

Leto 2018

6-7 CENA 4,00 €

Mladika



**Današnja vernost in duhovnost
ter njune značilnosti**

V TEJ ŠTEVILKI

6-7 ❖ 2018

UVODNIK

03
70 let Slovenske prosvete

FOKUS

04
Igor Bahovec
Današnja vernost in duhovnost
ter njune značilnosti



ODMEVI

16
A. Č.
Kure, ki nosijo zlata jajca,
in njihovo izčrpavanje.
Intervju Anže Logar in Jelka Godec

OBLETNICA

22
70-letnica
Slovenska prosveta

24
Marko Pisani
Ob 98. obletnici požiga
Narodnega doma

ANTENA

25
Novice

KULTURA

38
Mojca Polona Vaupotič
Maks Fabiani – njegova duša
je živela za Primorsko



LITERATURA

34
Mojca Petaros
Ljubezen na daljavo

43
Klemen Jelinčič Boeta
Pesmi

ZGODOVINA

44
Boris Golec
Posušena tržaška veja
Valvasorjevega potomstva

PRIČEVANJA

48
Mirella Urdih
Razmišljanje zdomske
tržaške Slovenke (XXIII.)

52
Aleksander Furlan
Kambrca

56
Drago Štoka
Nekaj spominskih utrinkov



IZ TISKARNE

54
Seznam novejših del slovenskih
avtorjev v Italiji

PREBRALI SO ZA VAS

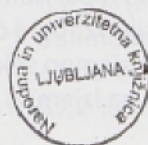
64
Evelina Umek
Brezmejna slovenija

65
Lidija Golc
Tiha zemlja

66
Nika Čok
Mali gledališki vrtljak

70 LET SLOVENSKE PROSVETE

Prvega avgusta pred sedemdesetimi leti so Slovenci v Trstu ustanovili Slovensko prosveto. Leta 1948 je to bilo pogumno, potrebno in daljnovidno dejanje. Časi niso bili lahki, kakorkoli gledamo nanje. Prva povojna leta v Trstu so bila razburkana, splošno pomanjkanje je spremljala huda in hromeča negotovost, med Slovenci je gospodarila ideološka razbitost, Italijani so se bali za prihodnost mesta in bili do slovenske manjšine in njenih pričakovanj in zahtev (po fašističnem dvajsetletju so bila še kako upravičena) popolnoma odklonilni in celo sovražni, uprava je bila v rokah anglo-ameriških okupacijskih sil, ki so uveljavljale obstoječo italijansko zakonodajo. Zavezniki so se sicer zavedali avtohtone prisotnosti manjšine in zato smo bili Slovenci v praksi deležni neke minimalne dvojezičnosti, ki so se je Italijani na vse kriplje branili in jo, kjerkoli je bilo mogoče, zavračali. Še sreča, da so nam isti zavezniki dali šole (kljub kratkovidnemu poskusu bojkota) in radio ... Tudi nevarno je bilo, saj je svetovnemu spopadu takoj sledila hladna vojna in Trst je bil tik ob železni zavesi torišče in vežbališče za številne vohunske službe ... skratka, bile so nenormalne razmere in v takih razmerah ustanovljati krovno katoliško kulturno organizacijo je zares zahtevalo veliko poguma. Predvsem se ustanovitelji niso smeli ozirati na sovražnost nasprotnikov in tudi ne na pomisleke prijateljev: na levi strani so razpolagali z ogromnimi sredstvi in strokovnim kadrom (inform-biro jim je sicer prav takrat pobral večino človeškega zaledja), naši liberalni zavezniki pa tudi niso ravnodušno gledali na nastajajočo katoliško organizacijo. Okoliščine nikakor niso bile ugodne, zato je bilo potrebno veliko optimizma in zaupanja. Tako so se z veliko dobre volje in praktično brez sredstev rodile prve pobude, Slovenski večeri, ki so našli gostoljuben sprejem v župnijskih domovih in pri prvih zametkih društvenega življenja, odmevni so bili Tabori, ki so povezali Slovence iz mesta in podeželja, s predstavami Slovenskega odra smo pokazali visoko gledališko kulturo, ki še danes živi v amaterskih gledaliških skupinah in gledaliških tečajih, Slovenski kulturni klub je bil desetletja nepogrešljivo shajališče za študentsko mladino s predavanji, diskusijami in nastopi, ki so postali vežbališče za naše kasnejše kulturne in politične delavce, Mlada setev je bila prvi poskus mladinskega lista in je kmalu privedla do mesečnika Mladika, ki izhaja že dvainšestdeseto leto, ter istoimenske založbe, ki je že davno prekoračila krajevni pomen. Poseben pojav je Društvo slovenskih izobražencev, ki se je zelo naglo uveljavilo s svojimi pobudami, med katerimi zaslužijo pozornost ponedeljkovi večeri ter študijski dnevi Draga, s katerimi je društvo dalo pomemben doprinos k uveljavljanju slovenskega skupnega prostora in vzdrževanju demokratične misli kot priprava na osamosvojitve Slovenije, za kar nam je predsednik Borut Pahor leta 2015 izrazil vseslovensko priznanje s podelitvijo visokega reda za zasluge.



V TEJ ŠTEVILKI

VERNOST IN DUŠNOPASTIRSKA OSKRBA V SLOVENŠČINI

V prejšnji številki Mladike smo med drugim kratko poročali o letošnjih slovenskih novomašnikih in o razveseljivi novi maši na Tržaškem, nekaj tudi o visokih duhovniških jubilejih.

V tem Fokusu se bomo zato zaustavili pri pomembnem vidiku vernosti med Slovenci v Italiji, pri dušnem pastirstvu, točneje duhovni oskrbi naših ljudi v slovenskem jeziku. To seveda ni prvi pokazatelj vere v Boga in razodetje ter povezanosti s Cerkvijo, nedvomno pa je bistvenega pomena pri prenosu in utrjevanju vere, pri ustvarjanju občestva, v naših razmerah tudi pri zagotavljanju narodne in jezikovne enakopravnosti, in torej občutka, da smo vsi res božji otroci.

Lani je na študijskih dnevih Draga 2017 doktor socioloških znanosti in profesor sociologije na Teološki fakulteti v Ljubljani Igor Bahovec predaval na temo O vernosti na Slovenskem: od sociološko antropološke analize do krščanstva, ki prinaša upanje, pogum in ustvarjalnost.

Iz njegovega referata smo za razmišljanje o tematiki tega Fokusa izbrali le tisti – sicer nerazveseljivi – del, ki govori o družbeno kulturni analizi stanja, v katerem smo. Analiza izhaja iz položaja v raznih predelih Evrope, osredotočena je sicer na matično Slovenijo, ki ima za sabo posebno zgodovino, nedvomno pa vpliva tudi na zamejstvo. Referat dr. Bahovca bo v vseh treh delih, zlasti s tistim, ko nakazuje svetle strani položaja in možne premike, tudi z grafikoni in z razpravo, ki je sledila referatu, v kratkem na voljo v tradicionalnem, dragocenem zborniku z lanskimi študijskimi dnevi.

O sami duhovni oskrbi v slovenščini v tržaški škofiji in goriški ter videmski nadškofiji pa objavljamo podatke o trenutnem položaju, kot tudi nekaj stališč in pojasnil škofovih vikarjev za slovenske vernike na Tržaškem in Goriškem.

ij

Igor Bahovec

Današnja vernost in duhovnost ter njune značilnosti (odlomek)

Nehomogena Evropa

Zavedati se je treba, da je versko gledano Evropa izjemno nehomogen kontinent. Po Eurobarometru (2005) v Boga veruje v Estoniji in Češki manj kot 20 % odraslega prebivalstva, nasprotno pa na Cipru skoraj vseh 100 %. Glede verovanja v Boga, verovanja v višje sile ali duhove ali neverovanja niti v eno niti v drugo obstajajo tri Evrope: prevladujoče

verna v Boga, prevladujoče neverna in še države, kjer je zelo pomembna vera v nekaj, ne pa v Boga.

V Boga jih največ veruje v Romuniji, Poljski, Hrvaški, na zahodu pa v Italiji in deloma Portugalski. Srednja Evropa, ki je bila komunistična, je bolj verna kot zahodna Evropa. Komunizem je odprl dve reakciji: vzhodni del Nemčije in Češka sta izjemno sekularna, Romunija in Poljska pa izjemno verni – vsaj glede

vere v Boga. Romunija in Poljska sta bolj verni kot dežele Zahoda.

Če ne verjamem v Boga, lahko verjamem v duhove ali neke višje sile, ali pa ne verjamejo v nič od tega. Dve državi, kjer je verujočih v Boga zelo malo, nam odpirata pomembno razliko. Za Francijo in Češko pravimo, da sta sekularni, vendar nista na enak način. Francija izstopa po velikem deležu teh, ki ne verjamejo ne v Boga ne v duhove ali v višje sile (33 %). Čehi pa niso taki.

Manj Čehov (19 %) kot Francozov (34 %) verjame v Boga, a vsak drugi Čeh (50 %) verjame v nekaj. Mi Slovenci smo pa ravno nekje vmes.

Slovenija ni zelo verna niti zelo neverna. Kot kažejo analize raziskave Aufbruch pa je močno polarizirana. Po nekaterih podatkih, denimo po samooceni vernosti, se Slovenija skoraj povsem razpolovi. Takoj za Vzhodno Nemčijo in Češko, ki sta res sekularni, pride Slovenija, nato Madžarska.

Zavedati se moramo, kje smo; rešitve, ki dobro delujejo v Hrvaški, Slovaški ali Avstriji, morda pri nas ne bodo delovale, ker je naša življenjska situacija zelo drugačna. Države srednje Evrope, s katerimi smo skupaj delili več kot pol stoletja komunizma, so različne tudi glede samoocene vernosti. Nekateri so zelo religiozni (Romunija, Moldavija, Poljska, Hrvaška, Srbija, Slovaška, Litva, Ukrajina, Belorusija), druge zelo sekularne (Češka, vzhodni del Nemčije), tretje pa polarizirane (Slovenija, Madžarska in Bolgarija). Zanimivo je, da se je glede samoocene vernosti v Ukrajini v desetih letih (Aufbruch 1997 in 2007) povečal delež vernih za 27 %, v Romuniji za 21 %. V večini ostalih držav je bil majhen upad. Ne gre cela Evropa v isto smer. To ni



samoumevno, ker smo pogosto navajeni, da se razmišlja monolitno.

Igor Bahovec
na Dragi 2017
(foto Marij Maver)

»V Boga jih največ veruje v Romuniji, Poljski, Hrvaški, na zahodu pa v Italiji in deloma Portugalski. Srednja Evropa, ki je bila komunistična, je bolj verna kot zahodna Evropa.«

Po podatkih evropske raziskave vrednot (EVS), svetovne raziskave vrednot (WVS) in evropske družboslovne raziskave (ESS) je razvidno, da se v Sloveniji nekateri vidiki vernosti spreminjajo drugače kot drugi. Vera v Boga in pripadnost verski skupnosti ostajata na isti ravni. Delež katoličanov in pogostost obiskovanja ali pomembnost obredov pa sta se precej zmanjšala. Upad je precej velik: tedensko je bilo pri bogoslužju leta 1992 okoli 17 %, leta 2014 pa 13,4 %. Podobno je s pomembnostjo verskega obreda pri poroki: od 68,5 % (1992) na 65,5 % (2008). Nasprotno se je zgodilo s samooceno, ali se človek čuti vernega ali ne: od 60,2 % leta 1992 je narasla na 69,2 % leta 2011! V istem obdobju se je

TRŽAŠKA ŠKOFIJA

Župnije in nežupnijske cerkve/kapele z rednim nedeljskim in prazničnim bogoslužjem v slovenskem jeziku ter duhovniki, ki zanj skrbijo

OPENSKA DEKANIJA

Opčine (in Bani ter Ferlugi): Franc Pohajač, Jože Bajzek, Metod Ogorevc
 Repentabor: Anton Bedenčič
 Bazovica (ob sobotah izmenično še Padriče in Gropada): Žarko Škerlj
 Pesek: Žarko Škerlj
 Trebče: Ivo Miklavc
 Sv. Križ: Boris Čobanov
 Prosek: Jože Špeh
 Kontovel: Jože Špeh
 Dolina: Anton Bedenčič
 Boljunec: Anton Bedenčič, Jože Bajzek
 Boršt: Rozo Palič
 Ricmanje: Rozo Palič

Mačkolje: Metod Lampe

Katinara (pridiga je v italijanščini): Giorgio Carnelos

OSTALE DEKANIJE V TRSTU IN MILJAH

Novi sv. Anton: Klemen Zalar
 Sv. Jakob: Klemen Zalar
 Sv. Ivan: Milan Nemac, Tomaž Kunaver
 Rojan: Franc Vončina
 Barkovlje: Franc Vončina
 Sv. Vincencij (pridiga je v italijanščini): Umberto Piccoli
 Škedenj (pridiga je v italijanščini): Carlo Gamberoni
 Sv. Ana (pridiga je v italijanščini): Alessandro Cucuzza
 Žavlje: Janez Oberstar, Paolo Iannaccone
 Korošci: Metod Lampe

pomembnost molitve povečala od 45 % na skoraj 54 %. Da pogosto molijo, vsaj enkrat na dan in večkrat na teden, je iz zaokroženo 12 % leta 1992 naraslo na več kot 26 % leta 2014.

»V deželah postkomunizma ljudje mnogo lažje verjamemo v Boga, v dušo kot v hudiča. Verovanje v nebesa ali blagoslov je pa nekje vmes.«

Kaj to pomeni? S krščanstvom povezana vernost ali ostaja na isti ravni ali izrazito upada. Iskanje neke duhovne govornice, nekega verskega izkustva pa je v izrazitem porastu. V 80. letih se je reklo: 21. stoletje bo duhovno ali ga ne bo. Zelo mirno moramo priznati, da podatki kažejo, da duhovnost v 21. stoletju ljudi zanima, vendar to pogosto ni krščanska duhovnost. Kaj bo, je odprto vprašanje. Ali bo krščanska duhovnost zmožna odpreti novo ustvarjalnost in bo vezivno tkivo družbe, ali pa se bo mešanica ra-

znoterih duhovnosti samoodrešenja in duhovnosti dobrega počutja še naprej širila, je zelo odprto vprašanje.

Tomaž (Thomas) Luckmann je že iz podatkov raziskav v 50. letih 20. stoletja pokazal, da se je med kristjani pojavila »izbirna vernost« kot glavni tok krščanstva. To ni nastalo zunaj krščanstva, to je bila sprememba znotraj krščanstva. Tako je pokazala raziskava štirih protestantskih župnij v Zahodni Nemčiji, v kateri je sodeloval kot raziskovalni asistent. Ta raziskava je osnova tega, kar se je potem poimenovalo »pojavnost nove družbene oblike religije«.

Oblike verovanja

Če se še malo sprehodimo pri vprašanju verovanja, nam raziskava Aufbruch 2007 v srednji Evropi, v deželah postkomunizma, kaže, da ljudje mnogo lažje verjamemo v Boga, v dušo kot v hudiča. Verovanje v nebesa ali blagoslov je pa nekje vmes. Vera v hudiča in pekel je za marsikoga neprijetni del verovanja – v hudiča verjame 17 % odraslih Slovencev, v pekel pa 23 %. Lažje je verjeti v zdra-

vilno moč blagoslovljene vode (29 %), v vstajenje po smrti (30 %) ali v pomoč z molitvijo k svetniku (35 %). To je svetla stran verovanja. Še lažje je verjeti v Boga (55 %) in dušo (62 %) – to je racionalni del verovanja.

Zahodni človek najlažje verjame v moč znanosti. Kaj to pomeni? V bistvu so štiri kategorije vernosti, ki jih dobimo z grupiranjem vprašanj. Spodaj so zares verni: verni, ki sprejemajo celoto vere – teh je najmanj. Več je teh, ki sprejemajo „svetli“ del vernosti (lažje je verjeti v nebesa kot v pekel). Poglejte, koliko ljudi je v Sloveniji zares vernih: manj kot petina ljudi. Drugi pa ne verjamejo v hudiča in obstoj pekla. Tudi druge raziskave kažejo podobno sliko: upoštevajoč različne vidike krščanske vernosti lahko rečemo, da se okoli 2/3 Slovencev izrazi, da so pripadniki, okoli polovica je kulturno vernih, dejansko vernih pa manj kot četrtina. Take razlike niso

značilne samo za Slovenijo. Slovenija je skupaj z Madžarsko najbolj polarizirana država. Povsem drugačno stanje je v Romuniji, Poljski, Hrvaški in več pravoslavnih državah, ki so najbolj verne dežele postkomunizma.

Primerjava prvega in drugega Aufbrucha (1997 in 2007) kaže, da se Slovenija izrazito pomika proti Češki in postaja vse bolj neverna. To ni pokazal samo Aufbruch. Skupina Italijanov je na konferenci sociologov religije v letu 2017 prikazala rezultate metaanalize vseh dostopnih anketnih raziskav v tem delu Evrope po letu 1990. Glede bogoslužja je najvišje Poljska, kjer kljub ogromnemu upadu še vedno daleč največji delež prebivalstva obiskuje mašo. Drugačna je slika Ukrajine in Slovaške: po padcu komunizma je bilo desetletje naraščanja, potem pa manjši upad. Druge države tvorijo štiri skupine. Najmanjši obisk je v Češki in vzhodnem delu Nemčije – in

GORIŠKA NADŠKOFIJA

Župnijske in nežupnijske cerkve/kapele z rednim nedeljskim in prazničnim bogoslužjem v slovenskem jeziku ter duhovniki, ki skrbijo zanj

DEKANIJA ŠTANDREŽ

PASTORALNA ENOTA SOČA-VIPAVA:

Gabrje, Sovodnje, Štandrež, Vrh sv. Mihaela vsako nedeljo ali praznik: Karel Bolčina, Mirko Butkovič, Renato Podbersič in občasni sodelavci
Rupa in Peč izmenično vsako drugo nedeljo: Renato Podbersič, Mirko Butkovič in občasni sodelavci

BRIŠKA PASTORALNA ENOTA:

Pevma in Štmaver izmenično sobota in nedelja: Marijan Markežič in občasni sodelavci
Števerjan vsako nedeljo: Marijan Markežič in občasni sodelavci
Jazbine tri sobote v mesecu: Marijan Markežič in občasni sodelavci
Sv. Subida (krminska dekanija, a oskrbovana iz Števerjana) eno soboto v mesecu: Marijan Markežič in občasni sodelavci

SLOVENSKO PASTORALNO SREDIŠČE:

Sv. Ivan vsako nedeljo in praznik: Marijan Markežič in občasni sodelavci
Zavod sv. Družine vsako nedeljo in praznik: bratje frančiškani s Kostanjevice
Marijine sestre vsako nedeljo (ali soboto): Karel Bolčina (maša je dvojezična)

KRAŠKA PASTORALNA ENOTA:

Doberdob in Jamlje vsako nedeljo in praznik: Ambrož Kodelja

Podgora vsako nedeljo in praznik: Josip Caha (maša je dvojezična)

DEKANIJA DEVIN-RONKE-TRŽIČ

Devin in Štivan vsako nedeljo: Giorgio Giannini
Nabrežina in Mavhinje vsako nedeljo: Janez Hajšek
Zgonik in Šempolaj vsako nedeljo: Jože Markuža
Slivno prvo nedeljo v mesecu: Jože Markuža

počasi pada. Povečuje pa se obisk bogoslužja v skoraj vseh državah pravoslavja (od okoli 10 % na več kot 18 %). Izjema je Bolgarija. Pravoslavni svet postaja bolj veren in prihaja do neke duhovne prebuditve na ravni širših množic ljudi. Slovenija in Madžarska sta skupaj tisti dve državi, kjer je padec zelo izrazit. V Sloveniji se nekaj dogaja, kar ni tipično srednjeevropsko in evropsko. Zakaj? Nekatere dežele so sekularne: denimo Češka in v zahodni Evropi Francija. Nekatere so zelo verne, nekatere pa so vmes. Slovenija ima največji padec vernosti.

»Ko sem poslušal ali bral Pedra Opeko, sem ugotovil, da on gradi odnos do ubogih iz duhovnega temelja. Še bolj jasno je to pri bogoslužni umetnosti p. Marka Rupnika.«

Duhovnost in religioznost

Preden gremo naprej, še nekaj podatkov o duhovnosti in religioznosti. Zelo zanimivo je, da mnogi od tistih, ki se izjasnijo, kot da ne pripadajo nobeni religiji („nons“), niso brez interesa za duhovnost. Pravijo, da niso religiozni, ampak duhovni. So zunaj velikih religij,

institucionalno organiziranih oblik religije, Cerkev, denominacij in sekt. Po dostopnih virih izpred nekaj let je bilo v ZDA takih 18 %, v Rusiji 25 %, v republiki Komi, severnovzhodnem delu evropske Rusije, pa kar 40 %.

Za nekatere države Evrope je posebna in bolj natančna raziskava leta 2005 pokazala tri skupine držav. Poljska je močno religiozna, ampak 34 % je religioznih, ne pa duhovnih! To je profil tradicionalno katoliške dežele, kjer se vera lahko živi tudi brez duhovnosti. Na drugi strani sta Norveška in Švedska, ki sta res sekularni. Polovica in več jih ni niti religioznih niti duhovnih. Je pa v obeh državah več kot 20 % duhovnih, ne pa religioznih – to je več kot duhovnih in religioznih hkrati. V Skandinaviji, ne na Finskem, se najbolj izrazito pojavlja duhovnost brez religioznosti.

Beseda duhovnost je v Cerкви pogosto nekako sumljiva. Ni nekaj, kar je bilo v preteklosti (in sedanjosti) del religioznega vsakdanjika. Mislim, da nam je Bog pripravil presenečenje. Ljudje zunaj Cerkve iščejo duhovnost. Znotraj Cerkve tudi iščemo duhovnost, a pomemben del Cerkve ima tu še veliko težav. Koncil je to premaknil.

Dva velika kristjana, Slovenca zunaj Slovenije, delata iz duhovnega naboja. Ko sem poslušal ali bral Pedra Opeko, sem ugotovil, da on gradi odnos do ubogih iz duhovnega temelja. Še bolj jasno je to pri bogoslužni umetnosti p. Marka Rupnika. Duhovnost je tudi v krščanstvu zelo živa. Vendar je treba priznati, da niso vse oblike krščanstva močno in tesno utemeljene v krščanski duhovnosti. Pa tudi duhovnost kristjanov lahko zaide v smeri, ki niso krščanske.

Poglejmo še nekaj podatkov o vernosti. Predstavljajte si, da živimo v trirazsežnostnem (tridimenzionalnem) prostoru. Ena razsežnost so medosebni odnosi, druga dimenzija so družbena struktura, institucije in tretja so navede, način življenja, kultura. Če želimo vernost zajeti, jo moramo v vseh treh razsežnostih. Svojo vernost živimo

Igor Bahovec
in Tomaž Simčič
(foto Miloš Pahor)



znotraj družbe, ne samo zase. Prejšnji podatki so se v veliki meri nanašali na individualno vernost, ta pa se kaže v okolju, kjer živimo, v družinah, naših skupnostih in načinu življenja, v kulturi in družbeni strukturi.

Poglejmo na družino in zakon. Slovenija je ranjena in prosil bi vas, da gledate ranjenega človeka kot nekoga, ki bi mu rano ozdravili, ne kot nekoga, ki je kriv. V Sloveniji je bilo do 80. let prejšnjega stoletja število porok v enem letu večje kot 14.000, potem je pa v dveh desetletjih padlo na manj kot 8000. Sedaj se je ustalilo pri okoli 6.400. Kaj se je zgodilo, da se Slovenci ne poročajo? Padec je večji kot drugje v Evropi.

Med kristjani se pogosto sliši: tako je v sekularnem delu družbe, med kristjani je pa stanje boljše. Vendar ni tako preprosto. Po raziskavi Brigitte Perše je v ljubljanski nadškofiji sredi 60. let bilo 4.000 cerkvenih porok na leto, do leta 1980 je število padlo na 2.000 – in tako ostalo do sredine 90. let. Leta 2010 jih je bilo samo še 1.000. Padec cerkvenih porok v zadnjih dveh desetletjih je večji od padca civilnih porok. Padec je večji kot je v istem obdobju upad vernosti.

Dobro se je zamisliti. Temeljno vprašanje glede zakonske zveze se mi zdi razumevanje zakramentalnosti. Kar je bilo tudi povedano pri maši. Krščanstvo črpa iz zakramentalnosti. Upal bi si trditi, da prenos razumevanja bistva zakramentalnega življenja ni bil dobro posredovan. Poglejte, veliko se govori o družini. O zakonu pa premalo. Bistvo družine je nekaj naravnega, bistvo zakona v katoliškem in pravoslavnem krščanstvu pa je zakrament. Ljudje lažje sprejmejo družino. Nekateri resni mladi kristjani so mi povedali, da ne vedo, zakaj bi se poročili – pravijo, saj je to samo list papirja. Nekako bi lahko rekli, da vidijo samo pravni vidik zakona.

Mladim kristjanom ne uspemo prenesti bistva zakramenta, v tem primeru zakonske zveze. Podobno je glede krsta in birmе. V sociologiji se takim obredom reče »obredi prehoda«. Vse kulture poznajo take obrede. Ko iz mladosti vstopiš v odraslost, ko se poročiš ... Naj povem enostaven primer glede kulture Indijancev. Dokler je bil Indijanec otrok ali mlad, se je z lokom igral. Po obredu prehoda v odraslost, kar v naši kulturi ustreza starosti pri birmi, pa je šel z lokom loviti in se boriti. Postal je del odrasle družbe in obred prehoda mu je odprl prostor. Postal je pomembnejši član skupnosti – družbi je več prispeval in samopodoba je postajala bolj odgovorna in odrasla. V istem smislu je o obre-

du prehoda v odraslost med črnim prebivalstvom Južne Afrike govoril Nelson Mandela.

Glede naše birmе sem večkrat povprašal študente, kolikšen del teh, ki so bili pri birmi, je prepoznavalo, da se jim z birmo bolj odpre prostor v Cerkvi. Odgovori kažejo, da tako rekoč nobeden. Ta vidik birmе niti ne pride na misel. Teh stvari življenja, prehodov, ne znamo dobro povezati z zakramenti. Eden največjih izzivov krščanstva pa je iz globin vere živeti celoto življenja. Osebnostno verovanje in način življenja v kulturi se dopolnjujeta.

Raziskava priprave na krščanski zakon v Sloveniji leta 2009 (vprašanih več kot 900) je pokazala, da jih več kot polovica pred poroko živi skupaj, četrtnina vseh pa že tri leta ali več. Kaj to pomeni? Velika večina kristjanov ne more živeti nasprotno okolju, v katerem živi. Če je skupno življenje pred poroko postalo del normalnosti, tako živijo tudi mnogi kristjani. Okolje vpliva na nas same. Zanimivo pa je, da so se ti ljudje vendarle želeli poročiti. Če pogledamo profil teh ljudi, jih je bilo okoli ¾ po osnovnošolskem verouku vključenih v neko skupino ali dejavnost (pevske in mladinske skupine, skavti, srečanja za mlade, oratoriji itd.). Delo z mladimi je pomembno. Tisti kristjani, ki niso bili vključeni v dejavnosti po birmanskem oziroma osnovnošolskem verouku, se še v manjšem delu poročajo. Gre za vprašanje zakramentov, za vprašanje vključenosti v skupnost mladih in kulturo, a ne samo za to.

Starejše in mlajše generacije so povezane. O tem govori tudi podatek o tem, kaj kdo želi, da otroci pridobijo doma od staršev. Po raziskavi o slovenskem javnem mnenju 2011 v Sloveniji so vprašani kot najbolj pomembne izbrali samostojnost 88 %, trdo delo 60 %, občutek odgovornosti 83 %.

Vernost je skupaj z domišljijo izbralo najmanj ljudi. Domišljija pa je potrebna za ustvarjalnost! Zakaj je tako nizka izbira vernosti? Šele ko v analizo vzamemo tistih okoli 15 % vernih, ki redno molijo, so redno pri obredih in se čutijo blizu Bogu, dobimo podatek, da vernost izbere približno polovica te skupine vprašanih. Tedaj vernost ni več najnižje; ostaja pa v sredini spodnje polovice. Staršem se zdi bolj pomembno otroke vzgojiti v mnogih drugih stvareh. Upoštevati je tudi treba, da vernosti ne moremo „dati“, lahko jo pa spodbujamo. Tako stanje je že vse od začetka tega stoletja. Za 90. leta pa anketni podatki kažejo, da je vernost izbralo okoli 20 % (1992, 1995) oziroma 18 % vprašanih (1999). Tudi takrat je bila vernost poleg domišljije najnižja.

Združevanje vernih

Poglejmo še na področje prostovoljnega združevanja in delovanja. Kot veste, je bilo s krščanstvom povezano prostovoljstvo do leta 1990 v Sloveniji skoraj v celoti prepovedano. Bila so športna društva, gasilci, kulturna društva, kjer so bili kristjani, a vse se je skušalo ohranjati pod „pokrovom“ SZDL in komunistične partije. Podatki evropske raziskave vrednot v letih 1992, 1998/99 in 2008 pa jasno kažejo, da Slovenija postaja bolj normalna.

V začetku 90. let je bilo v Sloveniji 2,7 % ljudi, ki so bili člani prostovoljnih verskih in cerkvenih organizacij, leta 2008 9,4 %. Število dejavnih članov je od 2 % naraslo na 4,5 %. Tak delež je precej blizu katoliškemu delu zahodne Evrope. Največ je prostovoljstva glede izobraževanja, športa, umetnosti, deloma sociale. Dodati je treba, da ni prostovoljstvo pokrilo vseh področij.

Kristjani ne pokrivamo vseh področij. Eno teh je ekologija – ekologija kristjane zanima sorazmerno manj kot splošno populacijo. Verjetno je to eden razlogov, da papeška ekološka okrožnica Laudato si' pri nas praktično ni prisotna. Zadnji del okrožnice vam izredno toplo priporočam. Gre za vprašanje odnosa do Stvarnika in do evharistije, ki je ne moremo praznovati brez stvarstva. In če smo do stvarstva ravnodušni, pomeni, da smo tudi do Stvarnika in celotne Svete Trojice ravnodušni; brez sadov zemlje ne more biti evharistije.

Vsi ti podatki kažejo, da so stvari raznotere in je mišljenje, da vse gre v isto smer, napačno. Zakaj je tako? Gre za zelo kompleksen premik zahodne družbe. Poznate besede Milana Komarja, da je pot iz mrtvila le ena – to je pot duhovnega razmaha: potrebno je prebuditi duhovno jedro in iz njega preoblikovati lastno in skupno življenje. Glavna poteza Zahoda ni tak premik.

SLOVENC V VIDEMSKI NADŠKOFIJI: REALNOST JE NEUSMILJENA

Benečija, ki je bila nekoč izredno bogata z duhovniškimi poklici, je demografsko izkravavla in je danes zelo prizadeta tudi zaradi pomanjkanja slovensko govorečih duhovnikov. Letos je bil sicer v Furlanski nižini posvečen novomašnik z beneškimi koreninami, vendar ne obvlada domače govorice.

Še tam, kjer so domači duhovniki nastavljeni med slovenskimi ljudmi, pa ne manjka težav glede bogoslužja v domačem jeziku.

Veliko skrb vzbuja nova upravna ureditev videmske nadškofije, ki je začela veljati 11. julija letos in je znižala število dekanij od 24 na 8 ter ustanovila 56 nekakšnih »nadžupnij«.

Župnije iz Nadiških dolin so zdaj v obsežni dekaniji Čedad, župnije Terske doline v dekaniji Čenta, Rezija in Kanalska dolina sodita v dekanijo Tolmeč.

Petnajsdnevnik Dom in združenji Blankin ter Cernet so pravočasno predlagali, da bi ustanovili eno dekanijo za župnije Nadiških in Terske doline, eno pa za Železno in Kanalsko dolino. Želeli so tudi zagotovilo, da bo nadškofija poskrbela, da bodo v novih nadžupnijah duhovniki in diakoni, ki obvladajo in govorijo slovenski jezik. Naleteli so na gluha ušesa, saj dokumenti o novi ureditvi sploh ne omenjajo slovenskega in furlanskega jezika.



Na slikah: vas Matajur s cerkvijo in spomenikom pred njo (spletna stran panoramio.com)

Zaradi padca zaupanja v ideologije, globalizacije komunikacij in migracij, množičnih medijev in najbolj zanimivega dejstva, da Zahod ni več civilizacija med civilizacijami, ampak samo ena izmed civilizacij, Zahod doživlja razdrobljenost in nejasnost. Postajamo družba posameznikov in družba površinskiosti.

A najbolj pomembna značilnost Zahoda je sodobni pluralizem. Živimo v okolju velikega individualizma in nujnosti nenehnega izbiranja. V tej pluralnosti se veliko ljudi čuti negotove in izgubljene. Sodobni pluralizem je spodkopal samoumevnosti. Kako se v tem znajti, da se ne boš obrnil nazaj, v nostalgijo po starih gotovostih? Človek hitro išče načine, ki niso najbolj prečiščeni. Po drugi strani je danes veliko izzivov, denimo vprašanje migracij in odnos med velikimi civilizacijami in kulturami.

Dalai Lama je pred leti v Mariboru rekel nekaj presenetljivega, in z njim se popolnoma strinjam: živimo v izjemno

»Zaradi dejstva, da ni več civilizacija med civilizacijami, ampak samo ena izmed civilizacij, Zahod doživlja razdrobljenost in nejasnost. Postajamo družba posameznikov in družba površinskiosti.«

lepem času. Kar se pred pol stoletja niti sanjati ni upalo, je danes resnična stvarnost. Navedel je primer, da voditelji različnih religij skupaj molijo v Assisiju. V našem času so se porodile nekatere velike ustvarjalne novosti in zato ne bi smel prevladovati strah. Zakaj sem uporabil Dalai Lamo? Ker je prav, da ne izhajamo samo iz lastnih virov in je za dobro prihodnost nujno plesti povezanost z ljudmi dobre volje. Glede molitve v Assisiju so tudi drugače verni prepoznali poziv Janeza Pavla II.

Redno bogoslužje v slovenščini danes v Nadiških dolinah živi le v Matajurju, kjer mašuje župnik s Trčmuna in iz Sovodnje Božo Zuanella, v Dreki, kjer mašuje prof. Marino Qualizza iz Vidma, in ob sobotah zvečer v Špetru (Marino Qualizza). Delno slovensko je bogoslužje v Gorenjem Tarbiju.

V Terskih dolinah je delno v slovenščini bogoslužje v Bardu, kjer je župnik Renzo Calligaro.

V Kanalski dolini je sicer že običajno večjezično bogoslužje. Po smrti župnika v Žabnicah in rektorja Marijinega svetišča na Sv. Višarjah, ki sodi v omenjeno župnijo,



msgr. Dionizija Matevčiča (2016) in zaradi dolgotrajne bolezni župnika Maria Gariupa (Ukve in Ovcja vas) pa je danes položaj

slovenščine v cerkvi dramatičen.

Vsaj občasna pomoč prihaja iz Rima. Po dogovoru med videmsko nadškofijo in slovensko jezuitsko provinco poleti oskrbuje svetišče na Sv. Višarjah p. Peter Lah, ki predava na papeški univerzi Gregoriani. Za božične in velikonočne praznike pa oskrbuje tudi Žabnice. Na Sv. Višarjah poleti pomagajo še drugi duhovniki. Za Žabnice je odgovoren župnik s Trbiža, ki ne govori slovensko, poleti pomagajo duhovniki-študenti. V Ukvah in Ovcji vasi deluje stalni diakon, maše so v italijanščini.

JE VREME KRIVO, DA NI DUHOVNIH POKLICEV?

Pogovor s škofovim vikarjem za Slovence v goriški nadškofiji, štandreškim župnikom Karlom Bolčino

■ **Gospod Karel Bolčina, ni dolgo, kar ste postali škofov vikar za slovenske vernike v goriški nadškofiji, pred tem ste bili štandreški dekan, duhovnik ste od leta 1989 in od mladih let polno vključeni v življenje goriške verske skupnosti. Kako ste zadovoljni z dušnopastirsko oskrbo, ki jo v nadškofiji uspete nuditi vernikom v slovenskem jeziku?**

● Odgovor na to vprašanje je podoben dvoreznemu meču: sem zadovoljen s tem, kar nudimo, a ne morem biti zadovoljen z okoliščinami, v katerih delujemo. Naj pojasnim. Glede na število slovenskih ali vsaj slovensko govorečih duhovnikov v nadškofiji nudimo vsem župnijskim in celo mnogim ne-župnijskim skupnostim redno bogoslužno oskrbo. Duhovniki redno vodimo praznično liturgijo celo trikrat, izjemoma še večkrat na dan. Seveda je utrudljivo, a se zavedamo, da je to trenutno edina pot in možnost za čimboljšo bogoslužno postrežbo. Ne pozabimo, da je včasih četrta maša tudi zunaj običajnih in domačih skupnosti. G. Renato Podbersič mora, na primer, kot skavtski duhovni voditelj včasih poskrbeti za posebno bogoslužje za skavte. Ali moj primer, ko mesečno odhajam v Milan, da po treh mašah doma mašujem še četrtič. Pa tudi g. Marijanu Markežiču se včasih zgodi, da obljubljeni sodelavec zbolí ali se opraviči, in mora zapolniti vrzel.

Ne morem pa mimo dejstva, in to je vzrok mojega ne-zadovoljstva, da ni veliko duhovnikov in ni duhovnih poklicev. „Spraviti skupaj“ eno mašo, to sploh ni težava. Če jih imaš več na dan, pa nekaj izpustiš: enkrat katero izmed beril, enkrat homilijo, enkrat rečeš pevcem, naj molčijo ... pa traja maša dvajset minut in ti lahko skočiš v enem dopoldnevu kar petkrat, šestkrat iz cerkve v cerkev. Toda: ali je to duhovna oskrba? Je to krščanska vzgoja? Skromno število duhovnikov pomeni še nižje število ur na razpolago za zakrament sprave, za pogovor, za duhovno vodstvo, za katehezo. Mene osebno zelo teži, da ob vikendih ne morem z mladimi v hribe, kamor radi zahajajo. Kot škofov vikar, ki bi moral poskrbeti za slovenski del škofije, nimam možnosti, da bi obiskal župnije - eno nedeljo to, drugo nedeljo ono. Ko me vikarska služba „prisili“ v dolžnost zunaj župnije, se moram močno potruditi, da dobim namestnike. Če mi pa sodelavci zadnji trenutek

odpovejo, odpade bogoslužje. Žal ne morem odreči obljube drugod in doma ostanejo brez maše.

■ **V nekaterih župnijah ni več slovenskega župnika, vendar je tam redno bogoslužje tudi v slovenskem jeziku.**

● V zadnjih letih so se naše župnijske stvarnosti zelo spremenile. Ne pomanjkanje duhovnikov, pač pa spreminjanje laikov je veliki preobrat naših župnij. Ali imamo danes še slovenske župnije? Ko rečem „slovenske“, mislim: ali imamo danes vasi, kjer živijo samo Slovenci? Kjer ni nobene narodno mešane družine? Kjer otroci nimajo stika z italijanskimi sosedi? Menda ne! Povsod sta postala oba jezika del vsakdanjega življenja (pomislite samo na šport!). Kaj naj naredi Cerkev? Imamo dve možnosti: ali ohranjati slovenščino in tako deliti družine, ali ne upoštevati jezikovne podobe naših bogoslužij. To dejstvo je večji izziv kot pomanjkanje slovenskih duhovnikov.

Kraške župnije goriške nadškofije so (razen redkih izjem) danes večinoma italijanske, pa vendar se na škofiji trudimo, da ohranjamo mašo v slovenskem jeziku, kolikor in dokler bo mogoče. Tudi med duhovniki je dandanes vedno več takih, ki sicer spadajo med Italijane ali Furlane, a se zavedajo potrebe po spoštovanju domačega jezika ter po osebнем znanju jezika župljanov. Duhovniki bomo še nadaljevali s to „šolo“ (letos sem učil slovenski jezik pet pripravnikov za bogoslovje, celo Afričane), vprašujem pa se, ali bomo slovenščino lahko uporabljali tudi v prihodnosti, ali bo zanjo dovolj povpraševanja med laiki?

■ **Ponekod so nedeljsko službo božjo v slovenskem jeziku v zadnjih letih po sili razmer ukinili.**

● Žal je to resnica, a naj takoj povem, da vzrok ukinitve nismo duhovniki. Bili smo pripravljani, da se potrudimo. Toda nekatera dejstva so nas prepričala, da je v goriškem mestu preveč nedeljskih maš za tako skromno število vernikov. Ko bi prišlo do mene petdeset vernikov, ki ob nedeljah ne morejo k dopoldanski maši, in bi se obvezali, da bodo obhajali večerno bogoslužje; in ko bi ta ista skupina ljudi pripravila bogoslužje, ga oblikovala s petjem, molitvijo, sodelovanjem; in ko bi postala



Štandrež (foto Enrico Cian na it.wikipedia.org)

ta skupina „kvas“ iskrene vere, bi jaz takoj uvedel večerno bogoslužje in z menoj gotovo vsi sobratje duhovniki. Toda, preden smo maše ukinili, ni bilo zgoraj omenjenega navdušenja.

Moram pohvaliti vse, ki so do zadnjega skušali ohraniti slavno „travniško“ mašo ob 9. uri dopoldne, in se jim zahvaliti. To je bila svoj čas tudi moja otroška maša in sem jo imel zelo rad. Pomanjkanje duhovnikov bi že rešili na kakšen način, a zmanjkalo je občestvo in nadomestilo teh, ki so zaradi bolezni, starosti in smrti odpadali.

■ **Drugače kot na Tržaškem je bilo na Goriškem v zadnjih 20 letih kar precej slovenskih novomašnikov, vendar so jih njihove karizme ali drugi razlogi odtegnili goriškim slovenskim vernikom. Leta 1999 so bili posvečeni trije jezuiti, leta 2004 še eden, vsi kot člani slovenske province. Danes dva delata v Ljubljani, eden je prestopil v italijanski del evro-sredozemske province in dela v Rimu, eden v mariborsko nadškofijo. Pripadnik neokatehumenske poti, posvečen leta 2005, dela v Dubrovniku. Izmed dveh škofijskih duhovnikov, posvečenih leta 2006 in 2009, eden pomaga v slovenskem dušnem pastirstvu, čeprav je nastavljen drugje. V zadnjih letih nas je nekaj duhovnikov tudi zapustilo, nekaj (gg. Čaha, Podbersič, Hajšek) pa jih je prišlo na pomoč iz Slovenije in od drugod.**

● Nadškofija ima danes tri slovenske duhovnike, ki iz nje izhajajo in delujemo doma, ter pet slovenskih duhovnikov, ki izhajajo iz nje in spadajo v dru-

ge škofije, skupnosti ali gibanja ter delujejo drugje.

Najprej moramo razčistiti to: duhovniki, ki spadajo v redove in druge skupnosti, niso duhovniki-redovniki, ampak redovniki-duhovniki. Izbrali so redovno življenje in posledično duhovniško službo v njem. Njihova pot je pot redovnega poklica, in ne škofijskega duhovnika. Podobno velja za člane gibanj, skupnosti, združenj ... Taki duhovniki se niso ločili od domače Cerkve, da bi šli drugam. Ker so šli drugam (red, skupnost ...) so se morali ločiti od krajevne Cerkve.

Je zelo važno, da to razumemo, sicer tvegamo, da jih bomo vedno obsojali „odpada“. Če bi kdaj (tudi

na povabilo krajevnega škofa) njihovi predstojniki odprli postojansko pri nas, potem bi lahko postali njen del in bi delovali med nami. Osebno in individualno ne morejo postati sodelavci v naši Cerkvi.

V zadnjih desetletjih je prestopilo v našo škofijo uradno ali neuradno (to pomeni po inkardinaciji ali brez nje) kar nekaj duhovnikov. Hvala Bogu in njihovim predstojnikom! Jaz sem jim in jim bom vedno hvaležen, čeprav ni bilo lahko zanje zapustiti svoj kraj in priti k nam, ker smo zamejski verniki drugačni od „matičnih“. Jaz, Goričan, to lahko povem. Pa so se le lepo živeli in dobro delajo za nas.

Ob vsem tem pa mi dovolite tudi drugačno razmišljanje. Da pridejo k „nam“ iz Slovenije (med navednicami, ker bi se v Cerkvi ne smeli deliti na mi – vi, nam – vam), je lepo, a vendarle pridejo „od drugod“. In med nami? Bomo samo pubertetniki, ki stalno prosijo in zahtevajo ter malo ali nič ne dajo? Vprašanje ni, od kod bomo dobili duhovnike, vprašanje je, ali so med nami tako ozračje, tak humus, tako mišljenje, ki bi mladim dovolili izbiro duhovniškega poklica?

Dragi športni sodelavci, ne vzemite mi za slabo, kar bom sedaj napisal: ni kritika, le razmišljanje. Lansko leto, neko deževno februarso nedeljo, je bilo pri deseti maši ogromno otrok, da sem kar buljil z očmi. Po maši sem jih vprašal, kaj se to pravi?! A veste, kaj so odgovorili? „Ker dežuje, ni tekem in smo prišli k maši.“ Obrnimo trditev: mi radi pridemo k maši, a kadar ne dežuje, ne moremo, ker imamo tekme. Torej je vreme krivo, da ni duhovnih poklicev ...

VSI, KI SE ŠE ČUTIJO KRISTJANE, BODO MORALI STOPITI SKUPAJ

■ **Gospod Anton Bedenčič, Vi ste salezijanec, nadžupnik na Repentabru in openski dekan, od leta 2010 škofov vikar za slovenske vernike tržaške škofije, v kateri delujete vse od leta 1974. Slovenski inšpektorat salezijancev ves povojni čas posveča posebno pozornost Slovincem v tržaški škofiji. Trenutno vas je na Tržaškem šest. Brez salezijancev in škofijskih duhovnikov iz različnih krajev v matični Sloveniji bi bilo slovensko dušno pastirstvo na Tržaškem usodno obubožano, saj je danes le en sam tržaški slovenski duhovnik po izvoru Tržičan ...**

● Prihod prvega salezijanca na Tržaško sega v čas takoj po drugi svetovni vojni. G. Franc Štuhec je najprej začel svoje delovanje pri italijanski skupnosti salezijancev v Trstu. Zaradi nesoglasij glede dela med Slovenci je zaprosil za novo delo in škofija mu ga je dodelila v župniji v Dolini. Kot salezijanec je hotel bolj uresničevati svojo karizmo. Zato je v dogovoru s slovensko provinco prevzel vzgojni zavod v Marijanišču. Tu se je ustanovila nova salezijanska skupnost, ki je bila del slovenske province.

Zakaj sem to tako poudaril? Če ne bilo teh dveh dogodkov, salezijancev ne bi bilo na Tržaškem. Vemo, da je bilo kar nekaj slovenskih redovnikov iz drugih redov, ki so delovali na Tržaškem. Toda bili so vključeni v italijanske redovne skupnosti. Ko so onemogli ali umrli, ni bilo nadomestila zanje.

Gotovo gre zahvala slovenskemu vodstvu, ki je ohranilo čut za zamejce tako na Tržaškem kot na Koroškem. In to tudi dandanes, ko se čuti pomanjkanje duhovnih poklicev.



Trenutno je nas salezijancev na Tržaškem šest. Že 49 let deluje Opčinah Franc Pohajač, 44 let pa podpisani. Nama sta se najprej pridružila Ivo Miklavc in Metod Lampe. Ko je končal svoje profesorsko delo na Salezijanski univerzi v Rimu, se nam je pred nekaj leti pridružil dr. Jože Bajzek in nazadnje lansko leto še Metod Ogorevc.

Brez salezijanske skupnosti bi bilo pastoralno delo med slovenskimi verniki precej okrnjeno. Upamo le, da bo salezijanska provinca v Ljubljani še naprej imela ta čut do zamejstva, ki izhaja iz globoke domoljubne zavesti.

■ **V zadnjih letih je umrlo nekaj tržaških dušnih pastirjev, od Antona Žužka (2011), Marija Gerdola (2013), Maksa Suarda (2014) in p. Bogomirja Srebota (2015) do Dušana Jakomina (2015), v Ljubljano je odšel zakramentinec p. Rafko Ropret, v pokoj Mihael Palfi. Pomembno novost za tržaško Cerkev pa predstavlja dejstvo, da so skrb za slovensko bogoslužje ponekod prevzeli italijanski duhovniki, ki pa zaenkrat ne zmorejo tudi pridigati v slovenščini.**

Zgoraj in desno: Repentabor (www.informatrieste.eu)

● Kar nekaj duhovnikov je v zadnjih letih umrlo, ali pa so omagali. Stanje ni rožnato, in to ne samo zaradi pomanjkanja duhovnikov. Če se primerjamo s koprsko škofijo, imamo na število vernikov veliko več duhovnikov kot oni. Naše župnije so majhne in prav tako skupnosti v samem mestu. Ker imajo naše verske skupnosti na skrbi poleg verskega tudi narodni obstoj, je nujno, kolikor je to mogoče, da se ohranijo.

Koliko je bilo borbe po vojni proti slovenskim župnijam in delovanju slovenskih duhovnikov! Pa so se ohranile. Prihaja pa nov cunami – verska brezbržnost in potrošniška miselnost, ki lahko naše skupnosti tudi odnese. Kar nekaj župnij je, kjer je ob nedeljah pri maši manj kot 30 vernikov. Ko en vernik ali ena vernica v župniji umre, se število zmanjša, in to se dogaja iz leta v leto. Na njihovo mesto pa ni novih mladih družin. Danes so namesto nedeljskih srečanj ob evharistiji srečanja na športnih igriščih ali v nakupovalnih centrih, mnogokrat pa so kar doma. V nekaterih župnijah ni več naročenih maš med tednom in tudi ne ob nedeljah. Vedno bolj se čuti težava pri rednem vzdrževanju cerkva, ker pač zaradi pomanjkanja vernikov tudi ni dohodkov. Nobena župnija, morda samo Opčine, pa ni sposobna vzdrževati duhovnika iz svojih sredstev. Kljub temu se naši duhovniki trudijo, kolikor je pač mogoče, da bi bila bogoslužja v slovenskem jeziku.

Bi pa tukaj poudaril zelo pozitivno dejstvo. V tržaški Cerkvi so slovenski duhovniki že pred leti dosegli, da vse slovenske župnije in slovenske verske skupnosti spadajo v eno, in to v slovensko

opensko dekanijo. Tako se slovenski duhovniki redno srečujemo in načrtujemo.

V samem mestu bi zaradi pomanjkanja slovenskega duhovnika nekatere slovenske skupnosti ostale brez slovenske besede. Priskočili pa so na pomoč italijanski duhovniki in se zavzeli, da se te majhne skupnosti ohranjajo, in jim mašujejo v slovenščini. Mnogokrat priskočijo na pomoč don Riccardo, don Mario, don Rosa itd.

■ Poseben položaj je v Ricmanjih, kjer so župnijo prevzeli hrvaški patri čisto nove skupnosti.

● Tudi tu je vzrok pomanjkanje slovenskih duhovnikov. Trenutno je med člani skupnosti samo en duhovnik. Gospod škof je dovolil, da je njihova skupnost priznana v okviru škofije. Dal jim je prostor v Ricmanjih, kjer je bila po odhodu šolskih sester hiša prazna in ni bilo več stalnega duhovnika po smrti dr. Kosmača. Obenem pa je zadolžil odgovornega omenjene skupnosti za delo na župniji, ki naj bila primarna naloga. Enako velja tudi za Boršt.

■ V zadnjih letih sta bila v Trstu posvečena v duhovnika Slovenca iz matične Slovenije, Klemen Zalar (2013) in Tomaž Kunaver (letos). Okrepitev je prišla tudi iz Kopra (Boris Čobanov) in iz vrst salezijancev (Metod Ogorc). Je za osnovne potrebe dušnega pastirstva v slovenskem jeziku v tržaški škofiji dovolj poskrbljeno?

● Hvala Bogu za te nove moči! Kljub temu je še vedno odprto vprašanje župnij Boljunec in Dolina. Samo pomislimo, če ne bilo salezijancev in teh novih moči, kakšno bi bilo realno stanje. Kot sem že omenil, stanje naših skupnosti ni rožnato. Majhne so. Prej ali slej bo en duhovnik imel do štiri nekdanje župnije. Vsi, ki se še čutijo kristjane, bodo morali stopiti skupaj. Ni dovolj le nedeljska maša v slovenščini. Okoli župnije mora biti tudi drugo delovanje. V prvem redu bi morali zavedni kristjani začeti pri oznanjevanju vere, in to pri vzgoji otrok, pri verouku. Če so naši ljudje sposobni voditi razna društva, bi lahko vodili tudi verouk, razne oratorije, domove, skupnosti družin ali zakonske skupine in druge dejavnosti, ki gradijo versko skupnost. Le to lahko ohrani naše skupnosti pri življenju.



KURE, KI NOSIJO ZLATA JAJCA, IN NJIHOVO IZČRPAVANJE

A. Č.

Slovenija kaže neko čudno podobo. Tako, ki je žal realna, čeprav je dalj časa ni želel nihče videti. Potem je nastopila finančna kriza ... in Pandorina skrinjica se je odprla. Ne, to ni pravi izraz. Pandorina skrinjica je eksplodirala. Po letu 2009 naenkrat ni bilo več gore poceni denarja, ni bilo več samoumevne gospodarske rasti. Iz omar so začeli padati okostnjaki brez konca in kraja. Ko je leta 2013 Evropa prisilila Slovenijo očistiti portfelj bank, pa smo bili priča pravi katastrofi. Joku, stoku in škripanju z zobmi. Bančna luknja v višini 5 milijard evrov. Vlada je ustanovila slabo banko, da bi preštela in »ovrednotila« kosti vseh padlih okostnjakov. Hkrati je država iz davkoplačevalskih žepov vzela 3 milijarde evrov, da bi postavila bančni sistem ponovno na noge. 1,5 milijarde evrov je šlo za NLB, 870 milijonov za NKBM, nekaj več kot 600 milijonov za Abanko.

»Ne, bančni sistem ni bila edina kritična točka slovenskega sistema. Več jih je bilo.«

Ne, bančni sistem ni bila edina kritična točka slovenskega sistema. Več jih je bilo. Javno zdravstvo ima v tem kontekstu prav posebno vlogo. Interesov je veliko, nikoli ni prav jasno, kdo pije in kdo plača. Ni čudno, da od leta 2004 noben minister za zdravje ni preživel na svojem mestu celotnega mandata. Kritičnost tega področja kažejo tudi

konkretne številke. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije je v obdobju finančne krize posloval s precejšnjimi izgubami. Najhujše minuse je pridelal ravno v obdobju, ko so na dan začenjale uhajati informacije o negospodarnosti ustanov, ki delujejo na tem področju in ki jih delno v svojih odgovorih opisuje tudi poslanka Jelka Godec. Poglavje zase so slovenske bolnišnice. 15 bolnišničnih ustanov je beležilo akumulirano izgubo še konec leta 2016. Zato se je slovenska vlada odločila za pravcato dokapitalizacijo. Lani novembra je omenjenim bolnišnicam odobrila (dodatno) finančno injekcijo v višini 135 milijonov evrov. Rešitev pa je še daleč. Problemi slovenskega javnega zdravstva so vseskozi na dlani. Skrajševanje čakalnih vrst je v programu vsakokratne vlade, ki pa pri izpolnjevanju tega cilja praviloma ni uspešna. Lahko bi omenili še problem otroške srčne kirurgije, a to je samo zadnja od številnih afer, ki so pretresale slovensko zdravstvo v zadnjih letih. Logika je jasna: bančništvo in zdravstvo sta vir izjemnega denarnega toka, ki mu v državi malodane ni para. Komur uspe priklop na ta denarni tok, se mu ni treba bati nevšečnosti trga. V javnem zdravstvu denarja zlepa ne bo zmanjkalo. Tudi če imate prijatelje med bančniki (banke pa so prav tako v državni lasti), vam kreditnih sredstev zlepa ne bo zmanjkalo. To je bila logika, ki je obvladovala Slovenijo. In to je logika, ki še danes obvladuje slovensko gospodarstvo. Poglejmo nekaj primerov, ki posebej izstopajo.

Dobro polovico bančne luknje (torej 2,5 milijarde evrov) je izkopal skupno, reci in piši, samo 30 podjetij. Med njimi so tudi podjetja, ki so podpisala zemonski kartel in z aneksi za 30 odstotkov podražila gradnjo slovenskega avtocestnega križa (SCT, Primorje). Tukaj so menedžerji, ki so izčrpavali lastna podjetja za pridobitev njihovega večinskega deleža (Merkur, Pivovarna Laško, Istrabenz, ACH), tukaj so t.i. pidovski baroni (Darko Horvat), tukaj so dalje tudi specifični primeri Zvona 1 in Zvona 2 ali pa ljubljanskih Jankovičevih gradbincev Gradisa skupine G, Energoplana in njune skupne družbe Grepa, graditelja Stožic. In tukaj so ljudje, ki so vse to dopuščali. Factor banka, Probanka in Gorenjska banka so bile dejansko v lasti tajkunov. Factor banko sta obvladovala Rigelnikov ACH in Horvatova Activa naložbe. Probanka je bila v domeni naveze Romana Pajenk (tudi predsednica uprave) – Tomaž Ročnik (brat Romane Pajenk) – Roman Glaser (predsednik uprave lastnjenjene Perutnine Ptuj). Gorenjsko banko pa je obvladovala naveza Merkur – Sava. Vsa našeta podjetja so se v cunamiju po razkritju bančne luknje znašla na seznamu največjih dolžnikov.

NLB je delovala nekoliko drugače, ker je bila vseskozi v državni lasti. Pomembno je bilo kadiranje (to je zelo očitno še danes). SCT, ki je bil med pomembnejšimi dolžniki NLB (na slabo banko so prenesli 30 milijonov evrov), je imel v svoji upravi dolga leta Janeza Jamnika, brata Alojza Jamnika, ki je sedel v upravi NLB (tretji brat, Anton Jamnik, je pomožni škof ljubljanske nadškofije). Matej Narat je bil dolgo (2002-2009) med najvplivnejšimi člani uprave NLB. Sledila je selitev na mesto predsednika uprave Save. In ob zlomu sistema se je izkazalo, da je tudi Sava med največjimi dolžniki NLB: na slabo banko so prenesli 80 milijonov terjatev NLB do Save.

Številni kadri pa so bili še »aktualni« tudi dolgo po puku balona. Metod Dragonja je na NLB delal kot vodja predstavništva v Moskvi med letoma 2008 in 2014, nato (torej po puku bančnega balona) je postal minister v vladi Alenke Bratušek. V času Cerarja je bil državni sekretar na ministrstvu za finance, kjer je bil odgovoren za upravljanje podjetij v državni lasti in za usmerjanje delovanja slabe banke (torej družbe, ki bi morala očistiti slabe kredite v bančnem sektorju). Do junija letos je bil na čelu podjetja 2TDK, ki gradi drugi tir od Divače do Kopra (seveda v državni lasti). Primerov

je še veliko: Marko Jazbec, nekdanji predsednik kreditnega odbora NLB, je novembra 2015 (po puku bančnega balona) postal predsednik Slovenskega državnega holdinga (holdinga, ki upravlja z državnim premoženjem v višini približno 10 milijard evrov). V tej vlogi je leta 2016 za nadzornike NLB predlagal tri stare kadre (Janko Gedrih, Anton Macuh in Anton Ribnikar), ki so bili prav tako v banki na odgovornih mestih v času, ko je nastajala luknja. Predlog sicer ni prodril, a to predvsem zaradi zgražanja javnosti nad njim.

»Drugi primer negospodarnosti pri javnih nabavah je prodaja žilnih opornic.«

Kaj pa negospodarnost in netransparentnost javnega zdravstva? Tudi na tem področju je primerov veliko. Izbrali jih bomo samo nekaj. Prvi sega v leto 2014. Rekli bi lahko, da gre za zrcalno preslikavo tega, kar se je dogajalo na drugih področjih. V gornjih vrsticah smo omenili zemonski kartel, dogovor med gradbenimi podjetji za umetno dvigovanje cen pri gradnji avtocest. Nekaj podobnega smo imeli tudi na področju zdravstva. Agencija za varstvo konkurence je pred štirimi leti ugotovila, da so podjetja Kemofarmacija, Salus, Farmadent in Gopharm ustvarila kartel, izkrivljala konkurenco in tako umetno napihovala ceno zdravil. Ko preučimo prihodke, ki so jih omenjene družbe ustvarile z javnimi ustanovami, opazimo, da gre za tista podjetja, ki so z državo opravile največ poslov pred ugotovitvijo AVK, pa tudi po tem. Kemofarmacija je na primer v letu 2015 prejela 213 milijonov evrov iz javne zdravstvene blagajne (v letu 2016 je znesek znašal 235 milijonov evrov). Salus je bil leta 2015 prejemnik 164 milijonov evrov, Farmadent je sklenil posle v višini 72 milijonov evrov. In to so bili trije največji državni dobavitelji. Gopharm je bil nekoliko nižje, na osmem mestu, s 19 milijoni evrov.

Drugi primer negospodarnosti pri javnih nabavah (o tem sicer obširneje govori poslanka Jelka Godec v intervjuju) je prodaja žilnih opornic, pri kateri je zelo pomembno vlogo igral Mark Medical, nekdanji hčerinski podjetje holdinga KB1909. Slovenski mediji so že pred leti objavili primerjavo med cenami teh medicinskih pripomočkov v Sloveniji in ponekod v severni Evropi. Glavna razlika je bila v tem, da so na Finskem ali

na Švedskem žilne srčne opornice kupovali neposredno od proizvajalcev, medtem ko so bili v Sloveniji pri poslu vselej prisotni posredniki. UKC Ljubljana je po podatkih oddaje Tarča (RTV Slo) od Marka Medicala leta 2012 in 2013 kupoval srčne žilne opornice po ceni 977 evrov. Na Finskem so po njihovih podatkih v istem obdobju primerljiv (ali celo kakovostnejši) material kupovali po ceni 130 evrov. Cena se je začela spuščati šele, ko so v javnost začele prihajati novice o izjemnih preplačilih. Mark Medical pa je v tem času (med letoma 2003 in 2015) z ustanovami v slovenskem javnem zdravstvu (predvsem UKC Ljubljana in klinika Valdoltra) sklenil za skoraj 200 milijonov evrov poslov. Preplačila žilnih opornic v Sloveniji glede na evropski trg so po podatkih poslanke Jelke Godec v letu 2012 znašala 1,6 milijona evrov v UKC Ljubljana, v letu 2013 pa po dober milijon evrov

v ljubljanski in v mariborski bolnišnici. Toliko o gospodarnosti.

Preiskovalni komisiji o bančni luknji in o javnem zdravstvu (delovali sta v prejšnjem mandatu) sta bili zaradi vsega tega nadvse potrebni. Uspelo jima je opraviti pomembno delo, ki bi moralo postati temelj za ugotavljanje kazenskih odgovornosti in ki bi predvsem slovenski javnosti približalo resnično sliko dogajanja. Obe poročili sta bili potrjeni tudi v Državnem zboru. Zato smo na pogovor povabili predsednika obeh preiskovalnih komisij, Anžeta Logarja (za bančno luknjo) in Jelko Godec (za javno zdravstvo). Z obema smo posebno pozornost namenili ugotovitvam komisije, ki so posebej povezana z našim prostorom. V obeh poročilih namreč zasledimo tudi prisotnost podjetij, ki delujejo in poslujejo pri nas. Zdelo se nam je zanimivo, da nam o teh ugotovitvah sami kaj več povedo.

Anže Logar, predsednik preiskovalne komisije za zlorabe v bančnem sistemu

V ponedeljek so prosili za kredit kot kreditorejmalci, v torek so si ga odobrili kot kreditodajalci ...

■ **Zakaj je NLB tako pomembna banka, da je globoka država vse doslej ni želela izpustiti iz rok, pa čeprav je Slovenija zaradi tega kršila dogovor z Evropsko komisijo in bo od morebitne prisilne prodaje v prihodnjih mesecih iztržila precej manjši znesek?**

● NLB pokriva visok odstotek finančnega kolača Republike Slovenije. NLB je tudi institucija, ki je močno razširjena po državah zahodnega Balkana, bila pa je tudi po zahodni Evropi. Omogočala je torej zelo močan vzvod gospodarske moči. Če si imel zaslombo v Novi Ljubljanski banki, si imel zaslombo za posle. Delo preiskovalne komisije je pokazalo številne anomalije, ki so šle v milijardne zneske v evrih. Logično je torej sklepanje, da kdor krši zakonodajo na nivoju več milijard evrov, to lahko dela samo ob tihem pristanku politike. Posledično ima pri tem svoje interese tudi politika. S precejšnjo mero verjetnosti lahko torej zatrdimo, da je NLB eno od jeder ohranjanja statusa quo, ki

smo mu v Sloveniji priča v vseh teh letih leve prevlade slovenske oblasti.

»Med KB1909 in družbo Interfinanz je bil še cel kup kreditnih poslov, ki niso imeli gospodarske logike.«

■ **Omenili ste hčerinske banke NLB v tujini. Kakšna je bila njihova vloga? V mislih imam predvsem frankfurtsko LHB, največjo in najbolj znano izmed hčerinskih bank v tujini.**

● Banke v tujini so povzročile zelo veliko slabih kreditov. Tam so se pojavljale anomalije, ki so popolnoma nesprejemljive za bančni sistem. Financirale so mafijske klane, financirale so družbe, ki bi drugje nikakor ne dobile kredita. Financiranje hčerinskih bank v tujini je botrovalo k izgubi nadzora nad poslovanjem družb kreditorejmalcev. Posamezna

družba, ki je na primer najela kredit v LHB Frankfurt je naknadno lahko najela novo posojilo tudi pri Interfinanz Zürich in pri NLB Montenegro. Podjetje je torej najelo kredit pri treh izpostavah NLB, matica pa za to sploh ni vedela. Enotnega nadzora nad kreditiranjem podružnic ni bilo. Tako se je vzpostavila netransparentna praksa, kjer so posamezne družbe, ki niso bile kreditno sposobne, najemale posojila v mreži NLB. Denar je izginil, luknjo pa smo pokrili davkoplačevalci s sanacijo leta 2013. Sklepamo lahko torej, da ni šlo za naivnost. Nekomu je bilo v interesu, da se v NLB vzpostavi tak sistem poslovanja.

■ **Omenili ste Interfinanz Zürich. Gre za finančno družbo, ki je imela številne izpostave po Evropi. Nas pa posebej zanima tudi zaradi njene genealogije, ki je povezana z našim prostorom, s Tržaško in Goriško.**

● Mislite najbrž na povezavo s KB1909. Goriška finančna družba je svoje prostore dajala v najem Interfinanzovi družbi v Gorici. Med KB1909 in družbo Interfinanz je bil še cel kup kreditnih poslov, ki niso imeli gospodarske logike. Bili so namenjeni pretakanju sredstev iz enega na drugi račun.

■ **KB1909 je bila lastniško prisotna v številnih družbah v Sloveniji. Med njimi najdemo tudi take, ki so bile v središču neuspešnih zgodb o menedžerskih prevzemih. Taka primera sta Istrabenz in Protej, prevzemna družba Hermana Rigelnika in drugih menedžerjev v primeru ACH. KB1909 je dalje lastnik Mladine, z lastniškim deležem je bil prisoten v Klirinško depotni družbi in Deželni banki Slovenije. Pa še več primerov bi lahko našteali. Ste se v delu svoje komisije srečali z goriškim finančnim holdingom?**

● Mi smo ravno pri holdingu KB1909 iskali povezave z NLB. Vemo, da je bila NLB delničar v goriškem holdingu. Stike med njima smo obdelali v dveh konkretnih primerih. Čeprav je imela družba KB1909 slabe kredite, se ti niso znašli na slabi banki, kljub temu da so bili na prvotnem seznamu. To kaže, da je nekdo imel interes, da se tovrstne povezave ne raziščejo.

■ **Jurij Detiček, je bil predsednik uprave avstrijske Adria bank, v kateri sta bili lastniško prisotnik NKBM in NLB. Detiček je bil tudi dolgoletni član uprave KB1909. On je imel pomembno vlogo pri kreditni liniji goriškega holdinga v**

mreži NLB, hkrati je bil pomemben dejavnik pri odkupovanju obveznic, ki jih je na ljubljanski borzi izdal KB1909.

● Če nekoliko bolj slikovito prikažem, je bila Detičkova vloga nekako taka: v ponedeljek je v imenu KB1909 zaprosil za kredit Adria banko, v torek je kot predsednik banke odobril kredit, v sredo je spet kot član uprave KB1909 izdal obveznice, v četrtek pa kot direktor Adria banke kupil te obveznice. Ko v petek KB1909 ni odplačala roka kredita, je zamižal na eno oko ali kar na obe, tako da teh kreditov ni bilo potrebno vrniti.

»V ponedeljek je v imenu KB1909 zaprosil za kredit Adria banko, v torek je kot predsednik banke odobril kredit, v sredo je spet kot član uprave KB1909 izdal obveznice.«

To se ni dogajalo samo v primeru KB1909. V delu komisije smo preučili cel kup takih incestnih razmerij, šlo je malodane za ustaljeno prakso. Mešale so se upravne in nadzorniške funkcije. Nekdo je bil hkrati najprej v kreditodajalski in nato v kreditodajalski vlogi. Taka razmerja so morala nujno privedi do bančne luknje. Samo sprašujemo se lahko, zakaj ni nihče na to opozoril in povlekel ročne zavore.



Anže Logar

■ Kako ste sestavili poročilo, ki ga je Državni zbor potrdil konec aprila?

● V prvem delu poročila smo spregovorili o politični odgovornosti. Govorim o odgovornosti nosilcev politične oblasti, da so dopustili nastanek bančne luknje in da niso prej primerno ukrepali. V drugem delu pa naštevamo slabe bančne prakse in kazniva dejanja v NLB in NKBM. Popisali smo jih na 550 straneh, tam najdete imena in priimke, navedbo

kaznivih dejanj in kršitve internih pravil. Obdelali smo 22 konkretnih primerov, pri katerih smo razvijali zgodbo, in nakazali, kje je prišlo do kršitev. To dokumentacijo smo poslali na NPU in na Specializirano državno tožilstvo v obliki naznanitve suma kaznivega dejanja. Skupaj s tem smo tema dvema organoma predali tudi vso dokumentacijo, ki smo jo zasegli. V to poročilo smo vložili tri leta dela, sodelovali so predstavniki številnih strank.

Jelka Godec, predsednica preiskovalne komisije o žilnih opornicah

Goriška pot pri preiskovanju preplačanih žilnih opornic

■ Javno zdravstvo je tako velika in bogata pogača, da kar napeljuje k zlorabam. Država ne bo v javnem zdravstvu nikoli prekinila tok denarja ...

● Žal je mogoče res tako, a zlorab in koruptivnosti ne bi smelo biti. Gre za javni, davkopačevalski denar. Javne bolnišnice bi se morale obnašati še bolj racionalno in z denarjem delati bolj gospodarno in transparentno. Na naši komisiji smo ugotavljali ravno nasproten pojav: netransparentnost, negospodarnost in tako naprej.

■ Vaša preiskovalna komisija je dobila vzdevek »komisija žilnih opornic«, ker ste podrobno preučevali prav nabavo tega blaga. Med pomembnejšimi dobavitelji slovenskih bolnišnic, posebej Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani, je bilo tudi podjetje Mark Medical.

● Mark Medical d.o.o. s sedežem v Sežani je eden od dobaviteljev žilnih opornic v Sloveniji. To podjetje je v določenem obdobju imelo monopol na slovenskem tržišču. Govorimo o dveh največjih bolnišnicah, seveda v prvi vrsti v UKC Ljubljana. V samem aktu o ustanovitvi komisije smo se osredotočili na to podjetje, ker smo pridobili informacije, da naj bi šlo za monopolno stanje in morda za določene nepravilnosti. V svojih preučevanjih smo ugotavljali, kako je prišlo do posameznih nabav, spoznavali pa smo tudi prepletenost in povezave tega podjetja z drugimi podjetji v Italiji, z matično družbo Mark Medical Italia in posledično s KB1909 ter podjetjem Vega Finanz iz Luksemburga.

■ Kako se je poslovanje Marka Medicala spremenilo potem, ko so zgodbe o preplačanih srčnih žilnih opornicah začele pridobivati vse več prostora v medijih?

● Mi smo izhajali iz podatkov, ki smo jih dobili iz UKC Ljubljana, pa tudi iz podjetja Mark Medical. Pregledali smo vse dobave in nabave v bolnišnicah v Ljubljani, Mariboru, Celju, pa tudi v Novi Gorici. Govorim seveda samo o žilnih opornicah. Komisija je ugotovila, da je do največ nepravilnosti prihajalo ravno pri naročilih pri podjetju Mark Medical. Številna so bila brez osnove v pogodbah. Od leta 2007 do leta 2010 in nato med letoma 2012 in 2014 je prekoračitev pogodbenih obveznosti znašala vsakič več kot 2,5 milijona evrov. Drugi tip nepravilnosti je bila nabava žilnih opornic, ki niso bile predmet pogodbe. To pomeni, da je bil predmet pogodbe ena vrsta žilne opornice, nabavljali pa so drugo. Omenila sem že tudi, da smo za Mark Medical ugotovili monopolni položaj. To pomeni, da je tržni delež dobav presegal 40 odstotkov. Po našem zakonu to ni dovoljeno.

■ V določenem trenutku je na slovenski trg žilnih opornic prodrlo še podjetje Bormia, ki ima sedež v Štandrežu, tako kot matični Mark Medical. Kako je to vplivalo na dinamike poslovanja podjetja Mark Medical in kaj ste vi razbrali iz te zgodbe?

● Posebnih informacij o tem sicer nimamo. Vemo pa, da je leta 2010 Mark Medical zapustilo precejšnje število zaposlenih, ki so nato postali vodstveni kader pri Bormii. Gospod Boris Cotič je eden izmed njih. V podjetju Mark Medical je bil izvršni direktor za nabave, nakar je bil soustanovitelj Bormie. UKC Ljubljana je začel tako nabavljati preko Bormie: nabave od leta 2011 do leta 2014 so potekale brez podlage v javnem naročilu in to v zneskih, ki so krepko presežali 100 tisoč evrov letno. To je spet pomenilo kršenje zakona.

Mark Medical je svoj tržni delež začel izgubljati v letu 2013, ko se je nabava UKC Ljubljana prenesla na Bormio. Če pa je to povezano še kako drugače, bodo morali raziskati organi pregona.

»Gospod Zemljarič pa je, na presenečenje vseh nas, ki smo bili tam prisotni, odigral vlogo nemočnega gospoda, ki ne sliši in ne razume mojih vprašanj.«

■ **Omenili ste podjetje Vega Finanz, ki ga je z imenom Proteus v Luksemburgu ustanovil tržaški Safti. Proteus je bil med soustanovitelji podjetja Auremiana, ki se je v nadaljevanju preimenovalo v Mark Medical. Tudi tukaj je bilo precej prepletanj.**

● Informacije so tukaj skope. Proteus je podjetje iz Luksemburga. To vemo tudi iz pričanja nekdanjega predsednika uprave in sedanjega likvidatorja podjetja KB1909 Borisa Perica pred našo komisijo. Vemo, da je Safti ustanovitelj Proteusa, ki se je leta 2002 preimenoval v Vega Finanz. Ta je bil potem solastnik podjetja Mark Medical d.o.o. Sežana v 70 odstotkih. KB1909 je deleže v Mark Medicalu od Vege Finanz odkupoval postopoma. Denar od odkupa je odhajal v Luksemburg. Gospoda Perica sem vprašala, za kaj naj bi bil ta denar porabljen. Odgovoril je, da je šlo morda tudi za dokapitalizacijo podjetij v Italiji. Iz različnih povezav pa lahko domnevamo, da je lahko šlo tudi za dokapitalizacijo podjetij v Sloveniji.

■ **Mark Medical je bil leta 2015 prodan podjetju Svas biosana iz Neaplja. Kako se je od takrat spremenil obseg njegovega poslovanja v Sloveniji?**

● Mark Medical je že pred tem izgubil večinski delež in padel približno na 27 odstotkov tržnega deleža prodaj v Sloveniji. Do tega je prišlo tudi zaradi novih javnih razpisov, ki so po razkritju anomalij omogočili močan padec cen. Da ne bo pomote, tukaj govorim samo o žilnih opornicah. Mark Medical namreč dobavlja tudi drugo medicinsko opremo.

Sledovi, kaj se je po tem poslovno dogajalo s tem podjetjem, se nekoliko zabrišejo. Letnih poročil podjetja KB1909 namreč niso več objavljali na

spletnih straneh. Kaj več od tega, da je bilo podjetje prodano leta 2015, žal ne vemo.

■ **Na vaših zaslišanjih so bila tudi nekatera razvpita imena, ki se gibljejo v sivem območju neuradnega lobiranja. Nekateri od njih so imeli zelo vidne vloge že v prejšnjem režimu. V mislih imam seveda predvsem zaslišanje Janeza Zemljariča, ki je posebej odmevalo tudi v medijih. Zaslišali pa ste tudi nekdanjega ministra Boruta Miklavčiča, ki prav tako velja za človeka z veliko neformalno močjo na področju javnega zdravstva. Kako vi ocenjujete ta zaslišanja?**

● Različno. Miklavčič je kot nekdanji minister in direktor Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS) bil zelo odločen v smislu odgovorov, da je sam postavljajl direktorje UKCL. Njegov kader naj bi tako bil Simon Vrhunec. Hkrati je sam trdil, da je vplival na javne razpise in da se je pač delalo tako, kot je on želel. Gospod Zemljarič pa je, na presenečenje vseh nas, ki smo bili tam prisotni, odigral vlogo nemočnega gospoda, ki ne sliši in ne razume mojih vprašanj. To zaslišanje je bila igra. Pokazalo se je, da je gospod Zemljarič igralec. Kljub temu da je na zaslišanju naše preiskovalne komisije bil tako nemočen, se je kmalu zatem pojavil na odprtju nove urgence v UKCL poln moči.



Jelka Godec

70-letnica

SLOVENSKA PROSVETA

M. M.

Slovenska prosveta se je rodila 1. avgusta 1948. Nastala je kot prosvetni odsek Slovenske krščanske socialne zveze. O teh začetkih najdemo zapis v zapisniku 1. občnega zbora Slovenske

prosvete, ki je bil 13. oktobra 1950.

»Poročilo o dosedanjem delu Slovenske prosvete poda prof. Jože Peterlin. Prosvetno delo v Trstu se je začelo v okviru Slovensko krščanske socialne zveze s prosvetnimi večeri v jeseni leta 1948. Večeri so se vršili vsakih 14 dni v dvorani Marijinega doma v ulici Risorta 3. Večeri so bili vedno lepo obiskani. Poseben odborček, ki so ga tvorili g. Brezavšček, prof. Peterlin in Gorše, je imel skrb, da je pripravljaval redno te večere. Program je obsegal poleg predavanja še recitacije, solo in zborne pevske točke, film ali pa skioptične slike. V maju 1949 se je v okviru SKSZ vršila na prostem na Repentabru prireditev misterija Slehernik pod režijo Jožeta Dovjaka, ki je obenem igral glavno vlogo.

Korak je bil drzen, a se je posrečil, čeprav nam je vreme nagajalo in so igralci igrali v dežju, a gledalci stali pod odprtimi dežniki. Led je bil prebit. Slehernika smo čez teden dni še ponovili.

Julija meseca se je vršila prireditev Divjega lovca. Prav tako na prostem na Repentabru. Režiral je Vilko Čekuta. Tudi ta prireditev je lepo uspela, posrečeni so bili zlasti pevski vložki "Škrjančka" v lepih narodnih nošah.

Jeseni 1949 sestavi prof. Peterlin program za 14 prosvetnih večerov, ki so se vršili prav tako na ulici Risorta 3. Vodstvo teh večerov je prevzel g. dr. Ivan Lasič. Kot zaključek prosvetnih večerov je bil 2. julija 1950 veličasten prvi slovenski narodni tabor na Repentabru. Sodelovali so pevski zbori iz Trsta in okolice: Škrjanček, Jadran, Bazovica, Mačkolje in



Mavhinje; iz Gorice: Jamlje in Sv. Mihael ter iz Koroške: Sv. Lenart pri Sedmih studencih, tercet in mešani zbor. Vmes so bile recitacije Beličiča, Janežiča, ki sta

»Slovenska prosveta je uvidela nujnost, da se organizira popolnoma ločeno od politične stranke SKSZ, kar se je spomladi 1950 tudi izvršilo.«

recitirala sama, in Lada Piščanca. Povezavo je imel prof. Jože Peterlin. Slavnostni govornik je bil urednik Katoliškega glasa Stanič M. iz Gorice.

Slovenska prosveta je uvidela nujnost, da se organizira popolnoma ločeno od politične stranke SKSZ, kar se je spomladi 1950 tudi izvršilo. Bivši kulturni odsek politične stranke je soglasno postal Slovenska prosveta. Ker je doslej vse delo ležalo na ramenih prof. Peterlina in ožjega kroga sodelavcev, je

prosvetno delo toliko napredovalo, da je ta krog sodelavcev premajhen. Ker je morala Slovenska prosveta že lani raztegniti svoje delo tudi na deželo, je potrebno, da se krog razširi in formalno osnuje odbor Slovenske prosvete. Današnji, tu zbrani krog prosvetnih delavcev naj započeto delo nadaljuje ... Sledile so volitve.«

V prvi odbor so bili izvoljeni predsednik Jože Podobnik, podpredsednik Jože Peterlin, tajnica Rafaela Ferluga, blagajničarka Gizela Benevol. Drugi odborniki so bili še: Albin Grmek, Vilko Čekuta, Dušan Jakomin, Marcel Petkovšek, Aldo Štefančič, Saša Martelanc, France Gorše in Maks Šah.

V naslednjih letih se je začeto delo nadaljevalo. Sledili so zahtevni množični Tabori na Repentabru. Slovenska prosveta je prišla v začetku 60. let do svojega osrednjega sedeža v Donizetti-jevi ulici. Zrasli so župnijski domovi in organizirala so se krajevna društva, ki še danes živijo. Teh je danes 29 in skrbijo, da slovenska beseda v našem zamejstvu še živi.

Množični tabori na Repentabru



OB 98. OBLETNICI POŽIGA NARODNEGA DOMA

Komemoraciji požiga Narodnega doma, ki sta se zvrstili s polurnim zamikom v vhodni hali in pred samo stavbo Narodnega doma v Trstu 13. julija letos, sta sprožili kar nekaj zaprepaščenosti in vprašanj tako pri prisotnih kot pri tistih, ki so zadevi sledili preko medijev.

»Kafka bi bil ponosen«, je ugotavljala kolumnistka Primorskega dnevnika v poročilu o dogodku, jaz pa nisem, tudi ker sem si osebno prizadeval, da bi ne prišlo do take kafkovske situacije.

Stranka Slovenska skupnost že vrsto let na dan požiga organizira ob 10. uri krajši spominski dogodek in zadnja leta so se nam pridružili člani društva Touristi triestini. Tudi letos je bila pobuda prijavljena kvesturi, oddali smo prošnjo za gostljuje na rektorat tržaške univerze in deset dni pred obletnico poslali tiskovno sporočilo in vabilo medijem.

Nekaj dni pred predvideno komemoracijo pa preko telefonskega pogovora izvem, da bi se tudi Deželni inštitut za zgodovino odporniškega gibanja spomnil te obletnice. Razveseljivo! Seveda sem jih povabil, da se nam pridružijo kot soorganizatorji, in tako tudi ostala društva, združenja in krožki, ki naj bi jih bil Inštitut pozval k sodelovanju. Prosil sem jih, naj mi sporočijo, kdo bi želel poseči z na-

govorom ali pozdravom, da bi tako uskladili potek komemoracije.

Predsednik zgoraj omenjenga Inštituta in predsednik študijskega centra Dialoghi europei pa sta mi izrazila svoje pomiselke, češ da komemoracijo organizira politična stranka in bo težko, da bi oni sodelovali s stranko, katero predstavljam. Ob takih kategoričnih pozicijah ni bilo možnosti alternativnih izbir.

Če bi čas to dovoljeval, mislim, da bi bilo možno ob sodelovanju vseh dejavnikov izoblikovati primeren okvir dogodka, kar bi še oplemenitilo celotno zadevo; vendar je bilo v dveh, treh dneh pred dogodkom nemogoče uskladiti take zahteve.

Poraja se mi občutek, ki pa je seveda zmoten, da nista bila naključje ali pozabljivost, ki sta botrovala kratkemu časovnemu roku, kot tudi temu, da se je vsa zadeva razvila dve leti pred stoletnico požiga Narodnega doma.

Slovenska skupnost ne more in noče imeti monopola nad obletnico požiga Narodnega doma. To sem jasno izjavil in osebno se bom zavzel, da se bomo za naslednje leto primerno uskladili, da ne bo prišlo več do kafkovskih prizorov pred pomnikom, ki govori o dogodku, ki je tragičen ne samo za

našo skupnost, ampak za celotno naše mesto, kot je lepo poudaril Peter Močnik v svojem nagovoru.

Upam, da ta dogodek ni ustvaril precedensa: da si ne bo kdo, morda celo iz matične države, zamislil spominsko svečanost na bazovski gmajni v nedeljo, 9. septembra, ob 14.30 uri, ker se pač noče družiti z Odborom Bazoviški junaki ...

Marko Pisani
tržaški pokrajinski
tajnik
Slovenske skupnosti



GRENKI SPOMINI Z VRHA SVETIH TREH KRALJEV



Podjetje Metropolitana iz Ljubljane je spomladi izdalo knjigo Marije Treven *Grenki spomini z vrha Svetih Treh Kraljev*. Avtorica je z njo postavila spomenik vsem, ki so v domačem kraju med drugo svetovno vojno in po njej nasilno izgubili življenje ali vse-kakor hudo trpeli. V župniji, ki je štela približno 600 duš (danes jih je 370), je bilo 87 žrtev, od tega 2 ženski (civilistka, ki so jo umorili partizani, in partizanska, ki je padla v boju).

Med vojno je izgubilo življenje 28 domačinov: partizani so ubili 6 civilistov, 2 mobiliziranca v nemško vojsko in 1 domobranca; Italijani so ubili 4 terence, 1 partizana in 1 civilista; v boju so padli 3 partizani in 3 mobiliziranci v nemško vojsko; 1 domobranca so ubili Nemci, 1 je bil žrtev nesreče, 1 pa bombardiranja; mine ob novi meji so ubile 3 civiliste in 1 vaškega stražarja.

Po vojni je bilo pomorjenih 58 domačih domobrancev, še eno civilno žrtev je zahtevala mina.

V eni družini je bilo umorjenih 6, v dveh družinah 5 mladih fantov.

15 civilistov se je umaknilo v Avstrijo, nekateri so se vrnil. Nekateri fantje pa so se doma dolgo skrivali.

S Teharij je bilo izpuščenih 7 mladoletnih domobrancev. Med njimi je bil tudi avtoričin oče Jakob Mivšek s Hlevnega Vrha (izgubila pa je 4 strice po očetovi in 3 strice po materini strani). Rahločutno napisana knjiga na 272 straneh je polna podatkov, pričevanj in izvirnega fotografskega gradiva, saj je avtorica stopila v stik s kar 74 domačini, tako da je zastopana celotna težko preizkušena skupnost.

ZBOR NARODNIH PREDSTAVNIKOV

Narodni svet koroških Slovencev je maja in junija izpeljal volitve v 48-članski Zbor narodnih predstavnikov, ki je nekakšen parlament NSKS. K volitvam je povabil 6.562 rojakov, ki so izbirali med 73 kandidati. Volitev se je udeležilo 1.822 koroških Slovencev ali 27,77 % upravičencev. Leta 2013 je bilo udeležencev 2.620 (37,33 %).

Za predsednika NSKS je kandidiral edinole dosedanji predsednik Zdravko Inzko, zato niso izpeljali neposrednih volitev za to mesto, temveč ga je kot predsednika soglasno potrdil Zbor narodnih predstavnikov na prvem zasedanju 13. julija. Vsekakor je prejel Inzko kot kandidat za člana Zbora največ preferenčnih glasov (1.076).

Za predsednika Zbora narodnih predstavnikov so njegovi člani izvolili Nantija Olipa, ki je nasledil Sonjo Kert Wakounig.

KNJIGA O SIVEM VOLKU

Geograf in pedagog, zaslužni profesor ljubljanske univerze Jurij Kunaver (r. 1933) je svojemu očetu Pavlu Kunaverju (1889–1988), ki je bil pred vojno starešina slovenskih skavtov, po njej pa med ustanovitelji tabornikov, posvetil knjigo Pavel Kunaver - Sivi volk, Pričevanja o vzgojitelju, geografu, alpinistu drenovcu, jamarju, skavtu - taborniku, astronomu, umetniku, naravovarstveniku in pisatelju. Izšla je pri Mladinski knjigi v Ljubljani.

POSTAJA TOPOLOVE

Od 6. do 15. julija se je v Topolovem v Nadiških dolinah zvrstilo več kot 50 dogodkov različnih zvrsti v okviru vedno bolj odmevne pobude Postaja Topolove. Dosegla je že 25. izvedbo. Posebno pozornost so posvetili tržaškemu ljubiteljskemu filmskemu ustvarjalcu Aljoši Žerjalu ob njegovi 90-letnici. Predstavili so tudi novo izdajo svoje publikacije Robida 5.

NOVOMAŠNIK BENEŠKIH KORENIN

Glede slovenskih novomašnikov, ki smo jih navedli v prejšnji številki, lahko dodamo podatek iz beneških medijev, da je videmski nadškof 24. junija med šestimi diakoni posvetil v duhovnika tudi 25-letnega fanta iz vasi Ipllis v furlanski občini Premariacco (med Čedadom in Manzanom). To je Michele Sibau, čigar oče je iz Jesičja v beneški občini Podutana. Narečja ne obvlada, s slovenščino pa je prišel v živ stik v zadnjih petih poletjih, ko je pomagal v Marijinem svetišču na Sv. Višarjah.

OBNOVLJENO VODSTVO

SVETOVNEGA SLOVENSKEGA KONGRESA

V Ljubljani je bil 4. julija volilni 10. zbor Svetovnega slovenskega kongresa. Udeležili so se ga predstavniki 5 konferenc in obnovili vodstvo, ki obsega predsednika, 5 podpredsednikov, še 10 članov upravnega odbora, kot tudi 3 redne in 2 nadomestna člana nadzornega odbora ter 3 člane razsodišča.

Kot predsednik je bil potrjen Boris Pleskovič, v vodstvu pa so iz Italije prvi podpredsednik Karel Brešan (Bresciani), podpredsednik za zamejstvo Damijan Terpin in članica razsodišča Franka Padovan.

NOVA KNJIGA PAVLETA BORŠTNIKA

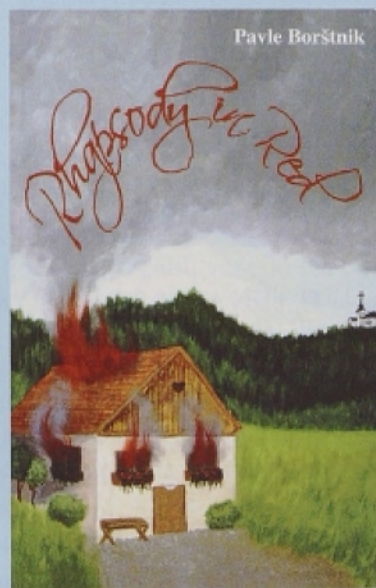
Časnikar Pavle Borštnik iz Clevelanda, ki je leta 2016 pri naši založbi Mladika v zbirki Zapisi iz zdomstva izdal obsežne spomine Moj čas, je v »ameriški Ljubljani« junija izdal novo knjigo, tokrat v angleščini. Gre za Rhapsody in Red (Rapsodija v rdečem), ki je sicer povest, temelji pa na resničnih podatkih o dogajanju med okupacijo in revolucijo v Sloveniji. Posebej sta poudarjena grozljiva smrt Mavsarjeve družine iz Šentrupertu v požgani graščini in spravno zadržanje njenega rešenega člana, ki je bil po vojni duhovnik v ZDA.

Tako avtor kot urednici Anka Žakelj in Breda Lončar v svojih spremnih besedah poudarjajo, da je knjiga namenjena zlasti potomcem slovenskih političnih emigrantov v Severni Ameriki, a

tudi tamkajšnji javnosti, da bi lažje razumeli, kaj se je zgodilo med drugo svetovno vojno v Sloveniji, kaj so prinesli okupacija, zlasti pa revolucija in komunistično nasilje, in zakaj so morali mnogi po vojni v begunstvo.

Platnico je narisala študentka Mia Kosem, založba in kraj izida nista navedena, vendar je knjiga izšla pri mesečniku Slovenian American Times – Slovenski ameriški časi v Clevelandu (Breda Lončar je njegova glavna urednica, Anka Žakelj pa tesna sodelavka) ob finančni pomoči predsednika Slovensko-ameriškega sveta Rudija Kolariča in tehnični skrbi Toma Perčiča. Morebitni dobiček pri prodaji je namenjen omenjenemu časopisu.

Rapsodija v rdečem je doživela krstno predstavitev 17. junija na Orlovem vrhu na Slovenski pristavi pri Clevelandu, kjer so obhajali tradicionalni Spominski dan za žrtve revolucije in vojne. Najprej je pred kapelico daroval mašo g. Franci Kosem, nato je o knjigi v slovenščini in angleščini spregovorila prof. Breda Lončar.



Platnica nove Borštnikove knjige



Breda Lončar predstavlja Rapsodijo v rdečem

NEUMORNI PROF. EDI GOBEC

Čeprav je 93-letni raziskovalec slovenskega prispevka kulturi, znanosti in razvoju po vsem svetu prof. Edi Gobec iz Clevelanda (roj. 25. jul. 1926 v Celju) svoje izredno bogato gradivo že poklonil Arhivu Republike Slovenije, še naprej neutrudno raziskuje in piše. Največ objavlja v osrednjem časopisu ameriških Slovencev, mesečniku Slovenian American Times – Slovenski ameriški časi.

Tako je v julijski številki v angleščini objavil obsežen življenjepis slovenske antropologinje in jezikoslovke dr. Branke Sušnik, ki je delovala v Paragvaju. V junijski številki pa je na treh straneh v angleščini in dveh straneh v slovenščini pod naslovom S ponosom reči smem: Slovenec sem objavil pregled slovenskih osebnosti in dosežkov po svetu, ki so ga natisnili še nekateri matični mediji.

Če bi našel rodoljubnega založnika, je neke izjavil, bi rad v obsežni knjigi predstavil slovenski doprinos svetu od karantanskega običaja ustoličevanja knezov vse do sedanje ameriške prve dame Melanije Trump.

VODNIK PO SV. VIŠARJAH

Pri jezuitski založbi Dravlje v Ljubljani je izšla knjiga Svete Višarje, Kratek vodnik in razmišljanja. Kot avtorja sta zapisana duhovnika Jožko Kragelj in p. Peter Lah. V prvem delu je namreč ponatis knjižice Svete Višarje, kratek vodnik izpod peresa rajnega Jožka Kraglja, ki je leta 1996 izšel v zbirki Sakralni spomeniki Primorske. Besedilo je uredil in dopolnil p. Peter Lah, ki je v drugem delu še predstavil svetišče in objavil meditacije ob slikah Toneta Kralja.

V AVSTRALIJI JE UMRL DUŠAN LAJOVIC

V Sydneyu je 29. junija preminil podjetnik in javni delavec Dušan Lajovic. Pogrebni maši, ki je bila 14. julija v slovenski cerkvi sv. Rafaela v Merrylandsu, je sledil pokop v Rookwoodu.

Lajovic se je rodil 25. januarja 1925 v podjetniški, liberalni in zaradi očetove razporeke in druge poroke pravoslavni družini v Ljubljani. Po osnovni šoli je gimnazijo obiskoval pri dominikancih na otoku Brač. Med drugo svetovno vojno je bil pri slovenskih četnikih in v njihovi Državni obveščevalni službi, po vojni prej v vojaških taboriščih, nato je študiral v Padovi, leta 1948 pa ga je major Andrej Glušič, ki je v Salzburgu v sodelovanju z Američani vodil obveščevalni center, poslal v Trst, kjer je prevzel vodenje Centra 303. Leta 1950 se je po poroki s Sašo Hreščak izselil v Avstralijo. Iz nič je tam postopoma ustvaril multinacionalno podjetje za embalažno industrijo. Vključil se je tudi v društveno življenje slovenskih izseljencev. Sodeloval je pri snovanju načrta za novo slovensko cerkev in dvorano v Merrylandsu, pomagal tudi drugim slovenskim skupnostim in mesečniku Misli. Njegov brat Milivoj je bil v Avstraliji izvoljen za liberalnega senatorja.

V času slovenske pomladi se je zavzel za demokratizacijo, osamosvojitve in mednarodno priznanje Slovenije. Dejaven je bil v Svetovnem slovenskem kongresu in v društvu Avstralsko-slovenskih poslovnih partnerjev. Od julija 1991 do leta 2003 (ko je odprl spletno stran www.udba.net s sezname ljudi in njihovih dosjejev pri Službi državne varnosti ter sprožil "afero udba.net") je bil prej posebni veleposlanik, nato častni konzul Slovenije na Novi Zelandiji.

Dušan Lajovic je v Sloveniji podpiral pomladne stranke, zlasti Janeza Janšo in Slovensko demokratsko stranko. Dolgo je bil večinski lastnik tednika Demokracija in založbe Nova obzorja, pri kateri je leta 2003 izdal svoj življenjepis Med svobodo in rdečo zvezdo, katere mu je dodal izbor imen iz omenjenega seznama.

Že leta 2000 je v Sydneyu v angleščini izdal knjigo o treh generacijah podjetnikov (1920–2000), pionirjev embalažne industrije, v njegovi družini.

POSLOVIL SE JE USTANOVITELJ MARINELANDA IVAN HOLER

V mestu Niagara Falls v Kanadi je 23. junija preminil Ivan (John) Holer, ki je kot priseljencec brez počenege groša ustvaril svetovno znani zabavišni park z morskimi in drugimi živalmi (od morskih levov, delfinov in kitov do jelenov, raznih ptic in levov) Marineland pri Niagarskih slapovih.

Rodil se je leta 1935 pri Sv. Juriju v Slovenskih Goricah, pri 20 letih pa se je odločil za ilegalni prehod v Avstrijo. Na meji je bil ustreljen v nogo. V Avstriji je opravljal različna dela, med drugim se je pridružil potujočemu cirkusu, leta 1959 pa se je izselil v Kanado. Leta 1961 je začel ustvarjati park Marineland, ki je z leti privabil na milijone obiskovalcev, prinesel pa mu je tudi ostro nasprotovanje okoljevarstvenikov.

UMRL JE DUHOVNIK IN PRIČEVALEC STANKO SIVEC

V Petrovem domu v Šempetru pri Novi Gorici je 5. julija umrl priljubljeni primorski duhovnik, žrtev povojnega preganjanja Stanko Sivec, ki je to opisal v odmevnih spominih Skozi ogenj. Izšli so leta 2015 pri Goriški Mohorjevi družbi in bili ponatisnjeni naslednje leto.

Rodil se je 19. marca 1926 v vasi Golobi pri Livku in doživel fašizem, nacizem in komunizem. Gimnazijo je opravil v malem sementišču v Gorici in v Castelleriu pri Vidmu, bogoslovje pa v Ljubljani. Da bi ga odvrnila od duhovniškega poklica, ga je komunistična politična policija Udba dvakrat zaprla. V letih 1949–50 je bil zaprt v Tolminu in v delovnih taboriščih v Litostroju in Tacnu, nato je bil v letih 1951–52 v preiskovalnem zaporu v Ljubljani, na "tolminskem procesu", na katerem je bil obsojen na 3 leta in 6 mesecev strogega zapora, v delovnem taborišču na Žalah in na Miklošičevi v Ljubljani. Po amnestiji pa je bil januarja 1953 izpuščen in kmalu vpoklican na služenje poldrugo leto dolgega vojaškega roka. Končno je bil leta 1955 posvečen v duhovnika. Služboval je v Šempasu, na Otlici, v Bovcu in Prvačini. Svoje zlahtne spomine je začel pisati, ko je dopolnil 90. leto.

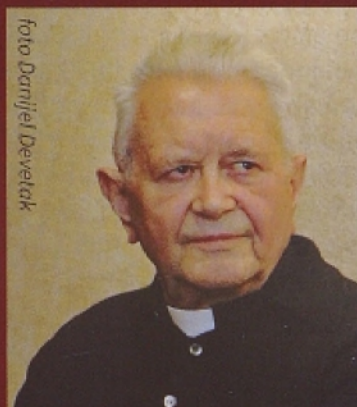


Foto Damijan Devetak

POSLOVIL SE JE PROF. PRIMOŽ SIMONITI

Dne 17. julija je umrl klasični filolog, zaslužni profesor latinskega jezika na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, prevajalec filozofskih in literarnih del dr. Primož Simoniti.

Rodil se je 28. decembra 1936 na Golniku, šolal se je v Slovenj Gradcu, klasično gimnazijo je obiskoval v Mariboru, iz klasične filologije pa je diplomiral in doktoriral v Ljubljani. Izpopolnjeval se je in raziskoval v Nemčiji, Avstriji, Italiji, Vatikanu in drugod. Samo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani je ob pregledovanju gradiva odkril več kot 40 do tedaj neznanih inkunabul, v znanstvenem svetu pa je zlasti odmevala njegova kritična izdaja samo v NUK ohranjenega obširnega rokopisa s polemiko Luthrovega učitelja Bartolomeja Arnoldija iz Usingena proti Melancthonovi Apologiji augsburške veroizpovedi iz leta 1532.

V letih 1988–94 je bil predsednik Slovenske matice, s katero je sodeloval več desetletij, saj je že leta 1963 pri njej izšel njegov prevod Spinozove Etike, sledili so prevodi Descartesovih Meditacij in dela sv. Avguščina Proti akademikom, kot tudi študiji Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede 16. stoletja (pozneje je bila prevedena v nemščino) ter Med humanisti in starimi knjigami pa še njegov izbor in prevod latinske lirike srednjega veka Srednjeveški cvetnik.

Pri drugih založbah je izdal še veliko prevodov klasičnih in sodobnih filozofskih ter leposlovnih del, na primer Petronijev Satirikon, Apulejevega Zlatega osla, Santoninove Popotne dnevnik, Heliodorove Etiopske zgodbe, Akademске čebele ljubljanskih operozov, Gallusova besedila itd.

48. FESTIVAL V ŠTEVERJANU

Na 48. Festivalu narodno-zabavne glasbe Števerjan 2018, ki ga prireja Slovensko katoliško prosvetno društvo Frančišek Borgia Sedej in se je končal 8. julija, je tokrat nastopilo 14 ansamblov, kot gost pa še Kraški kvintet. Absolutni zmagovalec je bil ansambel Špadni fantje iz Vipavske doline, ki je dobil prvo nagrado in Trofejo F. B. Sedej. Drugo nagrado in nagrado za najboljšo melodijo so odnesli Vražji muzikanti iz Maribora, tretjo nagrado Klateži od Nove Cerkve. Nagrado za najboljšo melodijo so podelili ansamblu Dolenjskih 5 iz Šentruperta. Nagrado za najboljšega debitanta ter nagrado občinstva je prejel ansambel Boršt iz Žužemberka.

ZGODOVINA TRŽAŠKE ŠKOFIJE

Prof. Giuseppe Cuscito, ki je na tržaški univerzi predaval zgodovino krščanstva in krščansko arheologijo, je pri založbi Editreg v Trstu izdal knjigo Trieste, Diocesi di frontiera, Storia e storiografia (Trst, Škofija na meji, Zgodovina in zgodovinopisje).

DVORANA JOŽETA PUČNIKA V EVROPSKEM PARLAMENTU

V Bruslju so 28. junija poimenovali eno izmed konferenčnih dvoran Evropskega parlamenta po enem izmed očetov samostojne slovenske države, političnem preganjancu in predsedniku Demosa Jožetu Pučniku. Pobudo za to je dal evropski poslanec Slovenske demokratske stranke Milan Zver. Na slovenosti so bili prisotni poleg Pučnikovih svojcev tudi predsednik Evropskega parlamenta Antonio Tajani, slovenski predsednik Borut Pahor, predsednik skupine Evropske ljudske stranke v Evropskem parlamentu Manfred Weber in predsednik Slovenske demokratske stranke Janez Janša.

GORIŠKE PESMI

Pri založbi pesnice, publicistke in psihologinje Alenke Rebule Tute ART je ob 25-letnici smrti izšel izbor 92 pesmi Ljubke Šorli Bratuž pod naslovom Goriške pesmi. Uredil ga je pesničin nečak Igor Tuta, ki jih je razdelil v šest sklopov. Spremno besedo je napisala Marija Mercina, ilustracije pa je prispeval Andrej Kosič. Na predstavitvi v Novi Gorici je Tuta 28. maja povedal, da je doslej evidentiranih kar 1.030 poezij Ljubke Šorli.

SKAVTSKA PREMIŠLJEVANJA

Pod naslovom Skavtska premišljevanja in s podnaslovom Ob evangelijskih odlomkih so Združenje slovenskih katoliških skavtinj in skavtov, Slovenska zamejska skavtska organizacija in Goriška Mohorjeva družba izdali eno izmed temeljnih del katoliškega skavtizma, ki ga je v dveh zvezkih v letih 1923 in 1932 napisal francoski jezuit Jacques Sevin (1882–1951), prevedla pa Jasmina Rihar. Izšlo je pri Zadruzi Goriška Mohorjeva v Gorici na 117 straneh z ilustracijami Viviane Škrabec.

P. Sevin je s sodelavci leta 1920 ustanovil francosko katoliško skavtsko organizacijo Scouts de France, leta pa 1922 predhodnico sedanje Mednarodne katoliške skavtske konference. Napisal je več knjig o skavtski vzgoji in veri, kot tudi besedila več skavtskih pesmi, ki se pojejo tudi pri nas (Gospod, med šotori, Pesem slovesa).

USMILJENKE IN DAN ŽENA 1948

Dipl. zgodovinarica Karla Pacek, ki pripravlja zgodovino Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni oz. usmiljenk, je spomladi predavala v Ljubljani ob 70-letnici množičnega odpusta teh redovnic iz slovenskih zdravstvenih ustanov.

Usmiljenke, ki so prišle v Slovenijo leta 1843, da bi se posvetile oskrbi bolnih in onemoglih, so tik pred drugo svetovno vojno imele v Sloveniji kar 1.239 sester, ki so delale v 20 zdravstvenih zavodih. Povojna komunistična oblast jim je prepovedala delo v vseh zdravstvenih, vzgojnih in izobraževalnih zavodih ter v večini socialnih ustanov. Najhuje je bilo 8. marca 1948, ko so morale v enem samem dnevu zapustiti zdravstvene zavode po Sloveniji. Ob tem jih je bilo odpuščenih 249. Do konca leta so nacionalizirali vse zavode in nepremičnine v lasti tega reda. Del sester je zaživel zunaj skupnosti, del pa jih je odšel v bolnišnice v Srbiji in Makedoniji, kjer so jih prav lepo sprejeli.

JANČARJEV 4. KRESNIK

Pisatelj Drago Jančar je na kresni večer na Rožniku v Ljubljani že četrtič prejel nagrado časopisne hiše Delo za najboljši roman v preteklem letu, in sicer za svoj 11. roman In ljubezen tudi. V izboru je bilo kar 172 del.

UMRL JE IGRALEC ALOJZ MILIČ IN POKLON ANTONU PETJETU

Dne 6. julija je umrl gledališki igralec Alojz Milič. Rodil se je 21. junija 1932 v Slivnem, maturiral na tržaškem učiteljski in postal učitelj, leta 1960 pa je doštudiral še na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani ter se zaposlil kot igralec v Slovenskem stalnem gledališču v Trstu. V službi je bil 40 let, do upokojitve, nato se je za nekaj let pridružil amaterski skupini Sergeja Verča in Adrijana Rustje Popotni komedijanti. Veliko je nastopal tudi na radiu, televiziji in v filmih.

Istega dne so se v Muzeju slovenskih filmskih igralcev v Divači poklonili upokojenemu igralcu Slovenskega stalnega gledališča Antonu Petjetu in predstavili monografijo o njegovi ustvarjalni poti.

POSLOVILA SE JE DORA ŽEBOT LAVRENČIČ



Dora Žebot Lavrenčič s kolegom v studiu BBC leta 1954

V starostnem domu v vasi Thames Ditton nedaleč od Londona je 10. julija preminila dolgoletna urednica slovenskih radijskih oddaj britanske javne službe BBC Dora Žebot, vdova Lavrenčič.

Izhajala je iz versko, narodno in kulturno zelo zavzete štajerske družine. Rodila se je 20. januarja 1922 v Mariboru. Njen oče Franjo je bil viden predstavnik Slovenske ljudske stranke, ki jo je zastopal kot narodni poslanec v Beogradu (1922–29 in 1938–41) ter podžupan v Mariboru od leta 1935

do aretacije po nacistični zasedbi leta 1941, ko je končal v Dachauu. Leta 1944 so ga sicer izpustili, kmalu za tem pa v Ljubljani spet aretirali in poslali v isto taborišče, kjer je 13. aprila 1945 umrl. Znani voditelj stražarjev in zagovornik samostojne slovenske države univ. prof. Ciril Žebot pa je bil njen brat.

Dvakrat je okusila begunstvo. Najprej se je iz nemške okupacijske cone zatekla v Ljubljano, maja 1945 pa se je pred komunisti umaknila v Avstrijo. Na Tirolskem je bila tolmačica v britanski 8. armadi, nato je bila v taborišču v Špitalu, leta 1948 pa se je izselila v Veliko Britanijo, kjer je začela delati v uredništvu BBC in doštudirala. V uredništvu, kjer je imela na skrbi novice, a tudi pošto poslušalcev, je spoznala časnikarja in ekonomista Draga Lavrenčiča (1921–2003), se z njim leta 1950 poročilain imela hčerko Alenko, tudi časnikarko.

Večkrat je obiskala Slovenijo, tako tudi med obema obiskoma Janeza Pavla II. V času osamosvajanja in prizadevanj za mednarodno priznanje neodvisne Slovenije je pomagala pri solidarnostnih pobudah britanskih Slovencev. Pisala je za dnevnik Slovenec. Na procesu proti grofu Tolstoju zaradi knjige o britanskem izročanju kozakov Sovjetom, Slovencev in drugih pa Titovemu režimu je na sodišču v Londonu prevajala pričevanja slovenskih rešencev iz brezen v Kočevskem rogu.



Ko intervjuva Miss Jugoslavijo leta 1966

POSEBNO SODIŠČE

Pri založbi Mursia je pisatelj in časnikar Pablo Dell'Osa (Pescara, 1976) objavil študijo o fašističnem posebnem sodišču za zaščito države v času, ko mu je predsedoval Guido Cristini: *Il Tribunale Speciale e la presidenza di Guido Cristini 1928-1932* (Posebno sodišče in predsedovanje Guida Cristinija, 1928–1932). Gre za obdobje, ko se je posebno sodišče med drugim leta 1929 pomaknilo v Pulj (in dalo ustreliti Vladimirja Gortana), leta 1930 pa v Trst, kjer so bili na "I. tržaškem procesu" obsojeni na smrt in nato ustreljeni Ferdo Bidovec, Franjo Marušič, Zvonimir Miloš in Alojz Valenčič.

40 LET SLOVENSKE GLASBENE ŠOLE

V Domu glasbe v Celovcu je bila 26. junija slovesnost ob 40-letnici Slovenske glasbene šole. Ravnatelj Roman Verdel je v govoru obnovil zgodovino šole. Njeni začetki segajo v leto 1978 in v Globasnico. Šele leta 1996 je ta zasebna pobuda, ki se je naglo razvijala, prejela prve finančne prispevke dežele Koroške. Po dolgih prizadevanjih je bila leta 2015 vključena v sklop Deželnih glasbenih šol Koroške, vendar je pri tem izgubila polovico učnih enot in torej padla od 700 na nekaj več kot 300 gojencev.

Na prireditvi je namestnica deželnega glavarja obljubila povišanje števila učnih enot.

70 LET OD TABORA SDZ V MAVHINJAH

Študijski center za družbeno-politična vprašanja Anton Gregorčič iz Gorice in Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček iz Trsta sta 4. julija priredila v Mavhinjah pogovor ob 70-letnici prvega tabora Slovenske demokratske zveze. Pomembni dogodek v zgodovini povojnega slovenskega samostojnega političnega nastopanja je bil ravno na trgu v Mavhinjah.

Spregovorili so časnikar Ivo Jevnikar in pričevalci Saša Rudolf, Drago Štoka ter Hadrijan Corsi, razmišljanje o naši narodni skupnosti pa je podal deželni tajnik in svetovalec Slovenske skupnosti Igor Gabrovec.

Nastopil je zbor Fantje izpod Grmade. Z občutenim pričevanjem se je oglasil še priljubljeni zborovodja Ivo Kralj iz Slivnega, ki je tiste dni ravno obhajal 90-letnico. Njegov oče je bil namreč pred 70 leti med govorniki na taboru v Mavhinjah.



SLOVO DVEH UGLEDNIH PRIČEVALK IN KULTURNIH DELAVK NA KOROŠKEM



foto SCNR

JELKA MRAK DOLINAR

V Špitalu, kjer se je ustalila po razhodu ogromne večine Slovencev iz tamkajšnjega begunskega taborišča, je 23. julija preminila pričevalka povojnega nasilja Jelka Mrak, vdova Dolinar. Staršem, beguncem s Tolminskega, se je rodila 3. maja 1925 v Kranjski Gori. Z očetom finančnim uradnikom se je družina nekajkrat selila, tako da je šolo obiskovala tudi v Skopju. Po okupaciji so pribežali v Ljubljano, proti koncu leta 1943 pa se je z mamo podala k sorodnikom na Tolminsko. Tam je imela prvo "bližnje srečanje" s partizani, saj so ju aretirali, a jima je uspelo zbežati.

Maja 1945 je vsa družina krenila proti Koroški. Jelka in sestra Krista Mrak sta se kot prostovoljni spremljevalki znašli na vlaku domobranskih ranjencev, ki so ga pri Lescah zajeli partizani, potem ko so lažji ranjenci, vsi zdravniki in ostalo osebje razen enega duhovnika, dveh bogoslovcev, dveh medicinskih sester in štirih medicinskih spremljevalk zbežali. Drugo "bližnje srečanje" s partizani je bilo hujše. Kakih 120 ranjencev, duhovnika in enega bogoslovca so kasneje pobili, ostale pa zaprli. Sestri Mrak sta do januarja 1951 preizkusili

taborišče v Škofovih zavodih v Šentvidu, sodne zapore v Ljubljani, obsodbo prej na 6, po pritožbi pa na 12 let zopora s prisilnim delom in 6 let izgube političnih pravic, kaznilnico v Begunjah, zapor na gradu Rajhenburg, gradbišče Ceste bratstva in enotnosti v Slavoniji in ponovno Rajhenburg do pomilostitve. Leta 1952 je dobila potni list, odšla na obisk k staršem v taborišče v Špitalu in se ni več vrnila domov. Prevzela je vodstvo slovenskega vrtca in si z beguncem Lojzetom Dolinarjem ustvarila družino in lastni dom.

Svoja mučna doživetja je skupaj s sestro opisala v Zavezi (2000), nato v svoji knjigi Brazde mojega življenja (2009), ki je istega leta izšla tudi v nemškem prevodu Reginalda Vospernika. Leta 2016 so ji v Šentjoštu izročili Ehrlichovo priznanje, lani pa je Jože Možina pripravil z njo dolg intervju za televizijski niz Pričevalci, Jelka Piškurić in Neža Strajnar pa sta Študijski center za narodno spravo njenim preizkušnjam posvetili razstavo in knjigo v slovenščini in angleščini *Skozi čas preizkušenj*.

50-LETNICA KRAŠKE OHCETI

Zlati jubilej Kraške ohceti v občini Repentabor bo minil brez ohceti. Že nekaj let namreč ni kandidatov za (veljavno, cerkveno) poroko na Tabru v okviru obujanja starih kraških ženitvenih običajev in sredi morja narodnih noš. Vsekakor bo konec avgusta več prireditev, že junija pa je Zadruga Naš Kras, ki je pobudnica Kraške ohceti in lastnica muzeja Kraška hiša v Repnu, predstavila svojo publikacijo *Živio kraška ohcet*, ki jo je pripravila Vesna Guštin. Med drugim so v njej fotografije vseh kraških porok od leta 1968 do 2013. Skupno z občinsko upravo, ki jo vodi župan Marko Pisani, so jo predstavili 8. junija v Kraški hiši. O njej je govoril tudi znani etnolog prof. Janez Bogataj iz Ljubljane.

VISOKA NAGRADA ZA FLORJANA LIPUŠA

Avstrijsko ministrstvo za kulturo je napovedalo, da bo 1. oktobra vročilo najvišjo državno nagrado na področju kulture koroškemu pisatelju Florjanu Lipušu. On bo prvi Slovenec, ki jo prejme. Pri tem je pomembno, da gre za ustvarjalca, ki piše izključno v materinščini, saj je zanj jezik bistvo naroda. Koroška slovenska književnost bo tako dobila novo potrditev, da je polnopravni, kvaliteten del tudi splošne avstrijske kulture.

MARIJA ZIHERL INZKO

V celovski bolnišnici je 23. julija preminila ugledna koroška javna delavka in šolnica Marija (Marinka) Ziherl, vdova Inzko iz Sveč v Rožu. Rodila se je 10. februarja 1924 v Vodichah pod Šmarno goro. V Ljubljani je leta 1944 maturirala na učiteljskišči. Zaradi okupacije je prvič okusila begunstvo, saj se je preselila k stricu v Šentjanž na Dolenjskem, z njegovo družino pa se je kmalu – drugo begunstvo – preselila na italijansko zasedbeno območje. Januarja 1945 je šla učiti v Voklo na Gorenjskem, kjer je bila domobranska postojanka in so Nemci dovolili slovensko šolo. Maja 1945 je sledilo tretje begunstvo, čez Ljubelj na Koroško. Bila je namreč dejavna v katoliških organizacijah in kar 12 sošolk je takrat zapustilo domovino. Slaba dva meseca je bila v Vetrinju, nato v Peggetzu in Špitalu. V vseh treh taboriščih je bila učiteljica na ljudski šoli.

V Svečah, kjer je imela sorodnike po očetovi pokojni prvi ženi, je spoznala profesorja in poznejšega vidnega političnega, kulturnega in verskega predstavnika koroških Slovencev prof. Valentina Inzka. Poročila sta se leta 1948 in imela štiri otroke. Polno se je vključila v koroško kulturno in društveno življenje. Sloveščino je poučevala na Kmetijsko-gospodinjki šoli v Št. Petru, v gospodinjki šoli v Šentjakobu, v Šentrupertu pri Velikovcu, v Tinjah, 15 let na Trgovski akademiji v Celovcu in spet v Šentjakobu.

Kulturne novice, kroniko, ocene, leposlovna dela je pisala za Nedeljo, Naš tednik, Vero (pozneje: Družino) in dom, Mohorjeve koledarje, več kot 30 let za celovski radio. Leta 1999 sta pri Mohorjevi v Celovcu v knjigi Zvesta srca, Zgodbi iz Roža izšli njeni povesti Zvesta srca in Dom ob Dravi, ki sta 50 let prej izhajali kot podlistka. Dolgo je vodila Katoliško žensko gibanje in pripravljala njegove tečaje v Tinjah. Veliko skrb je posvečala kiparju Francetu Goršetu in njegovi galeriji v Svečah ter domačemu društvu Kočna.

Leta 2002 ji je avstrijska ministrica Elisabeth Gehrler podelila častni naslov "profesor", Krščanska kulturna zveza ji je leta 2013 podelila Janežičevo priznanje, septembra 2014 je bila gost televizijskega niza Jožeta Možine Pričevalci, v Šentjoštu pa so ji leta 2016 podelili Ehrlichovo priznanje.



MLADI V SLOVENSKEM ZAMEJSTVU

V Celovcu so 13. junija predstavili 2. zvezek zbirke Mladi v slovenskem zamejstvu, Družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi, ki nosi naslov Identitetne opredelitve mladih v slovenskem zamejstvu. Znanstveno monografijo več avtorjev je uredil Milan Obid. Izdali so jo Inštitut za narodnostna vprašanja iz Ljubljane, Slovenski znanstveni inštitut in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, oba iz Celovca, ter Slovenski raziskovalni inštitut iz Trsta. Gre za sad njihove skupne triletno raziskave.

Prvi zvezek zbirke z naslovom Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu so natisnili lani, izšla pa bosta še dva zvezka (o jeziku in participaciji mladih).

UMRL JE BR. KAREL PODGORNIK

V Rimu je 28. maja umrl jezuitski redovni brat Karel Podgornik. Rodil se je 27. maja 1927 v Vrtovinu (župnija Kamnje). V noviciat je vstopil v Lonigo, leta 1970 je bil posvečen v stalnega diakona vzhodnega obreda. Deloval je v Rimu v Ruskem zavodu, kjer je dolgo skrbel za gospodarska vprašanja. Sodeloval je tudi v ruski sekciji Vatikanskega radia. Njegov brat Jože (1919–2013) je bil tudi jezuit, duhovnik vzhodnega obreda, deloval pa je prej v Rusikumu, nato v Avstriji.

LJUBEZEN NA DALJAVO

Priporočena za objavo na 46. literarnem natečaju revije Mladika

Mojca Petaros

Gospa Cvetka vsako jutro stopi na avtobus številka štiri, ki jo pripelje v samo središče mesta. Seveda ji ne bi bilo treba v mesto vsak dan, a ta navada se je že spremenila v nekakšen jutranji obred: odkar je ostala sama, doma tako ali tako nima kaj početi ves dan. Zato se vsako jutro najprej sprehodi po morskem nabrežju, nato pa se ustavi v svoji najljubši kavarni, kjer lahko uživa ob dobri kavi in v miru prebere vse časopise. Vedno si izbere isto mizico: tisto v kotu, prav pri oknu, da lahko skozenj opazuje ljudi, ki se sprehajajo po cesti. Cvetka se rada zadržuje med ljudmi; rada jih opazuje, rada pa tudi s kom poklepeta, tako z znanci kot z neznanci.

Čeprav se zbudi že ob zgodnjih jutranjih urah, pred odhodom od doma vedno raje malo počaka, da se ji ni treba tlačiti na tiste zgodnje avtobuse, na katerih je komaj dovolj prostora za vso mladino, ki se ji mudi v šolo. Zato na avtobusu, na katerega vsako jutro stopi gospa Cvetka, ponavadi ni velike gneče: še nekaj ostarelih vaščanov in pa kak študent, saj vozi avtobus s številko štiri tudi mimo glavnega sedeža univerze.

Tistega sončnega septembrskega jutra je gospa torej takoj opazila potnico, za katero je bila popolnoma prepričana, da je še nikoli prej ni videla. To je bilo mlado dekle, najbrž študentka; v rokah je namreč držala zelo zajetno knjigo – Cvetki se je zdelo malo verjetno, da bi kaj takega brala za lasten užitek. Kljub temu pa je bila zatopljena v branje: glavo je sklanjala naprej, da so ji dolgi, rdečkasto rjavi lasje zakrivali obraz, ki ga Cvetka ni mogla videti.

Videl pa ga je nekdo drug. Gospa Cvetka ni bila edina, katere pozornost se je takoj usmerila v novo potnico. Nasproti dekleta je namreč sedel

mladi Tim. Dober fant, je pomislila Cvetka. Ko sta se srečala v vasi, je bil vedno pripravljen poklepetati, pa tudi na avtobusu jo je vsakič vljudno pozdravil. No, razen tistega dne. Tako je bil zatopljen v občudovanje neznanega dekleta, da najbrž še opazil ni, kdaj je njegova sovaščanka vstopila.

V trenutku ko je neznanka dvignila glavo in se zazrla skozi okno, pa je Cvetka popolnoma razumela Timovo reakcijo. Takrat je videla, da je dekle res lepo. Prav taka si bila nekoč ti, bi ji verjetno rekel njen Branko. A ona je vedela, da to ni res: niti v svojih najboljših letih se ne bi mogla kosati z njo. Branko je bil pravzaprav edini, ki je v njej vedno videl lepotico; toda Cvetka je bila prepričana, da jo je najprej vzljubil zaradi njenega značaja. Šele kasneje jo je lahko skozi zaljubljene oči videl v drugačni luči. S svojim videzom pa se ni nikoli pretirano obremenjevala: če bi ostala sama, bi se mogoče počutila drugače, toda dobila je Branka, in on ji je dal vse, kar si je mogla v življenju želeli.

Tudi takrat, ob pogledu na neznano dekle, gospa Cvetka ni začutila nobenega ljubosumja zaradi njene lepote in mladosti. Opazovala jo je z iskrenim zanimanjem. Le kaj počne to dekle tako tujega videza na njenem avtobusu številka štiri? Kdo ve, če si je isto vprašanje zastavljala tudi Tim. Njega je verjetno bolj zanimalo, kako bi lahko pritegnil dekletovo pozornost. Bil je visok, čeden fant, ki se mu najbrž ponavadi ni bilo treba preveč truditi, da bi nase privabil dekliške poglede. A tujka nasproti njega je svoje lepe modre oči vztrajno upirala v knjigo; le od časa do časa se je bežno ozrla skozi okno, kot da bi se bala, da bo zgrešila svojo postajo. Za svoje sopotnike pa se še zmenila ni.

← Ko je avtobus ustavil pred glavnim sedežem univerze, je vstala, si oprtala torbo in s knjigo v rokah izstopila. Tim je nekoliko razočarano gledal za njo, dokler avtobus ni odpeljal.

Torej je res študentka, je pomislila gospa Cvetka. Najverjetneje je na Erasmus izmenjavi. Te izmenjave v času njenega študija še niso obstajale, a Cvetka se je rada pohvalila, da je v koraku s časom, ker se vseeno spozna na take reči. Navsezadnje je tudi njena Ana izkusila te vrste izmenjavo: namesto da bi pohitela z diplomo, je hotela v tujino. Oba z Brankom sta bila najprej skeptična glede tega, a dvajsetletni hčerki navsezadnje nista mogla prepovedati, da bi kam šla; predvsem zato, ker jima ni bilo treba kriti nobenih stroškov.

Erasmus je navsezadnje precej koristna zadeva, si je, čeprav nekoliko nerada, morala priznati Cvetka. Ana je v času izmenjave pridobila marsikatero življenjsko izkušnjo. Ko se le ne bi zagledala v tistega Angleža ... Ko ga je pripeljala domov in ga predstavila kot svojega fanta, je Cvetko skoraj zadela kap. Pa saj se je potem izkazal za čisto v redu mladeniča; njegova edina napaka je bila v tem, da je njeno ljubljeno hčerko odpeljal na stotine kilometrov daleč.

Tako kot marsikdo iz njene generacije je bila tudi Ana takrat navdušena nad možnostjo, da se preseli v tujino. Cvetka te njene svetovljanske želje nikoli ni mogla razumeti, vendar jo je spoštovala: ni hotela biti ovira na hčerkinini poti do sreče. Še vedno sta bili zelo veliko v stiku, predvsem v zadnjih mesecih; Cvetka je imela občutek, da se je, odkar Branka ni bilo več, Ana počutila nekoliko krivo, češ da je mamu pustila samo. Ona pa je bila takrat še najbolj vesela, da Ane ni bilo doma: če bi se vrnila, bi tudi ona močnejše začutila očetovo odsotnost. Edino, kar sta obe zelo težko sprejeli, je bilo dejstvo, da Branko nikoli ne bo spoznal svojega vnuka.

Kdo ve, kaj se bo zgodilo s to punco, je Cvetka znova pomislila na neznanko, ki je ravnokar stopila z avtobusa. Mogoče pa bo tudi ona tukaj, na tujem, našla ljubezen.

Naslednje jutro je rdečelaska sedela na istem mestu, z isto knjigo v rokah. Tim je spet sedel na sedežu nasproti nje, in je ni nič manj občudujoče opazoval. Ko ga je gospa Cvetka zagledala, se je

nasmehnila in zmajala z glavo. Če se ne bo opogumil, ta fant ne bo ničesar dosegel, si je mislila.

Nekaj dni se res ni zgodilo nič. Tim je sramežljivo pogledoval proti dekletu, ki pa se še vedno ni zmenilo zanj. Gospa Cvetka pa je bila dobra opazovalka. Ko je proti koncu tedna spet stopila na avtobus številka štiri, je takoj zaznala spremembo. Neznanka je še vedno imela v rokah isto knjigo, a njene oči so veliko prevečkrat švignile proti Timu, da bi Cvetka verjela, da res bere. Ko je Tim, kot ponavadi, pogledal proti njej, pa je hitro povescila pogled. Bila sta tako prisrčna, da se je stari gospe izrisal nasmeh na obrazu.

Ko je tistega dne neznanka kot ponavadi pred univerzo izstopila, je Tim le za trenutek gledal za njo. Nato pa se je odločil za akcijo: tik preden so se vrata avtobusa zaprla, je nenadoma skočil na noge in ji sledil ven, na postajo. Porednež, je pomislila Cvetka. Vedela je, da Tim ne študira. Če ne bo pohitel in ujel naslednjega avtobusa, bo najbrž še zamudil v službo. Kdo ve, kakšne načrte ima ... Bilo ji je kar malo žal, da ni mogla še sama tako skočiti z avtobusa in jima slediti. Da ne bo pomote: gospa Cvetka ni spadala med tiste stare vaške opravljivke, ki gredo vsem na živce. Bila pa je velika, nepopravljiva radovednica.

Njena radovednost je bila nekoliko potešena že naslednjega jutra. Ko je naslednjič stopila na avtobus številka štiri, je Tim že sedel zraven tujke. Čeprav ni bila opravljive sorte, se je Cvetki zdelo potrebno, da skuša malo prisluhniti, o čem se je mladi par pogovarjal. Žal pa njen sluh ni bil več tako dober kot v mladosti, angleščine pa tudi ni preveč dobro razumela. Uspelo ji je ujeti le nekaj podatkov o dekletu: ime ji je bilo Léa, in prihajala je iz Francije.

Francija! Po poroki sta z Brankom obiskala Pariz. Kako lepi spomini so jo vezali na tisti čas! Pariške ulice, na katerih se je vedno trlo ljudi. Eifflov stolp, zvečer čudovito osvetljen ... In ljudje so bili prijazni, pa čeprav nekoliko hladni. Vedno se ji je zdelo, da ne bi bilo tako slabo živeti v Parizu. In Francija je še bliže od Anglije, kamor je odšla njena Ana. Veliko huje bi bilo, če bi Tima zapeljala na primer kaka Američanka, ki bi ga nato odvlekla za sabo čez lužo.

Če bi Branko slišal za Tima in Léa, bi jo najbrž okaral: Cvetka, kaj vendar fantaziraš, saj sta

se komaj spoznala, ti pa ju že pošiljaš pred oltar, bi rekel. A ona je vedela, da se v modernih časih te stvari odvijajo veliko hitreje kot nekoč.

Kljub temu pa je Léa potrebovala nekaj tednov, da se je v Timovi družbi nekoliko sprostita. Na začetku se je Cvetki zdela zelo zadržana, gledala ga je skoraj nekoliko sumničavo. Čez kak teden pa se je že bolj sproščeno smejala njegovim šalām. Cvetka ju ni srečevala nikjer, razen na avtobusu številka štiri. Pojma ni imela, kako pogosto sta se onadva videvala: zagotovo pa sta v nekaj mesecih postala kaj več kot le dobra prijatelja. To je bilo Cvetki jasno vsakič, ko ju je pogledala. Sedela sta čisto blizu in glave stikala skupaj, da nihče drug ni mogel slišati, o čem sta se pogovarjala. Včasih sta se tudi držala za roko.

Cvetki je bilo v pravo veselje gledati, kako se je razvijala ta mlada ljubezen: če bi imela možnost tako prisostvovati prvim srečanjem med Ano in njenim Jackom, bi ga mogoče hitreje sprejela. Ob pogledu na svoja sopotnika na številki štiri je namreč kaj kmalu pozabila, da izhajata ti dve mladi osebi iz popolnoma različnih kulturnih okolij: zdela sta se ji tako v sozvočju drug z drugim, da bi bilo popolnoma nesmiselno govoriti o kakršnikoli razdalji med njima.

Tistih trideset minut, ki jih je vsako jutro preživela tako rekoč v njuni družbi, je Cvetko vedno spravilo v dobro voljo. Zato je bila kar malo razočarana, ko nekega dne nikogar od njiju ni bilo več na avtobusu.

Bil je že december, bližale so se počitnice, ko se je to zgodilo. Gospa Cvetka je ob vstopu na avtobus za trenutek kar obstala od presenečenja, s pogledom, uprtim v prazna sedeža, na katerih je navadno sedel mladi par. A naslednji trenutek se je že zbrala. Res ne vem, zakaj si to tako ženem k srcu, si je rekla. Saj bosta jutri najverjetneje že nazaj. Mogoče je kdo od njiju dobil gripo. Ali pa sta se odpravila na kak izlet ...

Naslednje jutro pa jo je čakalo novo presenečenje: Léa je, popolnoma sama, sedela na svojem običajnem sedežu. Bila je prav taka kot tistega dne, ko jo je Cvetka prvič opazila: sklanjala je glavo, da so ji dolgi lasje zakrivali obraz. A tokrat ni imela knjige v rokah. Iz rahlega drgetanja njenega telesa je Cvetka kmalu spoznala, da pravzaprav tiho joče.

Dekle se ji je zasmililo. Ni mogla reči, da jo zares pozna, a v teh nekaj mesecih ji je vendarle nekoliko prirasla k srcu. Zato se ji je počasi približala in sedla zraven nje, tja, kjer je že tolikokrat prej sedel Tim. Ko se je nežno dotaknila njene rame, se je Léa rahlo zdrznila in jo pogledala. »Nikar ne joči,« ji je rekla Cvetka. Ko jo je Léa čudno, nekoliko sumničavo pogledala, pa se je spomnila, da seveda ne razume slovensko. Le kaj bi ta smešna starka iz vasi rada od mene, si je najverjetneje mislila. In v tistem trenutku je bila gospa Cvetka prvič po dolgem času hvaležna, da se je njena hčerka poročila z Angležem – nekaj malega se je od Jacka vendarle naučila.

»Ne skrbi, vse bo še v redu,« ji je rekla v nekoliko okorni angleščini. Nato ji je ponudila robec, ki ga je Léa sprejela s tihim »hvala«. »No, vidim, da te je Tim že naučil nekaj slovenskih besed,« je prijetno presenečena ugotovila Cvetka. Ob omembi Timovega imena pa je Léa v zadregi povabila pogled. Ko se je malo umirila, jo je Cvetka, spet v angleščini, prijazno vprašala: »Ljubezenske težave?« Léa je pokimala. »Oh, nič ti ni treba skrbeti, draga. Vse bo še v redu. Pri tvojih letih so fantje pač taki otročaji, ki sploh ne mislijo na to, kar delajo. Tima pa poznam in sem prepričana, da bo zrasel v dobrega mladeniča,« ji je tolažilno govorila Cvetka. Upala je, da je Léi uspelo kljub njeni zelo pomanjkljivi izgovorjavi razbrati, kaj je pravzaprav hotela povedati.

Léa je ob teh besedah spet planila v jok. »Saj ni ... saj ni Tim,« je zaihtela, z obrazom, skritim v dlani. Cvetka jo je komaj razumela. »Jaz sem kriva ...« To je bilo vse, kar ji je uspelo razbrati, preden se je iz Léee usul dolg plaz besed, ki mu ni mogla več slediti. Nežno jo je trepljala po hrbtu in ponavljala: »No, no, saj ne more biti tako hudo ...«. Dokler ni nenadoma razumela nekaj Léinih besed: »Doma ... v Franciji ... imam fanta ...«

Oh, ta mladost! Cvetka je zmajala z glavo. Takega razpleta pa res ni pričakovala. Sočutje, ki ga je maloprej čutila do mladenke pred sabo, se je nekoliko zmanjšalo. Ne bi se smela tako igrati s fantovskimi srci. Le kaj si bodo potem ti ubožci mislili o ženskah?

Ko je Léa videla očitek v Cvetkinih očeh, se je osramočeno obrnila stran od nje. Starejši gospe

se je ponovno malo zasmilila. Ne bi je smela tako strogo soditi. Saj ne more vedeti, kaj se je v resnici dogajalo. Čisto možno je, da je bil Tim preveč vsiljiv. In kot vsi dobro vemo, se srcu ne more ukazovati. Kar je daleč od oči, pa je večkrat tudi daleč od srca ...

Ko je Ana odpotovala v London, ni imela fanta. Cvetka se je spomnila, da ji je bilo takrat celo nekoliko žal, da Ana ni imela nikogar, ki bi jo vezal na dom. Tako ji ne bi bilo treba za Jackom v tujino: ostala bi doma, s kakšnim prijetnim fantom iz vasi, s katerim bi lahko prav tako srečno živela. A zgodilo se je, kar se je pač zgodilo.

Sedaj, ko je izvedela za Léino zgodbo, pa se je zavedela, da bi lahko bile stvari še veliko bolj zapletene. Kaj, če bi se Ana potem vseeno zaljubila v Jacka? Mogoče bi spoznala, da fant iz domače vasi le ni pravi zanjo. Ali pa bi se njena čustva razdvojila, kot se je najverjetneje zgodilo Léi. Le katera odločitev je v takem primeru prava? Nobena, je žalostno pomislila gospa Cvetka. Vsaka bo vodila le do kopice zlomljenih src.

Zaradi svoje nepopoljšljive radovednosti je bila že na tem, da Léo izpraša glede vsega, kar se je zgodilo. Mogoče pa bi ji lahko pomagala, si je mislila. Toda nazadnje se je odločila, da bo spoštovala dekletovo zasebnost. Saj s svojim znanjem angleščine najbrž niti ne bi razumela, kaj ji govori. Zato je bilo edino, kar je lahko Léi svetovala: »Do what feels right.« Naredi to, kar čutiš, da je prav. Nato je punco močno objela okrog ramen. Vedela je, da Léa v tistem trenutku bolj kot karkoli drugega potrebuje nekoga, ki ji je blizu. Še predobro se je spomnila časa, ko je bila Ana približno njenih let: čeprav se je obnašala zelo samozavestno, je včasih še vedno potrebovala mamino crkljanje. Cvetka si je predstavljala, da mora imeti tudi Léa v tistem težkem trenutku precej domotožja.

Kar nekaj minut je preteklo, preden se je Léa končno izvila iz Cvetkinega objema. Takrat se je že bližala njena postaja. Zazrla se je v svojo podobo, ki se je zrcalila v oknu avtobusa: tako se je prepričala, da na njenem obrazu ni bilo več sledu solz. Nato je počasi vstala. Preden se je napotila proti izhodu, se je Cvetki hvaležno nasmehnila v pozdrav in še enkrat v slovenščini zamrmrala: »Hvala.«

Naslednjega jutra je na avtobusu sameval Tim. Sedel je na sedežu pri oknu, s slušalkami v ušesih, in zrl v praznino. Ko je gospa Cvetka vstopila, jo je odsotno pozdravil, nato pa se je zopet zamišljeno zazrl skozi okno. Zasmilil se ji je. Nobenega sina ni imela, zato si je veliko težje predstavljala, kako bi pomagala temu mlademu fantu. Čutila pa je, da bi jo najbrž veliko slabše sprejel, če bi se mu skušala približati, tako kot je dan prej naredila z Léo, pa čeprav je njega poznala veliko dalj časa. Tolažila jo je zavest, da se bodo prav kmalu začele božične počitnice, med katerimi bo Tim veliko lažje pozabil na Léo.

Božični in novoletni prazniki so za gospo Cvetko veliko prehitro minili: obiskala sta jo Ana in Jack. To je pomenilo, da je večino časa preživela v kuhinji, kljub Aninim vztrajnim zatrjevanjem, da se ji ni treba tako truditi zaradi njiju. Cvetka si ni dala ničesar dopovedati: Anglija ne slovi po najboljši kuhinji, zato je hotela poskrbeti, da bi vsaj teh nekaj tednov jedla zdravo in dobro domačo hrano. Ana je morala navsezadnje v tistem obdobju jesti za dva: njen trebuh se je počasi, a vztrajno večal, z njim pa se je večalo tudi Cvetkino vznemirjenje.

Gospa Cvetka bi ju najraje zadržala pri sebi doma do rojstva svojega prvega vnuka, a zaradi Jackove službe se nista mogla zadržati v tujini za več mesecev. Zato se je nekaj dni po novem letu Cvetka že vrnila v ustaljene tirnice: zjutraj jo je pot spet vodila v mesto z avtobusom številka štiri.

Ko je na avtobusu srečala Tima, se je prvič po dolgem času spomnila tudi na Léo: nikoli več je ni videla. Zdelo pa se ji je, da Tim ne žaluje preveč za njo. Tudi on se je vrnil v svoje rutinsko življenje: na avtobusu je bil sam, v odsotnosti lepih deklet pa je vso svojo pozornost posvečal žepnemu telefonu.

Pred sabo ima še dovolj časa, da najde svojo življenjsko sopotnico, si je mislila Cvetka. Zanimivo pa je, da stara gospa, kljub svojemu čutu za opazovanje in razbiranje namigov, nikoli ni zaznala nasmeha, ki se je izrisal na Timovem obrazu vsakič, ko je njegov telefon zabrnul ...

MAKS FABIANI – NJEGOVA DUŠA JE ŽIVELA ZA PRIMORSKO

Mojca Polona Vaupotič

Na Krasu, v pokrajini, ki jo zaznamujejo posebnosti narave in ima v vseh smereh svoja obhodna območja in kjer je človek bival ter puščal svoje sledi že stoletja, se je leta 1865, v Kobdilju blizu Štanjela, rodil Maks Fabiani. Njegov oče Anton ter mati Charlotte, Tržačanka, sta imela štirinajst otrok, med katerimi je bil Maks dvanajsti. Njegov rod je v Kobdilju bival že stoletja, omemba sega že v 17. stoletje, izvirali pa naj bi iz italijanskega Bergama.

Osnovno šolo je Maks Fabiani obiskoval kar v domači hiši, realko, ki je tedaj pomenila gimnazijo, pa je opravil v Ljubljani. Tam se je spoznal s sošolcem Albinom Belarjem, ki ga je z lastnim navdušenjem popeljal v svet tehnike in prav to je Fabianija vzpodbudilo, da se je po maturi odlo-



*Skrajno levo:
Fabianijeva
starša;
levo in zgoraj:
Štanjel z zvoni-
kom cerkve sv.
Danijela*



čil za študij gradbeništva. Leta 1883 je šel študirat na Tehnično visoko šolo na Dunaj. Med študijem je odslužil še dve leti obveznega vojaškega roka, po vrnitvi pa je postal asistent na katedri za arhitekturo, pri profesorju Richardu Edlerju von Löweju, kjer je poučeval urbanizem. Študij je zaključil leta 1892 ter pridobil naziv diplomirani arhitekt. Še isto leto je kandidiral za najvišjo štipendijo v monarhiji, ki jo je podeljevalo Združenje avstrijskih arhitektov in inženirjev za študijska potovanja. To je bila štipendija, imenovana po znamenitem graditelju

Portois&Fix
(zgoraj) in *Urania*
(spodaj) na
Dunaju



južne železnice *Dunaj-Trst*, Carlu de Ghega. S to nagrado je v treh letih prepotoval Nemčijo, Švico, Belgijo, Francijo, Anglijo, Italijo, Grčijo in Turčijo – tehnično napredne dežele na eni ter antične na drugi strani. Fabiani je zatrdil, da je to potovanje pustilo pečat vsemu njegovemu nadaljnemu ustvarjanju in je hkrati »vir vsega njegovega znanja in kulture«.

V času okoli leta 1897, ko se je na Dunaju rodila secesija, je Fabiani pomagal dunajskemu arhitektu Ottu Wagnerju pri pisanju pomembnega strokovnega dela *Moderna arhitektura*. Fabiani je sicer pri Wagnerju delal med letoma 1894 in 1896 in tukaj je sodeloval pri projektiranju mostov in stavb za dunajsko mestno železnico – znamenita je postaja pri Karlovem mostu. Na Akademiji je Fabiani prav tako poučeval in ob tem spoznal Jožeta Plečnika, ki ga je celo navdušil nad etruščansko umetnostjo.

Svoj prvi pomemben korak k samostojnosti pa je Maks Fabiani naredil leta 1895, ko je po potresu na lastno pobudo izdelal regulacijski načrt za Ljubljano. Ob še nekaterih sočasnih uspehih na svojem področju je tedaj odprl tudi lasten atelje na Dunaju. Pri svojem ustvarjanju, vsaj v začetnih delih, se je držal Wagnerjeve usmeritve k moderni arhitekturi, ki je v prvem planu poudarjala funkcionalnost. Tak primer je tovrstno oblikovanje notranjščine in gladka fasada stavbe *Portois&Fix* iz leta 1900. Sledil je še primer zasnove *Uranie* iz leta 1910, kjer pa se je Fabiani že pričel rahlo odvracati od omenjenega stila.

Leta 1902 je Maksu Fabianiju dunajska Tehnika podelila doktorat. To je bil prvi doktorski naziv v Avstro-Ogrski, ki so ga podelili arhitektu. Fabiani ga je prejel za urbanistične načrte Ljubljane ter Bielskega v Šleziji. Postal je prvi urbanist monarhije in osebni svetovalec prestolonaslednika Franca Ferdinanda. S tem je hkrati postal tudi redni profesor na Tehnični visoki šoli. Obvladal je namreč arhitekturo, urbanizem, teorijo ter spomeniško varstvo. Arhitektova čast in slava pa sta s pričetkom prve



svetovne vojne nekoliko upadla, saj so po atentatu na Franca Ferdinanda Fabianija celo za kratek čas zaprli, češ da naj bi prestolonaslednika že vnaprej svaril pred obiskom v Bosni. A kljub temu, da so ga po neljubem dogodku imenovali za rednega profesorja za arhitekturo in kompozicijo na Tehnični visoki šoli na Dunaju ter predstojnika Katedre za arhitekturo, ga to ni več zadržalo na Dunaju.

Fabiani je bil ustvarjalec, ki je svojo arhitekturo venomer prilagajal specifičnim razmeram lokacij ter krajevnim posebnostim. Njegove največje »življenjske pečate« nosijo tri evropska mesta. Seveda pa je v njihovih različnih okoljih opravljal tudi različno poslanstvo: na Dunaju mednarodnega arhitekta, s podporo cesarskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda, v Ljubljani mestnega arhitekta, s podporo župana Ivana Hribarja, in na Primorskem (tudi v Trstu), ljudskega arhitekta, s podporo rojakov. V omenjenem prispevku navajam zgolj primorsko obdobje. Leta 1917 je odpotoval v Gorico, kjer se je zaposlil na Uradu za obnovo Gorice in Gradišča. Ta urad, ki ga je ustanovila avstro-ogrška država, pa je nastal na Fabianijevo željo z namenom, da bi se obnovili v vojni porušeni spomeniki in objekti. Njegova ljubezen do domače Goriške je bila neizmerna. Za uresničitev svojih načrtov je moral Fabiani pridobiti številna soglasja pri tedanjih ministrstvih, saj mu je šlo za obnovo celotnega

območja Goriške, Posočja in Krasa, čeprav se tedaj še niti ni vedelo, komu bo po končani vojni ta del ozemlja sploh pripadal. Dotlej je na Goriškem delovala le začasna jugoslovanska oblast, vendar pa se je kmalu izkazalo, da se Fabianijeve predvidevanja ne bodo povsem uresničila.

Žal pa so se v tem obdobju Fabianiju izneverili italijanski uradniki ter ga odpustili iz Urada za obnovo. Za nekaj mesecev so mu celo ukinili delovno mesto na tehničnem oddelku v Gorici, saj so mu očitali, da je Slovenec in zagrizen avstrijski patriot, ki ne zna italijansko ter prezira italijansko kulturo. In dejansko je bil Fabiani vse svoje življenje disident in za vse oblasti sumljiv tujec, čeprav je bil arhitekt avstrijske, italijanske in slovenske kulturne identitete. Za Avstrijce je bil Italijan, za Italijane Avstrijec in Slovenec, za Slovence pa Italijan in velik Slovenec. Vendar pa je nova italijanska oblast Goriške province zaradi zahtevnosti prenove in pomanjkanja strokovnjakov leta 1920 Fabianija ponovno prosila za pomoč in ga začasno zaposlila. A njegovo tedanje delo je ostalo prikrito, saj se dolga leta sploh ni smel podpisovati na načrte. Vendar pa prav njegovemu ugledu in podpori, ki jo je kljub omenjenim težavam »na svojstven način« užival v Gorici, gre zasluga, da mu je leta 1920 uspelo izpeljati veličastni projekt obnove Posočja, v katerem je videl svojo življenjsko nalogo in poslanstvo. S skupino enako mislečih ter vzpodbudnih kolegov, arhitektov, je izdelal regulacijske načrte za 92 občin, ki so bili usklajeni z njihovimi krajevnimi potrebami. Med njimi velja omeniti načrte za Gradišče na Soči, Tolmin, Vipavo in Ajdovščino. Sicer pa je njegovo »brezmejno« delo na omenjenem območju še vedno težko izmeriti, saj se njegovega avtorstva mnogih urbanističnih ureditev in obnov v tedanjem obdobju zaradi nedostopnih italijanskih arhivov še vedno ne da dokazati.

Naslednji življenjski korak je Maksa Fabianija popeljal v rodni Kobdilj in Štanjel. V teh povojnih mestih, kjer je deloval kot župan, se je lotil prenove objektov, saj so oba kraja partizani in Nemci v artilerijskem spopadu leta 1944 razrušili ter požgali. Med obnove sodi tudi štanjelska cerkev sv. Danijela, za katero je Fabiani tedanje oblasti zaprosil za finančno pomoč. Omenjena poznogotska cerkev z značilnim limonastim zvonikom, po katerem je silhueta mesta še posebej prepoznavna, je bila zgrajena že leta 1609, obnovljena pa v 17. stoletju. Fabiani je tedaj po lastnih načrtih obnovil cerkev, zvonik ter prezbiterij. Štanjel je sicer eno izmed

najstarejših in zagotovo najslikovitějšíh kraških naselij. Začenja se ob vznožju 363 metrov visokega griča Turn in se terasasto dviga proti vrhu. Kamnite hiše so značilno kraške, z ozkimi okni, bogatimi portali in dimniki, nekatere imajo celo kamnite strešne žlebove. Ozke ulice se razširjajo v trge s kamnitimi vodnjaki, kamnite hiše se naslanjajo ena na drugo, nad njimi pa »živi« grad z znamenitim vrtom. V obnovljenem štanjelskem gradu je Fabiani uredil občinski urad, osnovno šolo, zdravstveni center, kinodvorano, veliko plesno dvorano s freskami ter občinsko skladišče. Umestitev različnih javnih programov v prenovljeni grad je idealna poteza v evropskem prostoru.

Ena izmed odličnih Fabianijevih urbanističnih kreacij je *Ferrarijev vrt*, ki leži pod utrjenim štanjelskim obzidjem. Velja namreč za najpomembnejšo parkovno ureditev iz obdobja med obema vojnoma. Uvrščen je med spomenike državnega pomena in ima status krajinskega parka. Pot do vrta vodi skozi Kobdiljski stolp ali Stolp na vratih. Lastnik je bil tedaj Enrico Ferrari, zdravnik iz Trsta in svak Maksa Fabianija, ki je odkupil večino hiš v stavbnem nizu nad parkom. Arhitekt Fabiani je hiše obnovil,

vendar jih iz ulične strani ni spreminjal. Revitalizacija kmečkih hiš v vilo je predstavljala konceptualno novost na področju evropske arhitekture. Parkovna stran hiš je urejena kot podeželska vila s parkom, sam vrt pa je grajen v terasah, s čimer poudarja ureditev Štanjela ter se staplja z okoliško pokrajino. Poleg travnatih in cvetličnih gred, različnih rastlin in dreves, pergol, balinišča, razgledišča in paviljona pa je posebnost parka še bazen, ki se je napajal z vodo iz posebej zasnovanega vodovodnega sistema, ki je zbiral meteorno vodo



Na prejšnji strani: Maks Fabiani;

na tej strani: Ferrarijev vrt v Štanjelu



*Na vrhu: še en pogled na Ferrarijev vrt z razgledom;
tu zgoraj: Maks Fabiani na stara leta*

štanjelskega griča. V sklopu istega sistema so imele svoj dotok vode tudi vse stavbe v tem sklopu. Žal pa je bil omenjeni vodovod uničen v 2. svetovni vojni, prav tako kot nekatere hiše in stolp, ki je na severovzhodu zaključeval kompleks. Vila in park imata tudi svoj lasten dostop v obliki poti, ki obkroža štanjelski grič in se zapira s kovanimi vrati z monogramom lastnika. Maks Fabiani pa je bil s svojimi načrti povojne preнове krajev na Krasu, Goriškem in na Vipavskem eden prvih arhitektov, ki so pri nas povezali krajinsko arhitekturo, urbanizem ter klasično arhitekturo.

Ob pogledu na sijajne zgradbe na Primorskem in na Krasu naj poudarim, da je bil Maks Fabiani univerzalen ustvarjalec »renesancnega« tipa. Poleg urbanizma in arhitekture je tudi veliko pisal, slikal ter razmišljal o velikih projektih. Ob 50. obletnici doktorata mu je Tehnična univerza na Dunaju podelila zlati doktorat iz tehničnih ved. Ob isti priložnosti so častni doktorat podelili tudi arhitektu Jožetu Plečniku. Čez dve leti je arhitekt Fabiani umrl v Gorici, po njem pa so poimenovali ulice tako v Ljubljani kot v Gorici in tudi na Dunaju. Njegovo zadnje počivališče, kjer je našel svoj mir leta 1962, je na pokopališču rodne vasi, pri sv. Gregorju.

PESMI

Klemen Jelinčič Boeta

Ob jutrih

*Ob jutrih se mi pleteš med ločjem,
ko ti nesem misel v roko,
svoj pozdrav in večno zoro
v valovanju s sipinami,
mojim deblom,
tvojim deblom v soncu kot popek,*

*ki ga daš na svetlo,
da se ptiči zgostijo,
jim vrana vejo ponese iz vode na plot,
skalo, dve roki in en močen dih
ob jutrih, ko mi spletaš napev.*

Da dih steče

*V želodčni opni se hrepenenje nabira,
da mi s prstom po čelu svoj obris narediš
in črto čez sence narišeš,
mi z opne skale umakneš,
da dih končno steče,
svojo podobo predme postaviš
in pero na poti do najinega travnika
v mojega vpleteš.*

Usedline

*Počasi gre danes voda čez dušo,
tam boža prodnike nesmrtnega časa v duhu,
mokra glino stvarstva v kosteh,
plava čez čas na poti do morja,
staro življenje v vsakem krogu na novo,
da se očisti usedline,
odloži sence kot maske na obraz položene,
in se tekočino v starih okvirjih čustev očisti
kot izvir izpod skale, ki v izlivu ponovno vzcveti.*

V telo

*V telo naj ti odplavam
in tam potoke naselim
kot riba v oblakih
in po tvoji roki,
da valovi v meni
več niso skale,
in ti preko mojih,
v najin zrak položenih,
jadrih zaplavaš.*

Nit

*Globoka si reka v meni,
kjer se pretakaš,
kamne mojih temeljev oblivaš
ob korenini, ki si jo posadil pod njih,
da na goro cvet prinese v tem,
prejšnjem in naslednjem življenju še enkrat,
v treh poglavjih ene,
v tostranstvu začasne niti.*

POSUŠENA TRŽAŠKA VEJA VALVASORJEVEGA POTOMSTVA IN NJEGOVI (NE)SLAVNI ITALIJANSKI POTOMCI – OD BARONICE MARIJE DO TERORISTKE MARINE

Boris Golec

Potem ko je še nedavno veljalo prepričanje, da je rod polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693) izumrl z njegovimi tremi sinovi, ki so vsi postali redovniki, je po celem stoletju pozabe prišlo na dan ime Valvasorjeve najmlajše hčerke Regine Konstancije, poročene pl. Dienersperg (ok. 1690–1755), za katero se je izkazalo, da polihistorju ni dala samo vnukov, ampak da se je do danes zvrstilo že trinajst generacij njegovih potomcev, skupaj več kot 260. Potomstvo je na sorodstveno vez z znamenitim prednikom sčasoma pozabilo, še posebej, ker so se v 19. stoletju skoraj vsi preselili v Gradec. Za Valvasorja tako tudi ni vedel zadnji na slovenskih tleh živeči potomec, Mariborčan Karl Mayer, ki je leta 1941 kot psihični bolnik postal žrtev nacističnega programa evtanazije.

Tržaška rodbina Garbich

Ko se je pred desetletjem začelo mukotržno odkrivanje celotnega Valvasorjevega potomstva, ki danes živi na treh celinah, v preteklosti pa je prebivalo kar na vseh šestih, se je razkrila tudi zgodba njegove usahle tržaške veje. Zasnovala jo je Marija Ivana baronica Dienersperg (1824–1890), kratko Mari, hči barona Franca Ksaverja (1773–1846), lastnika gospostva in zdravilišča Dobrna pri Celju, moža, čigar osebnospovedni spomini, v slovenskem prevodu v celoti objavljeni leta 2017, so razkrili prenekatero zanimivo podrobnost o polihistorjevem potomstvu. Franc Ksaver je zaradi nasprotovanja svojega avtoritarnega očeta Avguščina (1742–1814) – skupnega prednika vseh danes živečih Valvasorjevih potomcev – moral čakati kar trinajst let, preden je lahko stopil pred oltar s svojo izbranko Antonijo baronico Adelstein. Kot je v nadaljevanju očetovih spominov izpovedal sin Anton Aleks, pa tudi Franc Ksaver v odnosu do otrok ni bil

vedno najbolj pravičen. Marija – Mari se je rodila kot zadnja, in sicer 12. julija 1824 v Celju. Približno desetletje je družina živela na Dobrni, nato pa se je Franc Ksaver leta 1835 z ženo in šestimi otroki preselil v Gradec. Kot je zapisal sam, med drugim zato, da bi bili hčerki Ida in Mari deležni primerne- ga pouka francoščine, plesa in igranja klavirja.

Marija – Mari je tako preživela mladost v Gradcu, kjer je stara 23 let 17. maja 1847 stopila tudi pred oltar. Svojega ženina bi lahko podobno kot sestra Ida našla še za življenje maloprej umrlih staršev, ker pa ne prvi ne drugi izbranec nista bila plemenitega rodu, sta sestri morda počakali z možitvijo do očetove smrti, ki ni bila nepričakovana, in do razdelitve dediščine konec istega leta. Marijin ženin Nikolaus Garbich (Nikola Garbič) je izviral iz dubrovniške kapitanske družine in bil ob poroki zaposlen kot uradnik pri gubernijskem računskem oddelku v Trstu. Mladoporočenca bi se lahko spoznala v dobrnskem zdravilišču ali ob tej ali oni priložnosti v Gradcu, po poroki pa sta se preselila v Trst. Z otroki nista imela sreče, saj sta po smrti v sili krščenega nedonošenčka Jurija 17. januarja 1848 več kot sedem let čakala na drugega otroka, a sta ju tudi ta in nato še njun tretji otrok kmalu zapustila. Rosa, rojena 17. julija 1855, je namreč dočakala le dobro leto (umrla 30. novembra 1856), Rudolf, ki je prišel na svet 29. oktobra 1858, pa je starša razveseljeval malo več kot pet let (umrl 3. novembra 1863). Mati Marija je tedaj nosila pod srcem zadnja dva otroka, dvojčici Kajetano in Ido, rojeni 22. aprila 1864, od katerih je prva preminila v petem letu starosti na novoletni dan 1869. Za drugo dvojčico Ido bi se po omembi v popisnici ljudskega štetja 1880 izgubila vsaka sled, če v krstni matični knjigi ne bi bilo pripisa, da se je leta 1914 omožila v Gradcu. Odraščala je torej kot edinka in pri 17-ih ostala sama z ovdovelo materjo.

LIBER BAPTIZATORUM IN ECCLESIA

Annus 1864	Nrus.	Baptizans	Infans	Religio						Sex.	Natal.	GENITORES		PATRINI
				Catholic.	Græc.	Protest.	Misc.	Femin.	Legitimi			Illegitimi	Nomen, Cognomen et Conditio Patris	
22 Aprilis 1864	1000 5	Martin Garbich bapt.	Gastana 17. maj Ida 17. maj conf: 28. 4. 1914 in Grad Hollman, pres.	1	-	-	-	1	1	-	Nicolaus Garbich i. r. a consilio collegii rest. h. u.	Maria " " Baronissa de Dinnerberg	Theresia Athena nobilis pro. pna Antonius Thal et Ida Vital " " Baronissa de Dinnerberg	

Oče, upokojeni svetnik finančne direkcije, je namreč 6. januarja 1881 v 62. letu umrl za bronhitisom. Garbich, amaterski tehnični strokovnjak, je v zadnjih letih izpričan kot navtični svetovalec avstrijskega Lloyda, še pred upokojitvijo pa je svoje ime ovekovečil tudi kot astronom. Leta 1871 je namreč v nemščini izdal delo o analitični metodi preračunavanja sončnega mrka in vseh drugih mrkov. Čeravno se je podpisoval z italijanizirano različico svojega izvorno hrvaškega priimka, je bila nemščina skoraj gotovo ne le njegov službeni, ampak tudi družinski jezik. Pri tem ni izključeno, da je mati Marija hčerko Ido naučila slovensko.

Družina je vseskozi živela na uglednih naslovih v mestnem središču, nazadnje v ulici Corti v stavbi poznejše (stare) univerze. Toda vdovi in hčerki življenje v obmorskem vlemestu očitno ni bilo tako pri srcu kot možu in očetu, po rodu Dubrovčanu in tako rekoč rojenemu na morju. Po njegovi smrti, a ne pred letom 1882, sta se preselili v Marijino rodno Celje, kjer je mati Marija 25. aprila 1890 pri 66-ih umrla v skromnih razmerah za marazmom. Celje je v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja postalo nasploh zatočišče njenega sorodstva. Poleg Marijine sestrične in dveh

njenih hčera sta se tja iz Gradca preselili tudi dve njeni sestri in svak grof Hoyos, ki je leta 1858 zavozil zdravilišče Dobrna in ga bil prisiljen prodati.

Marijina edina preživela hči Ida Garbich (1864–1929), ki je imela ob materini smrti 26 let, je nato v mestu ob Savinji v šestih letih pokopala še obe teti in tetinega soproga. Še skoraj četrto stoletja po materini smrti si ni našla ženina, je pa svojega bodočega moža spoznala že v Celju, saj se je od tam leta 1898, dva meseca za njim in njegovo soprogo, preselila v Gradec. Pri dr. Emmanuelu Emingerju, svetniku graškega višjega deželnega sodišča, je bila očitno neke vrste družabnica in gospodinja hkrati. Kot neporočena je za očetom prejela pokojnino, ki je ostala njen glavni vir preživljanja, dokler ni 28. aprila 1914, poldrugo leto po smrti Emingerjeve soproge Theresie, stopila na izpraznjeno mesto »gospe dvorne svétnice dr. Emingerjeve«. V Gradcu je vseskozi prebivala pri Emingerjevih, s katerima je bržčas živela že prej v Celju, ali pa se je z njima vsaj dobro poznala. V poročni matici je označena samo kot hči finančnega svetnika in baronice, stara 50 let, stanujoča na istem naslovu kot njen skoraj dvajset let starejši ženin dr. Emanuel Guido Josef Eminger (1845–1923), dvorni

Ključni podatek o nadaljnji usodi Ide Garbich je pripis v krstni maticni knjigi, kdaj in kje se je omožila (Ufficio parrocchiale Beata Vergine del Soccorso, Trieste, Liber baptizatorum II, pag. 174)

riccardo **scamarcio**giovanna **mezzogiorno**

LA PRIMA LINEA

a film by **renato de maria**con **fabrizio rongione**

svetnik, rojen v Znojmu na Moravskem in tako kot Ida sin finančnega svetnika. Zakonca zelo podobnega socialnega porekla sta slednjič malo pred razpadom monarhije prestopila še navidezno mejo, ki je ločevala plemenite avstrijske državljane od neplemenitih, a le za zelo kratek čas. Eminger, ki je kot sodnik višjega deželnega sodišča 6. julija 1917 dobil »uradniški« plemiški naslov »Edler von Reeming« (premetanka iz črk njegovega priimka), je tega že spomladu 1919 izgubil kot sploh vsi državljani mlade avstrijske republike. Umril je štiri leta zatem, 25. aprila 1923, v svojem najemniškem graškem stanovanju, star 78 let. Še ne 65-letna vdova Ida mu je sledila 27. januarja 1929, preminila je za marazmom, tako kot slaba tri desetletja prej v Celju njena mati.

Plakat za film La prima linea (2009), v katerem v eni glavnih vlog nastopa teroristka Marina Premoli (1941), najbolj razvpita potomka Janeza Vajkarda Valvasorja (vir: svetovni splet)

Danes imamo o izumrli tržaški družini Garbich tako rekoč le rodoslovne podatke, ničesar ni znanega o njihovi zasebnosti, ne poznamo niti njihovih fotografij. Valvasorjevo potomstvo je torej dalo pet rojenih Tržičanov, od katerih je odrasla le Ida Garbich-Eminger, pa še ta je večino življenja preživela na Štajerskem.

Valvasorjevo tridentinsko potomstvo

Z njeno in materino preselitvijo v Celje se povezuje potomcev kranjskega Janeza Vajkarda z italijanskim obnebjem še ni končala. Iz druge rodbinske veje – iz Resnikov pl. Resingenov – je namreč izšla Olga Sterger (1851–1912), rojena v Gradcu slovenskemu očetu s Kranjskega, odvetniku dr. Francu Stergerju (Strgarju), in Valvasorjevi spodnještajerski potomki Tereziji Pauer, mrzli sestrični Marije Garbich. Olga se je pri 24-ih v rodnem mestu omožila z dr. Dariom Taitijem (1850–1945), italijanskim Tirolcem iz Mezzolombarda, pozneje notarjem v Rivi del Garda in Roveretu, kjer sta zakonca tudi preminila. Olgina družinska veja se je bolj kot katera koli druga pri Valvasorjevem potomstvu zapisala politiki. Edini otrok zakoncev Taiti sin Ugo Taiti (1886–1916) je na Münchenski univerzi dosegel diplomu elektroinženirja, se v domačem Mezzolombardu, danes Tridentinsko, poročil z izbranko iz italijanske iredentistične družine in se preselil v Genovo, kjer je pri komaj tridesetih umrl sredi prve svetovne vojne. Njuna edinka Olga Taiti (1915–2010), književna prevajalka, je bila omožena z italijanskim liberalnim politikom in senatorjem grofom Augustom Premolijem (1911–2004), s katerim je živela v Rimu in Benetkah. Ko je nekaj mesecev pred smrtjo izvedela, da je potomka znamenitega kranjskega polihistorja, je zapisala, da je bila pri svojih 95-ih letih prepričana, kako je ne more nič več presenetiti, a se je uštela.

Morda je na celotnem Valvasorjem rodovnem deblu največje presenečenje Olgina mlajša, v Rimu živeča hči Marina Premoli (1941), enako kot mati književna prevajalka. V zgodnjih osemdesetih letih se je namreč tedaj štiridesetletna aktivistka zapletla v dogodke, ki so danes v Italiji del kolektivnega spomina. Kot članica tajne skrajno levičarske organizacije Prima linea je bila v svinčenih letih udeležena v terorističnih in ustrahovalnih akcijah po državi. Zaradi sodelovanja v oboroženih skupinah in posedovanja orožja so jo leta 1981 zaprli. V začetku naslednjega leta se je znašla med štirimi teroristkami, ki jim je uspel od zunaj organiziran pobeg iz zapora, po skorajšnjem ponovnem prijemu pa so ji leta 1986 dosodili dvanajstletno zaporno kazen.



O spektakularnem pobegu iz zapora sta v začetku 21. stoletja nastala celo roman in film (2009), v katerem je med drugim nastopila goriška igralka Anita Kravos. Marinin v Rimu živeči nečak Ludovico Pratesi (1961) je znan umetnostni zgodovinar in publicist, sicer pa živijo v Italiji poleg njiju še štirje njuni bližnji sorodniki, skupaj šest potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja.

Utrinek s prvega srečanja Valvasorjevih potomcev na gradu Bogenšperk pri Litiji 1. in 2. julija 2017 (foto: Javni zavod Bogenšperk)

Literarni natečaj Mladike 2018

Revija Mladika razpisuje XLVII. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico, novelo ali ciklus pesmi.

Na razpolago so sledeče nagrade:

PROZA

Prva nagrada 500€

Druga nagrada 300€

Tretja nagrada 250€

POEZIJA

Prva nagrada 300€

Druga nagrada 150€

Tretja nagrada 100€

Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodih (format A4) na naslov MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, **do 31. OKTOBRA 2018.**

Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov

naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z istim geslom ali šifro. Teksti v prozi naj ne presegajo deset tipkanih strani (oziroma 25.000 znakov), ciklus poezije pa naj predstavlja samo izbor najboljših pesmi (največ deset). Tekste lahko pošljete tudi po elektronski pošti na redakcija@mladika.com. V eni priponki naj bo prispevek s šifro, v drugi pa osebni podatki.

Mnenje ocenjevalne komisije, ki jo določi odbor Mladike, je dokončno. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku – Prešernovem dnevu – na javni prireditvi in v medijih. Nagrajena dela bodo objavljena v reviji Mladika v letniku 2019. Objavljena bodo lahko tudi nena-
grajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo.

Rokopisov ne vračamo!

RAZMIŠLJANJE ZDOMSKE TRŽAŠKE SLOVENKE

XXIII. N.d.T. – La Nota del Traduttore

Mirella Urdih

Pod naslovom *Una primavera difficile* je leta 2009 izšel pri založbi Zandonai moj italijanski prevod Pahorjevega romana *Spopad s pomladjo*.

Naprošena, naj o tem napišem »pripombo« za literarno revijo N.d.T. / La Nota del Traduttore, sem zbrala – med drugim – naslednje misli:

»Ime Boris Pahor je praktično od vedno sestavni del mojega sveta. Se pravi, odkar sem leta 1947 odkrila v domači knjižnici tisto svetlomodro, rumenokarirano knjigo, ki je vsebovala njegovo prvo zbirko novel, Moj tržaški naslov.

Veliko let kasneje, ko sem g. Pahorja že osebno poznala, sem imela priliko, prevesti nekaj zanj: koncem osemdesetih let mu je namreč zmanjkalo prevajalec za njegovo revijo *Zaliv*, in sem se ponudila, da prevedem v slovenščino nekaj strani vojnega dnevnika prof. Ezia Martina. Ta se mi je pisмено navdušeno zahvalil, rekoč, da so nekatere pasaže mojega prevoda tako posrečene, da jih bere raje kot lastni original. To mi je dalo zagona, da sem nadaljevala po ubrani poti.«

In res sem februarja 2006 v kavarni San Marco prejela prvo nagrado v kategoriji »prevodi literarnih del« v sklopu literarnega natečaja Trst-obmejne pisave, posvečenega Umberto Sabi, in sicer za Pahorjeve novele v italijanskem prevodu.

Človeku ni vedno možno gojiti tiste talente, ki so mu najbolj pri srcu. Včasih pa po sili razmer odkrije v sebi druge, ki jih je dotlej zanemarjal, in jih prične razvijati. Meni ni bilo dano, da bi postala literat, kljub temu da me je literatura vedno zanimala. A prišel je čas, ko se mi je zdelo nadvse zanimivo, postati njen posrednik. Po svojih skromnih zmožnostih in na lastno roko sem poskusila posredovati drobec slovenske literature iz Trsta velikemu nemškemu svetu in sicer iz

privilegiranega položaja, to moram priznati, na ljubiteljski ravni, brez časovnega pritiska, razen tistega, ki sem si ga sama sproti postavljala.

»Trg je že prenasičen.« To je bila lapidarna reakcija kritičarke, ko sem ji ponudila na vpogled svoj nemški prevod *Nekropole* Borisa Pahorja. Res je sicer, da sem jo davnega leta 1990 začela prevajati, bolj zato da preizkusim svoje sposobnosti, ali zato da me ne prehití nekdo, ki o naših razmerah na Tržaškem nima pojma, saj *Nekropola* ne opisuje izključno izkustva koncentracijskega taborišča. Niti v najbolj drznih sanjah si pa nisem predstavljala, da bi jo kdo kdaj izdal. Največ, kar sem si takrat želela in upala v svoji naivnosti, je bilo to, da bi utegnila v treh letih dokončati prevod in ga pokloniti avtorju za 80. rojstni dan. Svojemu možu sem zabičala, naj tega za nobeno ceno nikomur ne izda, saj niti avtor sprva ni vedel za ta moj podvig. Ko sem pa zvedela, da je za francoski prevod dodal nekaj odlomkov, sem bila prisiljena, prositi ga, naj mi točno pove, kje in kakšni so dodatki. Družinske in službene dolžnosti mi pa le niso dopustile, da bi se prevajanju posvetila po mili volji. In ker sem želela izvršiti čim boljše delo, se je to še bolj zavleklo. Po sedmih letih je bil prevod le dokončan, samo še pregledati ga je bilo treba ... ko ga je omenjena kritičarka tako odurno odbila, ne da bi ga sploh pogledala, in je Pahorjev osemdeseti rojstni dan bil že zdavnaj mimo.

To se je zgodilo leta 1997 ob predstavitvi prvega Pahorjevega romana v nemškem prevodu, *Kampf mit dem Frühling* (*Spopad s pomladjo*), ki so ga literarni krogi zelo dobro sprejeli. Številne recenzije, ki so izšle v pomembnih nemških časopisih, sem sproti prevajala, zato da je bil tudi avtor informiran. V eni je pa bilo nekaj, kar

je dalo misliti, da recenzent, morda zaradi neizkušenosti ali mladosti, česa ni prav razumel. Gospod Pahor ga je kontaktiral, razčistila sta nesporazum in vzpostavila naravnost prijateljski odnos. Ko je gospod Poiss, kakor je bilo ime znanstvenemu sodelavcu na fakulteti za starogrščino na berlinski Humboldtovi univerzi, po Pahorjevem nasvetu prebral *Nekropolo* v francoščini, je bil nad delom navdušen in je bil mnenja, da bi moralo iziti tudi v nemščini. In ko je zvedel, da sem ga jaz že prevedla, se je spontano ponudil, da ga lektorira. Tako je prišlo do imenitnega sodelovanja. Našel je celo založbo, *Berlin Verlag*, ki je rade volje sprejela *Nekropolo* v svoj program za pomlad 2001 in je leto kasneje poskrbela še za žepno izdajo.

Izid knjige je sprožil pravi val navdušenih kritik in omemb v vseh pomembnejših časopisih nemškega jezika, od aprila 2001 do junija 2002. Karl-Markus Gauss, dober poznavalec slovenske zgodovine in literature, je naslovil svojo recenzijo *Knjiga, ki je še manjkala*, kar je bilo zame največje povračilo za vztrajnost in zaupanje v Pahorjevo in lastno delo. Podobno je velika večina recenzentov namreč poudarila, da se knjiga razlikuje od drugih tovrstnih del, »ker je ta filozofsko misleči vesoljni modrec in optimist kljub vsem prestanim strahotam in ponižanju pripravljen na spravo«. Tako se glasi povzetek v erlangenskem dnevniku po uspeli predstavitvi v lokalnem glavnem gledališču prvega septembra 2002, ko je bil naš avtor častni gost *Poetenfesta*, nemške različice *Vilenice*.

V zakulisni sobi, kjer smo se gospod Pahor, nemška kritičarka Auffermann in jaz, nekako duševno pripravljali na nastop in so nas tehniki opremili z mikrofoni, je avtor bil precej skeptičen, češ da bodo nemara



zasedene morda prve štiri vrste sedežev. Stopil je na oder kot prvi, zato nisem utegnila videti izraza na njegovem obrazu, a prepričana sem, da je bilo na njem razbrati veliko presenečenje: v polno zasedenem gledališču s 600 prostori nas je namreč sprejel zelo topel aplavz.

Zgoraj: Boris Pahor v Nürnbergu leta 1997, ob izidu prve knjige v nemškem prevodu;

spodaj: leta 2002 ob reklamni fotografiji za častnega gosta "Poetenfesta" v Erlangnu



Geslo večera je bilo: *Pravzaprav sem srečen človek*. Se imate za takega, ga je med drugim vprašala gospa Auffermann. In avtor odvrne: »S tem namigujete na Camusja, ki ga tudi sam omenjam v knjigi in ki pravi, da je celo Sizifus, kljub lastni usodi, navsezadnje optimist. Tudi sam mislim, da mora človek to biti«.

Na ta zaključni akord je občinstvo reagiralo z navdušenim in dolgotrajnim ploskanjem, potem ko je ves čas izredno pozorno poslušalo izvajanja, ne da bi sploh trznilo. Le enkrat je v gledališču narahlo završalo, ko je gospod Pahor vneto začel razlagati svojo življenjsko filozofijo in se je zdelo, da ne bo tako hitro nehal. Bilo je naravnost čutiti napeto pričakovanje, češ, kako bom zdaj jaz vse to prevedla ... Kot v starih časih, ko sem še obiskovala *Prevajalsko šolo*, sem si zabeležila nekaj skopih podatkov in v presenečenje vseh (ter v lastno zadoščenje) mi je uspelo podati celotno Pahorjevo misel, za kar sem požela poseben aplavz. Bil je to dodatni dokaz, če ga je bilo sploh treba, da za dober prevod ali tolmačenje ne zadostuje še tako dobro znanje obeh jezikov. Potrebne so določene veščine, ki si jih človek pridobi s primerним študijem, poznanje tematike in vaja. Moj študij se sicer izgublja že v pradavnini, a osnove so se le ohranile. S prevajanjem Pahorjeve *Nekropole* in kot tržaška Slovenka sem še kako poznala njegovo problematiko, prilik za vajo sem pa imela že vse dni njegovega obiska, ko sem ga spremljala na erlangenski *Urad za kulturo*, ko ga je nemški časnikar pri nas doma intervjuval, ko se je moderatorica med pripravami z njim pogovorila.

Sama sem pa še pozno v noč, ko je bil še svež spomin na enkratni večer, na podlagi beležk rekonstruirala ves pogovor med kritičarko in avtorjem,



ga naslednjega dne natipkala in poslala gospodu Pahorju.

Leta 1999 je založba Nicolodi želela izdati zbirko Pahorjevih novel. Kar jih je že imel, ni zadostovalo, zato sem jih rade volje prevedla še devet za novo zbirko, ki je izšla leta 2000 pod naslovom *Il rogo nel porto* (*Kres v pristanu*). V nemščini so izšle pod naslovom *Blumen für einen Aussätzigen* (*Rože za gobavca*). Leta 2005 pa še roman *Die Stadt in der Bucht* (*Mesto v zalivu*).

Ko v zdomstvu prevajam Pahorja, podoživljam domačo atmosfero in si živo predstavljam razne kotičke, ulice in stopnišča, ki jih avtor zelo plastično opisuje in kakršni morda ne obstajajo več. Vidim njegove junake (med kate-

Z leve: Mirella Urdih Merku, Verena Auffermann in Boris Pahor ob predstavitvi *Nekropole* na Poetenfestu leta 2002

Erlangen 2002, Urad za kulturo



rimi je nemalokrat on sam), kako se tam kretajo, in se sprašujem, ali je bila tu trgovina z vrečami moke, fižola in sladkorja pred vrati, ki so naravnost vabile, da vanje posežeš, oziroma, kje točno je na Rusem mostu stala stojnica njegovega očeta s tolminskim maslom.

Kar naju v določenem smislu združuje, je problem identite. Požig Narodnega doma je zaznamoval pisatelja za vse življenje in zakon Gentile ga je z ukinitvijo slovenskih šol oropal slovenske identitete, kot mojstrsko opisuje v noveli *Brodolom*. Sama sem pa spoznala svojo pravo identiteto šele ob ponovni ustanovitvi slovenskih šol po koncu vojne.

Ko so mi predlagali, da bi prevedla *Spopad s pomladjo* v italijanščino, sem se pomišljala, če naj sprejem: delno, zato ker sem pravkar okrevala po neprijetnem labirintisu, delno, zato ker me je strašilo obsežno delo, ki naj bi ga izvršila v pičlem letu. Imela sem namreč pri roki prvo izdajo, ki je vsaj za tretjino daljša od naslednje, ki jo je veljalo prevesti. Ne da bi torej zamujala z branjem romana – ki sem ga pa v glavnem poznala, ker sem že leta prej pregledala krtačne odtise nemškega prevoda in sem videla tudi slovensko gledališko uprizoritev – sem sedla k računalniku in začela prevajati, potem ko sem si porazdelila celotni tekst na več sklopov, kot to rada delam. Na ta način mi radovednost, da bi zvedela, kako se

zgodba konča, pomaga, da prispem po etapah do končnega cilja, včasih celo – kot v tem primeru – še predčasno.

Konec avgusta 2016 je na čast Pahorjeve stotiletnice milanska založba *La nave di Teseo* ponatisnila moj italijanski prevod njegovega romana *Spopad s pomladjo* (*Una primavera difficile*). Le tri dni za avtorjem imam tudi sama rojstni dan, zato je veselje bilo dvojno.

Novembra istega leta sem pa doživela še drugo lepo presenečenje, ko je *Berlin-Pieper Verlag* povsem nepričakovano ponatisnil moj nemški prevod *Nekropole*.



Pripis septembra 2017:

Kdor vztraja, uspeh osvaja, pravi pregovor. Spomnim se ga vsakič, ko z navdušenjem berem poročila o nastopih našega dragega, enkratnega avtorja, ki se neutrudno zavzema za to, da bi predvsem mlajšim rodovom posredoval zvestobo lastnemu narodu in kulturi.

To pride do izraza tudi v imenitnem dokumentarcu, ki ga je tekom let snemala francoska režiserka Fabienne Issartel z veliko empatijo do Borisa Pahorja ter splošnim razumevanjem problemov naše stvarnosti, in je bil na sporedu na *Dragi 1.* septembra. Dokumentarec je še posebno zanimiv, ker v njem ne govorijo le drugi o našem avtorju, ampak sam pisatelj nastopa v njem pretežno osebno.

Dodatna vrednost večera je bila ta, da je predvajanju dokumentarca zavzeto pozorno sledilo številno občinstvo ob prisotnosti same avtorice in pa tudi – in predvsem – našega neumornega pisatelja, ki je pičlih šest dni prej dopolnil sto štiri leta!

KAMBRCA

Aleksander Furlan



Na Gornji Greti, kjer sem se rodil, točneje na ulici Bonomca, so se starši in nonoti ukvarjali s pridelovanjem zelenjave, z vinogradništvom in živinorejo. Morda boste rekli, da je to preveč stvari hkrati. Pa ni tako. Vse tri dejavnosti so bile povezane med seboj in se med seboj dopolnjevale. Zakaj? Bom povedal.

Za gojenje zelenjave, take zelenjave, ki hitro zrasede, da ostane mehka in sočna, so vrtnarji potrebovali velike količine vode in hlevskega gnoja. Kemična industrija proizvajalka umetnih gnojil, je bila šele v začetni fazi razvoja, tako da umetna gnojila so stala preveč, vsaj za zmožnosti naših vrtnarjev. Iz tega povezava med živinorejo in vrtnarstvom. Isto je veljalo za vinogradništvo.

Nad skupino otrok je okno "kambrca". Na obeh slikah so vidne lojtre na senik.



Na mandriji kjer smo živeli, so količine gnoja zadoščale iz domačih hlevov, drugi vrtnarji, ki živine niso redili, so si gnoj nabirali po raznih vojašnicah, od vojaških konj in mul in v hlevih prevoznih podjetij, ki so prevozništvu opravljali še s konjsko vprego in še v drugih hlevih mesta.

Na naši domačiji smo imeli dva hleva, enega za prašičjerejo, ki je bil najbolj oddaljen od hiše, temu smo rekli enostavno hlev, drugi bližnji pa za živino in par konj, temu smo rekli »štala«. Veliko podstrešje nad »štalo« je služilo kot senik.

Na začetku štale, tik hiše je bila majhna soba za shranjevanje konjske opreme: komate, vajeti, uzde, žvale, razne svetilke za vozove in razne vrvi. Še razno ostro nabrušeno orodje, kot

sekira, žage, žagoni, kose in srpi. V veliki skrinji je bilo mizarsko – tesarsko orodje. V sobi je bila tudi velika starinska postelja, sobi smo rekli »kambrca«. Za nas otroke je bila »kambrca« skoraj skrivnostni kraj, vrata niso bila zaklenjena, vendar vstop vanjo nam je bil prepovedan, verjetno zaradi že prej omenjenega ostro nabrušenega orodja. Velika postelja je služila za prenočitev priložnostnim obiskovalcem, znancem in prijateljem, največ iz podeželja,

ki so se ustavljali pri nas in prenočišče potrebovali, če ne v »kambrci« pa na seniku. Kambrca ni bila na razpolago vedno vsem, bilo jih je preveč, za starejše pa, ki so se s težavo povzpeli po lestvi do senika, pa prav gotovo je bila »kambrca« odprta. Obiskovalke, v nobenem slučaju niso spadale na senik.

Spominjam se marsikaterega teh popotnikov – uporabnikov kambrce. Najbolj so mi ostali v spominu Rezijani s svojimi bicikli z brusom. Brusili so vse, kar je moralo rezati, popravljali dežnike, vezali lončeno posodo, lonce in kozice in še kaj drugega. Večerjali so z nami in bili zelo zgovorni da so se oddolžili za gostoljubnost, so po večerji, med pomenkovanjem, v veselje žensk, nabrusili vse, kar je rezalo v hiši: nože, škarje, fouče, itd. Radi so pripovedovali in mi smo jih radi poslušali, že zaradi rezijanščine, ki se nam je zdela kot ena lepa dolga pesem. Nono je pravil: »Uone ne govorijo, uone puojejo«.

Največ so pripovedovali o svoji dolini, kakšne so tam zime, pomladi in poletja. Kako tisti, ki ostanjejo doma, zimo preživijo, ženske v šivanju, pleteneju in preji, moški rezbarijo, nosijo drva v hiše in kidajo sneg, ki jih dobesedno zasuje, da je v spodnjih delih hiše tema. Kako zelena je Rezija pomladi in poleti, ko je tu pri nas vse ožgano od sonca.

Prespali so pri nas po več noči in po nekaj večerih skupnih pomenkov, smo še mi si upali izreči nekatere rezijanske besede. Kasno zvečer so mladi zlezli na senik, starejši, verjetno oče, pa v »kambrco«.

Še neka druga Rezijanka je prihajala k nam, na hrbtu je vedno nosila velik koš poln raznih prodajnih predmetov, copate sešite v Reziji, volnene nogavice, rokavice, otroške volnene kape in še polno drugih reči.

Meni kot otroku, se je ta ženska zdela stara, tako stara pa res ni mogla biti, če je prenašala



tako velik koš, je gotovo imela v sebi veliko energije.

Domače ženske so jo rade videle in vsakokrat, ko je prišla, so jo nekako vzele za svojo in razvajale ali kot se reče »crtale«. Koliko novih stvari jim je povedala in kaj se po svetu dogaja. O tem nismo drugi v družini zvedeli nikoli nič. Vedno so tiščale glave skupaj, včasih se smejale, izgovarjale so se, da so to pač ženske stvari.

Tudi njo in njen koš so zvečer namestile v »kambrco« in ji lepo postlale, mogoče še lepše kot drugim. Prav gotovo se je tisto noč

lepo odpočila. Vedno zaradi možnosti prenočevanja na seniku ali v »kambrci«, so se pri nas med vojno oglašali ljudje raznih narodnosti, ki so bili tako ali drugače vpleteni v rušenju obstoječe tedanje oblasti.

Prihajali so vedno zvečer ali ponoči, zgodaj zjutraj še v temi pa odšli.

Nekega zimskega večera, ko smo bili ravno pri večerji, so se na vratih prikazali trije možje, dva sta govorila italijansko, eden od teh tudi slovensko, tretji pa nič, ni spregovoril besede. Otroci smo se umaknili za štedilnik »špargert«, oni pa posedli za veliko mizo, ženske so jim postregle kot vsem drugim.

Z našega opazovalnega kota smo se otroci čudili njihovemu apetitu, posebno pozornost je vzbujal ta molčeči, z veliko »ruso« rdečo brado. Potiho smo vprašali starše, zakaj ne govori, odgovor je bil, da je »mutast«. Kakšen dan pozneje smo tudi otroci zvedeli, da so Nemci pred Grdežem sestrelili v morje angleško letalo in mož z »ruso« brado, ta »mutast« je pripadal posadki sestreljenega letala, edini, ki se je rešil in so ga Nemci iskali povsod. Kam sta ga ona dva peljala, ne vem, starši so pravili, da k partizanom.

Po vojni, ko sem gledal razne vojne filme, sem se spomnil na tistega pilota, ker marsikateri igralec filmov mu je bil podoben, največ zaradi »ruse« brade. Tako, zdaj »kambrce« že dolgo ni

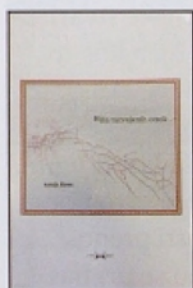
več, bratrance, ki so ostali na starem domu, so jo spremenili v garažo ali kaj podobnega, končala je svoje poslanstvo, nihče ne prenočuje več v tako skromnih razmerah. kdo sploh hodi še okoli hiš v iskanju prenočišča? To spada v preteklost, zdaj so na vrsti hoteli s čim večjim številom zvezdic.

Takrat, v tistih časih, smo potovali zelo malo, redko kdaj samo zato, da bi videli svet. Po teh

ljudeh, ki so morali od doma zaradi vojne, ali šli s trebuhom za kruhom, je svet prihajal k nam in v neprisiljenem vzdušju so se odnosi med nami prepletali v spoznavanju drug drugega brez vsake koristnosti. Človeški odnosi so danes na splošno, kot se reče, na psu, pri vsej moderni tehnologiji obveščanja, ki jo premoremo, ali prav zaradi nje, ki bi morala biti prinašalka napredka brez dvoma,

V TEJ RUBRIKI PONUJAMO SEZNAM NOVEJŠIH DEL SLOVENSkih AVTORJEV V ITALIJI

N. R.



Hiša razvajenih otrok, ZTT, Trst 2018, 82 strani

Avtorica je **Sanja Širec**, spremno besedo je napisal **Marko Kravos** Pesniški prvenec avtorice, profesorice literarnih predmetov na nižji srednji šoli na Tržaškem, prehaja z vrivki ali v celoti iz slovenščine v hravščino in italijanščino. Pristona je družbena tematika, odnos do preteklosti, otroštva in okolja.

Pristona je družbena tematika, odnos do preteklosti, otroštva in okolja.



Miška osedlana in druge otroške pesmi, ZTT, Trst 2018, 102 strani

Knjiga objavlja pesmi **Iga Grudna** s spremnimi besedami **Agate Venier** (uvod), **Vere Tuta Ban** (o Igu Grudnu) in **Ivana Vogriča**. Ilustracije so pripravili učenci Osnovne šole

Virgil Šček iz Nabrežine pod mentorstvom **Katerine Kalc**, ki je tudi sama sodelovala pri ilustriranju.



Goriške pesmi, Art, Komen 2018, 144 strani

Avtorica pesmi je **Ljubka Šorli**, pesmi je izbral in uredil **Igor Tuta**, spremno besedo je napisala **Marija Mercina**, ilustracije so akvareli **Andreja Kosiča**.

Zbirka je izšla ob 25-letnici smrti **Ljubke Šorli**. V knjigi so zbrane

povečini neobjavljene ali samo revialno objavljene pesmi, ki so bile napisane o pesničini selitvi v Gorico leta 1933 po poroki z **Lojzeto Bratužem**.



Trebče. Skriti kotiček tržaškega Krasa. Mini vodnik za male popotnike in velike radovedneže/Trebiciano. Un angolo nascosto del Carso triestino. Mini guida per piccoli viaggiatori e grandi curiosi, Izdalo Združenje staršev COŠ **Pinko Tomažič**, Trebče 2018

Avtorji dvojezičnih, slovenskih

in italijanskih prispevkov in ilustracij o tržaški vasi **Trebče** so učenci domače **Celodnevne osnovne šole Pinko Tomažič**, ki so delovali pod mentorstvom urednic ZTT **Martine Kafol** in **Aline Carli** ter svojih učiteljev. Knjiga vsebuje veliko fotografij.



Živio kraška ohcet!, Zadruga Naš Kras, Trst 2018

Avtorica knjige o ženitovanjskih običajih na Tržaškem Krasu s posebno pozornostjo do znamenite kraške ohceti je **Vesna Guštin Grilanc**. Delo vsebuje veliko barvnih fotografij.

V ločeni izdaji je knjiga izšla v italijanskem jeziku.



Fiabe, una per dito/Pravljice, za vsak prst ena, Vita Activa, Trst 2018, 104 strani

Pravljice je napisal **Marko Kravos**, v italijanščino jih je prevedla **Darja Betocchi**, ilustracije je pripravila **Dunja Jogan**.

Pet pravljic, v katerih nastopajo živalska, človeška in nedefinirana bitja. Delo označuje igrivost in humor.

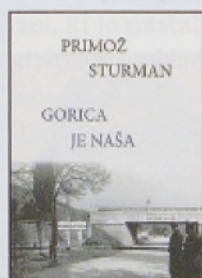
Delo označuje igrivost in humor.

predvsem pa sožitja in medsebojnega spoznavanja. V resnici je vse skupaj samo ena velika tekma po čim večjem zaslužku, v posebno veselje nekaterih, ki jim pride prav, da omenjena tehnologija deluje predvsem za poneumljanje ljudi.

To se zgodi takrat, ko pride do množične uporabe teh, recimo jim tako »tehnoloških dobrin«. Vsako dobro začetno misel zamenja sla po

zaslužku in poneumljanje množic postane postranska stvar. Vsi prejšnji dobri nameni splavajo po vodi in zmeda je neizbežna in splošna.

Tedaj, duh uide iz »fлаške« in ne da več miru. Človek ni več v stanju brzdati ne samega sebe ne svoje lastne iznajdbe, kar se ni zgodilo, ne vemo kdaj, Tistemu, ki je ustvaril ogenj, zraven je ustvaril še vodo!



Gorica je naša, Litera, Maribor 2018, knjižna zbirka Piramida, 114 strani

Napisal **Primož Sturman**, spremno besedo napisal **Jurij Hudolin**

Prvenec tržaškega avtorja, profesorja na srednjih šolah na Tržaškem, je zbirka kratkih

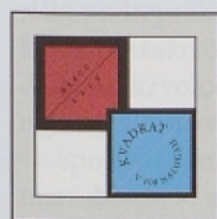
zgodb na prevalentno temo obmejnost in narodne zaznamovanosti, obarvanih s kančkom humorja.



Jutri bo sonce in Kras bo čudovit. Pinko Tomažič v besedi in sliki, ZTT, Trst 2018

Knjiga o Pinko Tomažiču z njegovimi besedili je nastala pod mentorstvom

urednice **Aline Carli**, z ilustracijami so sodelovali učenci Celodnevne osnovne šole Pinko Tomažič iz Trebč. Vsebuje tudi fotografije iz šolskega arhiva.



Kvadrat, Mladika, Trst 2018, 80 strani

Matematik in fizik **Drago Bajc**, dolgoletni profesor na mariborski univerzi, je v knjigi zbral sto nalog o kvadratu in okoli njega. Delo je namenjeno

strokovnjakom in ljubiteljem matematike.



Zakaj ti. Kako krotim svoj ego, Sfera, Volčji Grad 2018, 132 strani

Napisal **David Stepančič** Prvenec tržaškega avtorja, ki živi in deluje na Krasu. V njem se avtor na ironičen način sooča s svojim egom.



Zeleni slovarček za prehajanje slovensko-italijanskih »botaničnih meja«/Glossario botanico per attraversare i »confini botanici« tra italiano e sloveno, Krožek Krut, Trst 2018

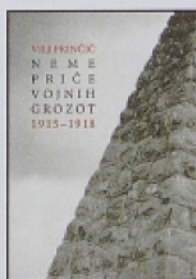
Avtorica slovarčka, ki prinaša imena najobičajnejših zdravilnih rastlin in zelišč v slovenščini,

italijanščini in latinščini, je **Nina Nawal Taha**. Strokovno pomoč je nudil botanik **Marco Papatot**. Spremno besedo, v italijanščini in slovenščini, je napisala zeliščarka **Christel Garassich**. Pet pravljic, v katerih nastopajo živalska, človeška in nedefinirana bitja. Delo označuje igrivost in humor.



Meje in obmejne skupnosti na Slovenskem, Znanstveno-raziskovalno stedišče. Založba Annales ZRS, Koper 2017, 480 strani

Znanstveno monografijo je napisal **Milan Bufon**, v zadnjem delu knjige so še prispevki drugih avtorjev. Delo vsebuje veliko grafov in prikazov.



Neme priče vojnih grozot 1915-1918, Mladika, Trst 2018, 256 strani

Avtor knjige je **Vili Prinčič**, spremno besedo je napisal **Mitja Juren**. V knjigi je predstavljenih 54 spomenikov, obeležij in drugih spominskih objektov, ki jih je vojna izpred stotih let

zapustila na ožjem območju Goriške, v Posočju in na Tržaškem. Avtor je upošteval območje, ki na severu Posočja sega do Avč pri Kanalu, na jugu in zahodu pa do Doberdobske planote in do Komenškega in Tržaškega Krasa. Bogata je s fotografijami.

NEKAJ SPOMINSKIH UTRINKOV OB SEDEMDESETLETNICI RAZKOLA V KOMUNISTIČNEM TABORU

Drago Štoka

Z velikim zanimanjem sem v Primorskem dnevniku dne 20. junija prebral članek z naslovom Zapuščina kominformistov, ki ga je napisal Ravel Kodrič. Ni moj namen ocenjevati vsebino tega članka, je pa zelo dragocen, kar zadeva naštevane arhivov in virov, kjer se da marsikaj prebrati in izvedeti o tistih dogodkih, ki so kot strela z jasnega udarili v vrhove komunistične oblasti ne samo v Sloveniji oz. v takratni Jugoslaviji, ampak tudi pri nas na Tržaškem in Goriškem, kjer smo bili Slovenci v eni ali drugi obliki izredno živo soudeleženi pri omenjenem komunističnem razkolu. Goriški Slovenci so bili tistega julija 1948 že v mejah italijanske republike, mi Slovenci na Tržaškem pa še ne, ker smo bili še vedno pod Zavezniško vojaško upravo, to je pod administracijo angleške in ameriške oblasti, in to vse do leta 1954, ko se je Italija zopet vrnila s svojo oblastjo v Trst in na celotno tržaško ozemlje.

Meni so takratni dogodki ostali v zelo živem spominu, čeprav mi ni bilo še enajst let. Pred kakšnim tednom sem se vrnil domov na Kontovel iz Alojzijevišča v Gorici, a kakšnih posebnih sprememb nisem zapazil v svoji rojstni vasi, v kateri so prevladovali somišljeniki ideološkega vala, ki je prihajal k nam naravnost iz osrednje Slovenije. Tistih, ki smo zahajali v cerkev, je bilo bolj malo, čeprav je imel novi kaplan Stanko Janežič veliko ka-

rizmo, a to ni zadostovalo, da bi ljudje bolj številno prihajali v cerkev. Spomnim se, da je nekega mrzlega decembrskega jutra (takrat so bile še zornice) maševal za dve starejši vaščanki v prvi klopi, jaz pa sem mu ministriral po takratnem latinskem obredu.

Komunizem je v naše kraje prinesel s seboj tudi veliko sovraštva do vsega, kar je bilo v zvezi s Cerkvijo in vero, in neusmiljeno zasmehoval vsakogar, ki se je cerkvi približal, ali celo redno vanjo zahajal. Moj oče je bil starešina na Kontovelu, bil je Stanku Janežiču tudi človeško blizu in naša družina je zaradi tega morala požreti marsikako zbadljivko ali celo žalitev. V spomin se mi je vtisnil stavek nekega sovaščana, ki nam je v obraz zabrusil, da kdor hodi v cerkev in je za „farje“, je proti delavcem in je že zato „fašist“. Potožil sem očetu, on pa mi je mirno dejal: „Ne brigaj se zanje. Zdaj je tu kominform. Naj delajo in govorijo, kar hočejo, naša pot je drugačna.“

Posledice kominforma v moji rojstni vasi pa so bile hude in pekoče. Slovensko narodno gledališče, ki je imelo pred razkolom vedno polno dvorano občinstva, je igralo pred praktično praznimi sedeži. V domačo društveno dvorano so prišli le nekateri posamezniki, deset, morda dvajset gledalcev, a SNG je kljub temu predstavo izpeljalo do konca. Smilili so se mi igralci Štefka Drolčeva, Stane Raztresen, Stane Starešinič, domačinka



Tea Starčeva, režiser Jože Babič. Bralci Primorskega dnevnika so se skoro izničili, saj je v hiše prihajal skoro le tednik Delo, seveda kominformistični. Pevski zbori, nekoč izredno številni in kakovostni, so se razredčili, da je bila ena sama žalost. Še dobro, da so tako na Kontovelu kot na Proseku ostali neokrnjeni cerkveni pevski zbori in marsikje zapolnili tisto strahovito vrzel, ki je nastala v vaškem kulturnem delovanju. Na Kontovelu je kmalu po vojni cerkveni pevski zbor vodil Adi Daneu (takrat še mladoletnik), za njim Ivan Milič, na Proseku pa župnik Josip Križman, za njim pa desetletja dolgo Milko Cibic.

Ko je kot strela z jasnega udaril kominform, smo torej vsaj pri nas doma gledali in čakali, kaj se bo na vasi dogajalo. In se je. Sovraštvo, ki je nastalo med t. i. „vidalijevci“ in „babičani“, je bilo veliko. Letele so medsebojne žalitve, kletvice, psovke, tudi pesti so letele po zraku in obrazih, in kar je še hujše, tudi med bratom in sestro, med očeti in sinovi je bilo čutiti vpliv kominforma, kar pomeni, da je mnogo družin, ki so prej živele v miru in soglasju, naenkrat prekinilo medsebojne odnose, ker se je pač eden opredelil za Tita, ki je čez noč postal fašist in ameriški podrepnik, drugi pa za Stalina, ki je prav tako čez noč postal najhujši diktator, krvoločni sovražnik ljudstva, največji tiran vseh časov.

Spomnim se, da sem bil na volilnem shodu, ki ga je imel leta 1949 sredi vasi, Pri pilju, domačin Franc Štoka. Ko je prijel za mikrofon in začel volilni govor s pozdravom „tovariši in tovarišice“, mu niso pustili govor nadaljevati, ker so z lonci, kozicami, raznimi trobili in predmeti njegov nastop tako prekrili, da ni bilo slišati niti besede, in tako se je Franc Štoka moral vdati in zapustiti govorniški oder. Še dobro, da je odnesel celo kožo.



Zgoraj: Branko Babič, slikan na kongresu OF v Trstu 1. aprila 1950 (foto: OZE NŠK)

Spodaj: Vittorio Vidali med govorom v Trstu leta 1947 (foto: OZE NŠK)

Tudi meni se zdi, tako kot Ravlu Kodriču, da se je do danes premalo pisalo o dogodkih izpred 70 let, ker so bili za vse, za ene bolj, za druge manj, zares šokantni, zato je skoro nujno, da se čimprej dokopljemo do dokumentov iz časov vročega kominforma, ne samo po zasebnih in javnih arhivih, ampak tudi po sodnijskih kanclijah in arhivih, saj je bilo, vsaj na tržaškem sodišču, takrat veliko procesov med sprtimi tovariši, ki so jih vlagale prizadete stranke, ki so se čutile užaljene ali celo tepene v medsebojnih spopadih.

S tem v zvezi se spominjam pripovedi nekaterih Lonjercev, ki so mi pravili, da se je na sodišču moral zagovarjati tudi sam Vittorio Vidali, ki ga je neka domačinka (»titovka«) obtožila, da jo je udaril s pestjo v obraz,



on, Vittorio Vidali, pa da se je pred sodnikom (ali policijo) branil, da ženske ni udaril, ampak se je „sama zaletela v njegovo pest“. Dogodku seveda nisem bil priča, pripoved domačega Lonjerca pa mi je ostala v živem spominu. Sploh se je v prvih povojnih letih v Lonjerju marsikaj zanimivega, pa tudi tragičnega dogodilo. Tudi o tem pričajo procesi na tržaškem porotnem sodišču, kjer je bilo v zvezi z umorom domačega dekleta v prvih povojnih dneh kar veliko avdienc, pa tudi mnogo pisanja v takratnem italijanskem dnevnem časopisu.

Ostajam pri osebnih spominih, ker pač nisem zgodovinar. Toda moji spomini v zvezi s kominformom so tako živi, da jih moram posredovati tudi drugim, in to brez vsakega olepšavanja ali zamolčevanja. Pri vsem tem mi gre le za resnico.

Tako se spomnim dni, ki smo jih najstniki prebili na paši med kontovelsko, proseško in opensko gmajno. Spomnim se Marjana Pertota, ki je bil prav tako pastir kot mi ostali in je zagovarjal, ko je beseda prišla na to temo, Titovo odločitev, večina drugih pa je bila za Stalina, kot je bilo pač odločeno v njih družinah. Jaz sem se držal očetovega navodila in se v te spore nisem vtikal. V spominu pa so mi ostale besede Milka Čuka, doma s Proseka, ki je bil moj soletnik, a je obiskoval realno gimnazijo, ko je nekega dne glasno dejal: „Dajmo že mir s temi prerekanji! Prišel bo čas, ko se bodo sprti bratje spet združili.“ Milko Čuk je bil dalekoviden fant, saj se je res čez nekaj let Hruščev pojavil pri Titu in oba sta obiskala grad Socerb nad Trstom. Nekateri Tržačani so se zbal za Trst, prepričani, da ga bosta Tito in Hruščev s skupnimi močmi spet zavzela. Pa ni bilo tako, saj je bilo mesto že davno prej dodeljeno Italiji in vzklika „Trst je naš“ ni bilo več nikjer slišati.

Kominform pa je vdrl tudi v naše družine. Brat proti bratu, očetje proti sinovom, strici proti tetam. Na mah so eni postali „fašisti in izdajalci“ (»titovci«), drugi pa zločinci vseh zločincev, izdajalci delavskega razreda (»stalinovci«) itd. V Lonjerju se je moja tašča Kristina s tem v zvezi tako sprla s svojim bratom, da si dolga leta nista govorila, tudi pozdravljala ne. Ona »titovka« oz. narodnjakinja, on prepričan »stalinist«. Mojega svaka so na Proseku, za nekim klancem, v temi čakali »stalinovci« in se ima svojemu prijatelju

zahvaliti, da ga je opozoril na zasedo sovaščanov z debelimi kamni v rokah. Pravočasno je zavil v drugo smer, šel proti drugim stezicam in si tako rešil življenje ali se vsaj izognil hudim telesnim poškodbam, takim, kakršne je utrpela moja sestra Anica, ko se je udeležila drugega tabora Slovenske demokratske zveze na Opčinah. Moj svak Drago je bil kar nekaj let med vojno v raznih nemških taboriščih, potem se je pridružil partizanom, a bi bil kmalu ob življenje samo zato, ker se je odločil za Tita oz. Babiča na Tržaškem.

Po letu 1953 so se napetosti, vsaj v moji vasi, začele nekoliko umirjati, čeprav je bila sovražnost med sprtima deloma še vedno živa. V ospredju pa je seveda bilo vprašanje Trsta in njegove usode: ali bo obstal kot Svobodno tržaško ozemlje, tako kot so si mnogi Tržačani želeli; bo postal spet italijanski, tako kot je na svetovnem odru diplomacije vse kazalo in za kar se je zavzemal Vittorio Vidali; ali pa bo spadal pod Jugoslavijo, za kar si je prizadeval Tito, vsaj navzven, tako celo leta 1953 na Okroglici, kjer je imel na to tematiko gromovit govor ob navzočnosti več tisoč ploskajočih privrženec. Toda vse se je zdelo, in tudi mi najstniki na paši smo čutili, da iz te moke ne bo kruha, pa smo kljub temu upali in govorili naokrog, da je Trst naš, da je tu ogromno tržaških Slovencev, ki si iskreno želijo, da bi bil Trst pod Jugoslavijo. Toda to so bile le pobožne želje mladih idealistov. Usoda Trsta je bila že zapečaten tisti trenutek, ko je Stalin spoznal, da ga Jugoslavija nikdar ne bo imela, saj sta mu Vidali in Togliatti že znala v tem smislu prepričljivo dajati svoje nauke in nasvete, pa tudi Amerika in Anglija sta Titu začeli obračati hrbet.

Toda povrnem naj se k svojim spominom. Imel sem okrog petnajst let in sem žalostno zrl na kulturno in narodno pogorišče v svoji vasi, na Kontovelu, na Proseku pa po vsem našem Krasu.

Kot sem že zapisal, s kominformom niso bili prizadeti le osebni in sorodniški odnosi. Bila so hudo prizadeta naša vaška jedra in njih tradicije ter kulturne dejavnosti. Po vaseh so na Krasu natajali „dvojčki“, točneje rečeno: kjer so „babičani“ imeli v lasti kulturno dvorano, so čez noč začeli „vidalijevci“ zidati svoje dvorane, ki so jih imenovali „Ljudski dom“. Živeli smo v pravem bipolarizmu. Mi pa, ki smo „hodili v cerkev“, smo se

še bolj oklenili vsega, kar je bilo blizu Cerkve in naših krščanskih tradicij. Slovenska pesem, nabožna in narodna, je po naših cerkvah zvenela blagodejno in opogumljajoče ter nam vzbujala upanje v boljše in bolj umirjene čase.

Na Kontovelu je bila velika kulturna dvorana, ki jo je zgradil Jaka Štoka, dramatik, pisec odrskih komedij in igralec pri Slovenskem narodnem gledališču v Narodnem domu pred njegovim požigom leta 1920. Po poklicu je bil knjigarnar in imel lepo urejeno prodajalno knjig, časopisov in raznega tiska ter raznih šolskih potrebščin v samem središču mesta na ulici Milano. V tej društveni dvorani se je že takoj po vojni osnovala amaterska dramska skupina, ki so jo v glavnem oblikovali domači gledališki amaterji. Tej domači gledališki skupini sta se najprej pridružila moj brat Mario in sestra Anica, potem še moja sestra Maruška, ki je pomagala pri pripravah kostumov, pa jaz, štirinajstletnik, kot šepetalec. Ta gledališka skupina je bila bolj v rokah „vidalijevcev“, a to dejstvo ni nikjer prišlo do izraza, ker se o politiki ni nikdar govorilo, igre pa so bile tako izbrane, da ni bilo nikjer ne duha ne sluha o kaki propagandi. Igrali smo Novačanovo Velejo (glavno vlogo nesrečne Veleje je zaigrala moja sestra Anica). Potem smo igrali Jurčičeve Rokovnjače, pa Domna in druge tekste. Dvorana na Kontovelu je bila vedno polna domačega občinstva.

Na Proseku je bila bolj razgibana pevska dejavnost (tam pa v krogu »titovcev«). V režiji učitelja Čermelja so priredili spevoigro Lojtrce, ki je imela zares velik uspeh. V njej je prav tako sodelovala moja sestra Anica kot solistka, v duetu in zboru, saj je imela zelo lep alt in bi se lahko posvetila poklicnemu petju, če ne bi kmalu po poroki imela nesrečo, ki ji je poškodovala, hudo poškodovala nogo.

Koliko pa sta kominform in vse, kar je bilo z njim povezano, škodila naši šoli, tako nižjim kot višjim šolam, pa je snov, ki jo prepuščam v analizo strokovnjakom in statistikom, ki se na te zadeve bolje razumejo od mene. Sam naj pripomnim le to, da sem na lastni koži doživel padec vpisov na naših šolah, saj nas je klasično in realno gimnazijo obiskovalo veliko manj od dotedanjega števila. Mnogi so ubrali pot na italijanske šole in se v glavnem tam tudi zgubili, ker vidnih sledov za njimi ni bilo nikjer zaznati.

Pri vsem tem se je rešila naša slovenska radijska postaja. Njenemu celodnevemu programu je sledilo ogromno slovenskih poslušalcev, tostran in onstran meje. Iz nje je izšlo mnogo kulturnikov, časnikarjev, igralcev, ki so se potem v okviru Slovenske prosvete na Tržaškem (vodil jo je prof.

Oljnata slika prof. Ivana Rudolfa v spomin na prvi tabor SDZ v Mavhinjah



Jože Peterlin), kakor tudi Zveze slovenske katoliške prosvete na Goriškem (vodil jo je dr. Kazimir Humar), zelo izkazali in napolnili praznino, ki jo je med našimi ljudmi ustvaril kominformistični razkol.

Vsega tega se spominjam zato, da po svoje pripomorem k temu, da se ne pozabijo trdi časi, ki so po izbruhu kominforma toliko hudega storili našim ljudem, naši narodni skupnosti, našemu slovenskemu jeziku in naši narodni identiteti, da je še danes težko in natančno oceniti to škodo. Politično ozračje je bilo izredno napeto, polno sovraštva, v našo govorico so se vrinile žaljivke (v italijanščini in slovenščini), ki nas še danes težijo. Tudi slovenski jezik se je začel pri tem umikati, saj mu je bilo vsiljeno in propagirano komunistično glasilo L'Unità, ki je množično prihajalo v slovenske domove, Primorski dnevnik pa je obstal pred vrati. Po vaseh se je širila umetna dvojezičnost, saj je bilo priporočeno, da se v duhu „fratelance“ da obema jezikoma enak prostor, tudi če je na kaki prireditvi ali manifestaciji bil en sam človek italijanskega jezika. Bilingvizem, trilingvizem, multikulturalnost je bilo pač nujno povsod vsiljevati, nikdar pa v središču mesta: to je pač ostalo zgolj italijansko. Trg Unità oz. Trg zedinjenja, nekoč „Veliki plac“, je moral ostati le v svetem naročju ljudi, ki sta jim bila slovenstvo in slovenski živelj v tržaški občini še vedno nekaj, kar je bilo nujno držati stran, po možnosti zelo stran.

Naša Primorska je bila narodno vedno ogrožena, tudi pred prvo svetovno vojno, saj je italijanski nacionalizem v naših krajih bil močan že pod avstro-ogrsko monarhijo, a Slovenci smo imeli močno samoohranitveno voljo v sebi, bogato kulturno in versko dejavnost, krepko bančništvo in krajevne zadruga ter množična rekreacijska, športna društva, ki so se asimilaciji uspešno postavljala v bran. Ko je kmalu po prvi svetovni vojni prišel na oblast fašizem z vsemi znanimi posledicami za našo narodno skupnost, smo se hitro zavedli težkih časov. Posebej smo uvideli, da se bo treba trdo braniti po požigu Narodnega doma v Trstu in Trgovskega doma v Gorici, in od besed smo prešli k dejanjem. Ustanavljali smo TIGR in njegove postojanke, kjer je le bilo mogoče. Od tigrovstva do partizanstva

je bila pot kratka in samoumevna. Nismo si pa niti od daleč mislili, da se bo komunizem s svojo partijo in oblastjo polastil vsega, kar so si priborili tigrovci in z njimi vsi slovenski domoljubi. Zgodila se je revolucija, ki je pustila svoje hude posledice, tudi pri nas na Primorskem.

Ko je bil v naših krajih komunizem nekje na višku svoje moči, pa je prišlo 4. julija 1948 do velike množične manifestacije slovenskih demokratičnih sil v Mavhinjah, ki jo je organizirala Slovenska demokratska zveza. Tistega vročega julija je naša narodna skupnost doživela svoj narodni in demokratični prepород in pokazala vsemu svetu, predvsem našim ljudem, da je pristna demokracija v naših krajih še živa in da je ni uničil nasilni komunizem.

Moja starša sta bila tistega 4. julija v Mavhinjah. Bila sta v družbi z Milivojem Pertotom in Zoranom Sosičem, s katerima smo bili v sorodstvu, saj sta bila poročena z mojima tetama Josipino in Lojzko Španger. Mene starši niso hoteli vzeti s seboj, čeprav sem si želel v Mavhinje. Morda so se bali, da bo prišlo do kakih izgredov, zato otrok niso hoteli s seboj. In do izgredov je res prišlo, saj so na udeležence slovenske manifestacije kmalu začeli padati kamni, najprej manjši, potem vse večji, vmes pa žalitve, kletvice, grožnje. Komunistična drhal se je iz bližnjega gozda in zaraslih ograd grozeče bližala množici slovenskih narodnjakov in demokratov, a ti se niso zbal, šli so v protinapad in hujskače pregnali v hosto, od koder so prišli.

Moja starša sta prišla domov v poznih večernih urah. Spomnim se, da je ura bila krepko čez polnoč. O tem, kaj se je v Mavhinjah dogodilo, sta takoj pripovedovala, brez strahu, celo s kančkom ponosa, da so napadalce ugnali in prireditve speljali do konca.

Danes vemo, da je v Mavhinjah zmagala demokracija, utrdili sta se narodna zavest in naša primorska samozavest, rodoljubna samozavest. Naša družina je bila vseskozi zvesta tej narodni in demokratični politični izbiri in je na vztrajnost na tej poti še danes ponosna, kot so ponosni vsi tisti, ki so se udeležili slovenskega demokratičnega tabora leta 1948 v Mavhinjah in utrli nam vsem pot v boljše čase, v čase čistega slovenstva in neomajnih demokratičnih vrednot.

DORA ŽEBOT LAVRENČIČ

Sacred Heart Catholic Church
Cobham, Surrey, Anglija
20. julij 2018

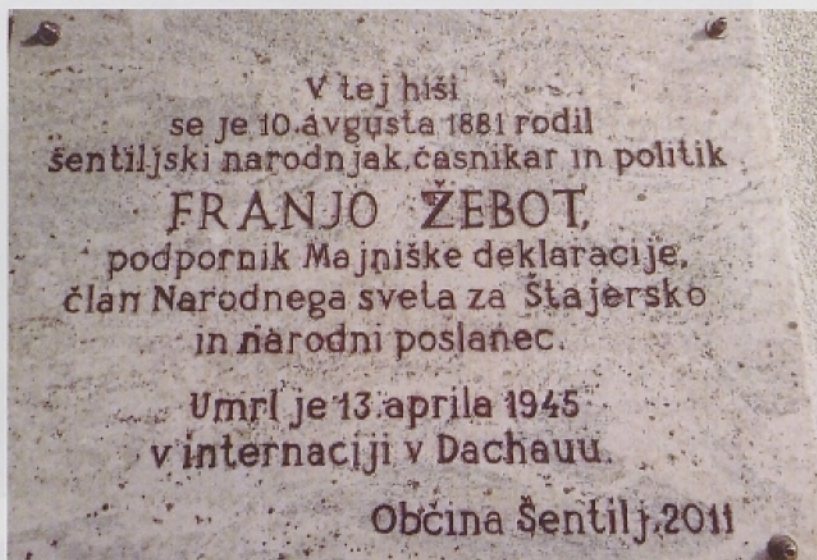
Draga hčerka Alenka pokojne Dore s soprogom Johnom, spoštovane dignitete, spoštovani vsi ostali žalujoči sorodniki, prijatelji in znanci!

Govoril bom kot prijatelj pokojne Dore, kot nekdo, ki prihaja iz iste pokrajine in iste države, kjer je bila rojena (Maribor, Slovenija).

Moj spomin gre leta nazaj in se ustavi skoraj na današnji dan, 25. 7., le leto je bilo drugo, 2003. Stali smo na povsem istem kraju, kjer stojimo danes. Takrat smo se namreč poslovili od rajnega Dorinega moža Draga Lavrenčiča in takrat sva se z rajno Doro, od katere se danes poslavljamo, tudi spoznala ter stkala lepo prijateljstvo.

Povezalo naju je mesto Maribor, v katerem sva bila oba rojena in se nanj navezala, ter najini skupni znanci in prijatelji: Štefan Falež, ki je bil prvi veleposlanik Republike Slovenije pri Svetem sedežu in osebni prijatelj svetega papeža Janeza Pavla II. (Štefan in Dora sta bila najboljša učenca v mariborski gimnaziji. Pri vseh predmetih sta bila ocenjena odlično); nato slovenski duhovnik Vladimir Kozina iz Kalifornije, kamor je prebežal, ker so mu komunisti leta 1942 na domu isti dan zaklali mamo, očeta in invalidnega brata; duhovnik, profesor in pesnik dr. Stanko Janežič; Jemčeva vrtnarska družina iz Maribora, pri kateri je delal Dorin brat Pepo, in še bi lahko našteval.

Pokojna Dora mi je rada pripovedovala o mestu Maribor, na katerega je imela lepe otroške spomine. Izhajala



je iz znane mariborske družine Žebotovih. Njen oče, Franjo Žebot, zaveden Slovenec, je bil leta 1941, ko so nemške sile zavzele Maribor, poslevodeči župan tega mesta (Maribor je drugo največje mesto v Sloveniji). Ker ni želel izobesiti nacistične zastave, je bil prvi Slovenec, ki je bil transportiran v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je umrl. Na njegovi rojstni hiši v Šentilju, ki leži nedaleč v stran od mojega doma, je spominska plošča, na njej pa piše: »V tej hiši se je 10. avgusta 1881 rodil šentiljski narodnjak, časnikar in politik Franjo Žebot, podpornik Majniške deklaracije, član narodnega sveta za Štajersko in narodni poslanec. Umrl je 13. aprila 1945 v internaciji v Dachau«. Majniška deklaracija je bila politična izjava poslancev Jugoslovanskega kluba, s katero so zahtevali združitev Južnih Slovanov v monarhiji v avtonomno enoto. V dunajskem držav-

nem zboru jo je 30. maja 1917 prebral vodja kluba Anton Korošec, duhovnik in predsednik vlade Kraljevine SHS.

Franjo Žebot je »zaslužen, da je pokrajina ob Muri dobro pripravljena pričakala prevrat jeseni 1918 in dala varno zaledje generalu Maistru ob osvoboditvi Maribora« (Slovenski biografski leksikon: 15. zv. Zdolšek - Žvanut. Jože Munda et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 1991). Ob koncu prve svetovne vojne je tedanji mariborski mestni svet razglasil priključitev Maribora k republiki Nemški Avstriji. S tem se general Maister ni strinjal in je na svojem območju ustanovil slovensko vojsko. Ta je v noči na 23. november 1918 pod Maistrovim poveljevanjem razorožila zaščitno stražo oziroma t. i. zeleno gardo mariborskih Nemcev in osvobodila Maribor.

Dori je bila v Angliji v veliko uteho mama Marija, prav tako s Štajerske, o kateri je pripovedovala le najlepše. Slovincem je postala bolj znana zaradi v knjigi objavljenih dopisovanj z njenim spovednikom duhovnikom, politikom in znanstvenikom ddr. Alojzijem Kuharjem (bratom Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca), ki je bil prvi slovenski izseljenski duhovnik v Angliji (Kuharjeva pisma so objavljena v: Tone Sušnik, Zbornik o dr. Alojzu Kuharju). Duhovnik Kuhar je Dorini mami v enem svojih pisem, s katerimi jo je tolažil, zapisal: Drago (Dorin mož) ima toliko neomajne zvestobe do onega, kar je danes važno: krščanske osnove našega narodnega življenja in ljubezen do našega naroda... In Doro ima ob sebi kot dobro ženo in duhovno sebi enako. Tako bosta par, na katerega bo slovenski narod lahko računal. (str. 71)

In res, Slovenci smo ponosni na vse, kar sta dobrega storila za Slovenijo. V Londonu sta se pridružila demonstracijam s transparenti Osvobodite Slovenijo! Na svojem domu sta sprejemala slovenske politike, kulturnike,





ambasadorje. Tudi takšne, ki so njuno prijateljstvo, žal, izdali. Ko je v poznih letih Dora izvedela za izdajstvo, jo je to seveda globoko prizadelo, a v srcu je znala odpustiti.

Dora je ves čas zvesto spremljala svetovno politično sceno, bila je strastna gledalka televizijskih športnih prenosov in se veselila vsakokratnih uspehov slovenskih in angleških športnikov, zanimala se je za dogajanje v Sloveniji in bila z njim na tekočem. Kot novinarka novinarske hiše BBC je imela to v sebi. Ker sem jo dokaj redno obveščal o politični in družbeni situaciji pri nas, mi je po telefonu večkrat rekla, da sem njen vohun. Ob tem sva se oba nasmejala. Ko je v času osamosvajanja obiskala Slovenijo, se je v neki trgovini spozabila in hčerki Alenki v slovenščini dejala (sicer sta govorili angleško, kadar nista želeli, da bi ju drugi razumeli): »Poglej, še kar visi Titova slika«. Prodajalka ju je presenečena pogledala, onidve pa sta jo s hitrimi koraki popihali. Ni mogla razumeti dejstva, da je Slovenija tudi po neodvisnosti ostala ujetnica bivše komunistične elite in njenih naslednikov. To jo je zelo žalostilo.

V spominu mi bo ostala kot zavedna Slovenka (kot njen brat, znani pisatelj in profesor v ZDA, dr. Ciril Žebot, ki je vneto branil slovensko državno idejo), kot žena molitve, verna katoličanka, predana svoji družini in svojemu poslanstvu. Presrečna

je bila, da se je na Betnavski poljani kot častna gostja udeležila beatifikacije prvega mariborskega škofa Antona Martina Slomška.

Naj zaključim. V Sloveniji in drugod po svetu je čas novih maš. Dora se moje ni mogla udeležiti, čeprav si je to neizmerno želela. V novomašni čestitki mi je leta 2010 napisala: »Koliko prijetnih spominov na pretekle nove maše v Slovenskih goricah imam, ko sem spremljala ateka, vselej častnega gosta in govornika. Naj Vas Vsemogočni blagoslovi!«

Naj dobri Bog blagoslovi sedaj tudi Vas, ga. Dora, ko Vas sprejema v kraj večne sreče, v domovino, iz katere Vas nihče več ne bo pregnal, kjer boste zares doma in kjer se bomo nekoč skupaj veselili.

Ko izrekam svoje sožalje Alenki in Johnu, pa prinašam tudi osebno izročene sožalne brzojavke:

mariborskega nadškofa metropolita mag. Alojzija Cvikla

predsednika Slovenske demokratske stranke Janeza Janše

župana Mestne občine Maribor dr. Andreja Fištravca

župana Občine Šentilj mag. Štefana Žvaba

Počivajte v miru, draga Dora.

mag. Sebastijan Valentan

Prebrali so za vas:



Evelina Umek

BREZMEJNA SLOVENIJA, vabilo k razmisleku

Leta 2014 je izšla prva knjiga Iztoka Iliche posvečena slovenskemu ljudskemu izročilu in njegovim varuhom, kar pove že naslov:

Varuhi izročila. V podnaslovu je še poudaril, da je naša kulturna dediščina v dobrih rokah. V rokah posameznikov, ki zlasti onstran meja države Slovenije trmasto ohranjajo in varujejo tako snovno kot nesnovno kulturno dediščino. Ni pa zanemaril varuhov, posameznikov in institucij, ki to dediščino ohranjajo in varujejo znotraj meja Slovenije.

In ker se je zavedal, da v prvi knjigi ni zajel vsega, kar je opazal, zapisal in fotografiral na svojih popotovanjih od zahodnih do vzhodnih ter od severnih do južnih meja slovenstva, je to storil v svoji drugi knjigi: Brezmejna Slovenija in v podnaslovu še enkrat podčrtal trdoživost ljudskega izročila.

Pripadniki slovenskih manjšin, ki so v preteklosti doživljali zanikanje lastne identitete in lastnega jezika (v Reziji se to dogaja še danes) in se zdaj upirajo skoraj neustavljivi asimilaciji, še posebej trmasto, pobožno varujejo jezik, kulturo, tradicijo, šege in navade in tako potrjujejo, da že dolgo živijo na zemlji svojih prednikov.

In prav njih avtor imenuje skorja slovenstva. »Brez skorje kruh ne bi bil kruh! Osnovno živilo z mehko, slastno sredico. Testo bi se razlezlo v brezoblične močnik, če ga v ognju ne bi obdal čvrst ovoj. Tako tudi robovi sveta, na katerem ljudje še govorijo slovensko, že od nekdaj kot skorja kruha varujejo mehko sredico. Osrednjo deželo, nekdanjo Kranjsko, ki bi je bilo brez Primorske, Koroške, Štajerske in Prekmurja premalo za državo, kakršno imamo.«

In kaj združuje tiste na robu in tiste znotraj tega roba? Jezik, slovenski jezik s svojimi narečji, barvitimi, bogatimi poimenovanji predmetov, pojavov ... Res je, da so mnogi, tudi med akademiki prepričani, da bi lahko živeli in predvsem delali (služili) brez slovenščine. Pa ni tako. Ali naj ta jezik, ki so ga nam obvarovali, v katerem so pisali, izražali svoje misli in čustva ter ga povzdignili na raven svetovnih jezikov Trubar, Prešeren, Kosovel in drugi, pesniki, pisatelji, znanstveniki in filozofi, ponižamo v jezik periferije? Končno, ali ni slovenščina eden uradnih jezikov Evropske unije?

Jezik, tradicija, kultura so gradniki preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, gradniki našega zavedanja, kdo smo, od kod prihajamo in kam plovemo. Kakšno prihodnost si zamišljamo in jo želimo?

Vprašanja, dvomi, razmišljanja, ki se morda danes v globalizirani in digitalizirani družbi pogosteje pojavljajo in so še bolj pomembna kot nekoč. V svetu različnih aplikacij, ki nam skušajo olajšati vsakdan, da nam bi bilo treba razmišljati o vsaki naši potezi, nas postopoma spreminjajo v ubogljive robote velikih korporacij.

In prav pogled v preteklost, pogled na »staro šaro« v marsikaterem muzeju nam pove, kako trda, strma, ovin-kasta je bila prehojena pot naših prednikov. Na koncu te poti stojimo mi, naši otroci, naši vnuki. Brez zavedanja naše skupne preteklosti bo vse izginilo kot zastarela aplikacija, samo s potegom po zaslonu našega pametnega in vseprisotnega telefona.

Obe knjigi Iztoka Iliche ponujata v besedi in sliki bogat in zanimiv mozaik o življenju Slovencev povsod tam, kjer živijo. Obe knjigi moramo okušati počasi, se ustaviti ob posameznem pogovoru, fotografiji in obe nas vabita, da obiščemo ta ali oni muzej, se udeležimo kakšnega praznovanja po starih šegah in navadah ter se zavemo svoje bogate dediščine.



Iztok Ilich, *Brezmejna Slovenija. Trdoživost ljudskega izročila*, Cankarjeva založba, Ljubljana 2018



Lidija Golc

Nužej Tolmaier

TIHA ZEMLJA

Pesemsko izročilo z Radiš in iz okolice

Zbirka pesmi v knjigi in na treh zgoščenkah je izšla ob 70-letnici dolgoletnega tajnika Krščanske kulturne zveze (KKZ) in ustanovitelja Slovenskega narodopisnega

inštituta Urbana Jarnika (SNI UJ) – z malo zamude (pet let). Nič čudnega, saj knjiga obsega več kot šeststo strani z okoli štiristo pesmimi, zgoščenkam pa so priložene lične knjižice z opombami.

V prvem delu knjige so zbrane pesmi iz doslej neznanih rokopisov in prepisov iz starejših publikacij, v drugem pa pesmi, ki jih pojejo še danes. Nužej Tolmaier je obiskal sleherno hišo na Radišah in v okolici ter petje domačinov posnel. Vodja SNI UR, Martina Piko-Rustia pravi, da je tako

vrnil ljudem zaklad pesmi. Snemal je v naslednjih krajih: Celovec, Žrelec, Lipica, Tuče, Dvorce, Kozje, Vérovec, Zgornje Rute, Spodnje Rute, Podkarnos, Kajže, Radiše, Spodnje Rute, Podgrad, Haber in Medgorje; torej je prečesal Radiše in okolico.

Veliko delo bi ne bilo zaključeno, če ne bi s srcem sodelovali številni sodelavci, med katerimi je treba izpostaviti vsaj glasbenika, skladatelja in zborovodjo Eka (Egidij) Gašperšiča, ki je posnetke transkribiral in deloma priredil.

Ko boste poslušali priložene zgoščenske, ne delajte istočasno ničesar drugega, saj ne želite preslišati besedil in petja; potopite se v vzdušje snemanja ljudskih pevcev (na drugi in tretji zgoščenci), v ubrano zborovsko petje. Začutili boste, da morate posamezna besedila iskati v knjigi, potem vas bo zanimalo, kdo poje, kdo je pesem priredil, kdo so pevci ... Zase sem ugotovila, da najraje poslušam sama in kar naprej najdem nove pesmi in besedila, za zaklenit v srce

in potem srce odkleniti in deliti – deliti vsem, ki jih imaš rad, jim polepšati napeto nelepoto okoli sebe. Trenutno mi je najljubši tretji cd (*Vetrič tihi čez goro, Rožic ne bom trgala, Glejte že sonce zahaja, Sonce je tak nizko sjalo ...*). Nekatere melodije tu sodijo k drugim besedilom, kar jih poznam.

Bila sem na dveh predstavitev knjige in cd-jev, na Radišah in v Ljubljani pri Slamiču. Mislim, da se radiškega srečanja ne da preseči, toliko petja skupaj z druženjem ... zadaj pa delo, delo, delo ... iskanje in utrjevanje korenin. Nič ni pretežko, žalost gre z roko v roki s smehom in pesmijo. Hvala, Nužej (Jernej)! Ko smo ga vprašali, katera od pesmi je njemu najljubša, ni nič pomišljal:

»Vetrič tihi čez goro hiti.« In ga ni bilo nekulturnega med nami, da bi ga vprašal, zakaj ravno ta – rodil se je bil namreč v izgnanstvu, to pesem pa je rada pela njegova mama. Besedilo in uglasbitev te pesmi sta delo Milke Hartman. Prva od treh kitic se glasi takole: *Vetrič tihi čez gore hiti, / oj pozdravi drage moje mi. / Čez gore misel gre, / z njo žalostno srce. / Vetrič, vetrič, vzemi mene ti s seboj / vetrič, vetrič, tja, kjer dom je moj.*

Risba na naslovnici knjige, na naslovnici spremnih besedil k zgoščenkam in na vabilu predstavlja narciso; narisala jo je avtorjeva vnukinja Mirjam Lampichler. Narcisa je lahko simbol prebujenja, ponovnega rojstva, lahko pa ima prav nasproten pomen –

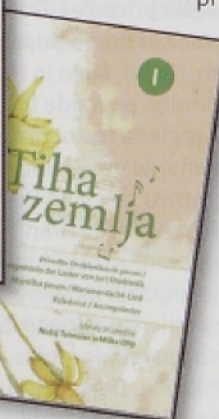
slovo, smrt. Mlada avtorica pravi, da je pri risanju imela v mislih oba pomena, ponovno rojstvo ob slovesu. In Nužej Tolmaier pravi, da je ljudske pevce posnel že pet čez dvanajsto. – Dvorana Kulturnega doma Radiše je bila 29. januarja polna svetlih narcis, ki so šle

potem z gosti domov. Poslušam zgoščenske in

gledam narciso, ki se je udomila na našem kuhinjskem oknu. Vsa presenečena gleda kosme snega, ko skupaj poslušava Tiho zemljo.



Nužej Tolmaier, *Tiha zemlja*, KKZ, Celovec 2017





Nika Čok

Lučka Susič

Mali gledališki vrtiljak. Pet prizorčkov za vse priložnosti (Ob 70-letnici revije Pastirček)

Knjiga
Mali gledališki
vrtiljak. Pet
prizorčkov za vse



priložnosti, ki je nastala izpod peresa gledališke ustvarjalke in režiserke Lučke Susič, avtorice več gledaliških tekstov in priredb, je izšla pri goriški Mohorjevi družbi ob sedemdesetletnici revije *Pastirček*. V knjigi je pet gledaliških igric za otroke, ki so primerne za vse (posebne) priložnosti: miklavževanje, materinski praznik, bralno značko, božič, en prizor pa ni vezan na nobeno posebno priložnost. V petih prizorčkih, in sicer *Angelček v težavah (Miklavževa igrica)*, *Mah za jaslice*, *Torta za mamo št. 2*, *Rdeča kapica v deželi branja* in *Stara hruška, buška in zlato pero*, nastopajo otroci, ki veliko doživljajo in se v tem učijo dobrih del in vrednot: Marko želi zaprositi sv. Miklavža, naj mu prinese kolo, četudi mu starši ne dovolijo, da bi ga imel, vendar ker je šel po zdravilo za nono, s pomočjo none in Nadangela le uspe dobiti kolo. V *Mahu za jaslice* protagonisti Veronika, Tina, Dana, Jakob, Peter in Matjaž tekmujejo, kdo bo v gozdu našel več mahu in pripravil lepše jaslice. Fantje so deklicam nevoščljivi, zato jih napotijo v napačno smer, da bi se one izgubile, a se pozneje skesajo. Fantje gredo za njimi v gozd, a se tudi sami izgubijo. V gozdu srečajo strahce, ki jih prestrašijo, vendar jim zvezdice in angelček pridejo na pomoč in jih rešijo. Gledališki prizorček *Torta za mamo 2* prikazuje, kako Matej, Tomaž in Breda pripravljajo torto za mamo s prijatelji Vesno, Mojco, Majo in Primožem. Mame tedaj ni doma, ob vrnitvi pa najde hišo razmetano in kuhinjo pomazano. Ko zagleda torto, razume, da so njeni otroci imeli dobre namene in se njihovega dejanja razveseli. V naslednjem prizoru srečamo Rdečo kapico, ki ji branje ustvarja težave in se v Deželi branja ne znajde, učiteljica pa jo spodbuja k branju, da bi tudi ona prejela bralno značko. S pomočjo knjižnih junakov vzljubi branje in dobi priznanje. V zadnji igrici z naslovom *Stara hiška, hruška, buška in zlato pero* nastopajo Mojca, Dejka, policaj, Luka, tajni agent in Pikavila. Dejko, ki živi v majhni, stari hišici župan preganja, ker želi na zemljišču, kjer stoji njena hišica, zgraditi nove velike palače. Županov sin Luka se norčuje iz dobre ženičke Dejke, ki ima na vrtu hruško, Mojca pa jo brani. Luka se zato spre z Mojco, med preprirom pa Mojca pade in dobi buško. Tedaj jo Dejka povabi v svojo hiško, da si opomore in ji podari čudežno peresce, ki piše samo resnico. Mojca nenadoma izgine, Luka je zaskrbljen in uporabi peresce in tako tako izve za

Mojčino ugrabite ...

»Prizorčki za vse priložnosti« *Malega gledališkega vrtiljaka* z otroško igrivostjo, spontanostjo, pristnostjo in s prisrčnostjo gledalca oz. bralca vabijo, naj vstopi v otroški svet in se za hip prepusti otroškemu doživljanju sveta. Avtorica je prizorčke napisala v preprostem slogu, da jih lahko mladi igralci kar sami poustvarijo. Dogodivščine za odrske deske malih protagonistov spremljajo tudi bogate in igrive ilustracije Mateja Susiča.

53. ŠTUDIJSKI DNEVI DRAGA 2018

PARK FINŽGARJEVEGA DOMA
OPČINE (TS) – DUNAJSKA CESTA 35

Petek, 31. avgusta 2018

- Ob 16.30: Erika Jazbar
Pluralizem po slovensko

Sobota, 1. septembra 2018

- Ob 16.30: Aleš Šteger
Misliti meje
- Ob 20.00: Akademija ob 70-letnici
Slovenske prosvete

Nedelja, 2. septembra 2018

- Ob 9.00: sveto mašo bo za udeležence Drage daroval ljubljanski pomožni škof Tone Jamnik Pel bo zbor Sv. Jerneja z Opčin, vodi Janko Ban
- Ob 10.30: Imre Jerebic in Lojze Peterle
Kako reševati socialne probleme v Sloveniji
- Ob 15.30: slovesna izročitev
7. Peterlinove nagrade
- Ob 16.00: Bernard Nežmah
Nova slovenska politika

“Sklenila sem, da bom v novem letu živela zdravo,” pravi gospa Jakličeva svoji sosedki. “Vsak dan jem veliko zelenjave, telovadim in grem spat s kokošmi.”

“Tega pa jaz ne morem,” odvrne sosedka.

“Oh, kaj nimate odločnosti?” vpraša gospa Jakličeva zajedljivo.

“Ne, nimamo kokoši!”



“Vaša žena je menda strašno pridna!”

“Res je,” odvrne gospod Pipan, “še ko pridem domov ob dveh ponoči, me pričaka z metlo v roki!”



“Ja, poslušajte,” pravi zdravnik, “kar naprej zahtevate recepte za uspavalna sredstva, zdaj pa vas že petič vidim v nočnem lokalu!”

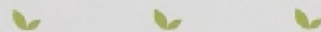
“Gospod doktor, uspavalna sredstva niso zame, ampak za mojo ženo!”



Mlad učitelj želi poučevati moderno in učence motivirati za delo.

“Kako si predstavljate idealno šolo?” jih je vprašal.

“Zaprto!” zavpije Grega.



Mlada vdova je vsa iz sebe, ker ljudje o njej širijo govorice, da ima ljubčka.

“Ljudje so strašni,” ji pravi sosedka, “če moški pride k vam zvečer in jutraj ode, si mislijo, da je bil celo noč pri vas!”



Mož preudarja: Če ženi nič ne povem, da so mi povišali plačo, me bo počasi začela imeti za bedaka. Če ji povem, sem res bedak.



Miha je prijatelju pokazal novega psa.

“Ima družinsko deblo?” ga je vprašal prijatelj.

“Ne, on lula pri vsakem drevesu.”



Sin je pred poukom verouka vprašal očeta:

“Očka, kdo je bil Adamova tašča?”

“Adamova tašča? Adam ni imel tašče. To je bil raj!”



Samostojni podjetnik je zaposlil novega delavca. Pred nastopom dela mu je dejal:

“Nekaj vam moram še priznati. Jaz sem strašno vraževeren!”

“Nič hudega!” je rekel šef. “Vam pač ne bomo izplačali trinajste plače!”



“Ravnokar sem sanjal, da imam delo!” je rekel uradnik, ko je dvignil glavo s svoje pisalne mize.

“Saj si res videti izčrpan!” mu je rekel kolega.



Mož se odpravlja sam na zimski dopust. Ob slovesu ga žena vpraša: “Ali naj ti pošljem pošto, kot vsako leto, v bolnišnico?”

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, Ul. Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.z.

Registrirana pri trgovinski
zbornici v Trstu dne 21.4.1999
pod številko 114276.



Član USPI (Zveza italijanskega periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193
dne 6.4.1957
ISSN 1124 - 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. -
Nova Gorica

Izhajanje revije podpirata
Urad Vlade RS za Slovence
v zamejstvu in po svetu
in Dežela FJK.

UREDNIŠKI ODBOR

Marij Maver
(odgovorni urednik),
David Bandelj, Andrej Černic,
Erika Jazbar, Ivo Jevnikar,
Saša Martelanc, Sergij Pahor,
Mitja Petaros, Anka Peterlin,
Nadia Roncelli, Matjaž Rustja,
Tomaž Simčič, Breda Susič,
Jernej Šček in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE

Lojzka Bratuž, Silvija Callin,
Jadranka Cergol, Peter Černic,
Marija Češčut, Danilo Čotar,
Liljana Filipčič,
Diomira Fabjan Bajc,
Lučka Kremžar De Luisa, Peter
Močnik, Milan Nemac, Adrijan
Pahor, Bruna Pertot, Ivan
Peterlin, Alojz Rebula, Peter
Rustja, Marko Tavčar, Zora
Tavčar, Evelina Umek, Neva
Zaghet, Edvard Žerjal in
člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike
stane 4,00 €.

Celoletna naročnina za Italijo
in druge države 30,00 €;

po letalski pošti:
Evropa 50,00 €,
Amerika 60,00 €,
Avstralija 65,00 €.

Plačilo s poštnim tekočim
računom 11131331 -
Mladika - Trst.

Na banki: Zadruga kraška
banka - Banca di Credito
Cooperativo del Carso (IBAN: IT58
S089 2802 2010 1000 0016 916;
SWIFT: CCRTIT2TV00).

NOVO PRI ZALOŽBI M

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

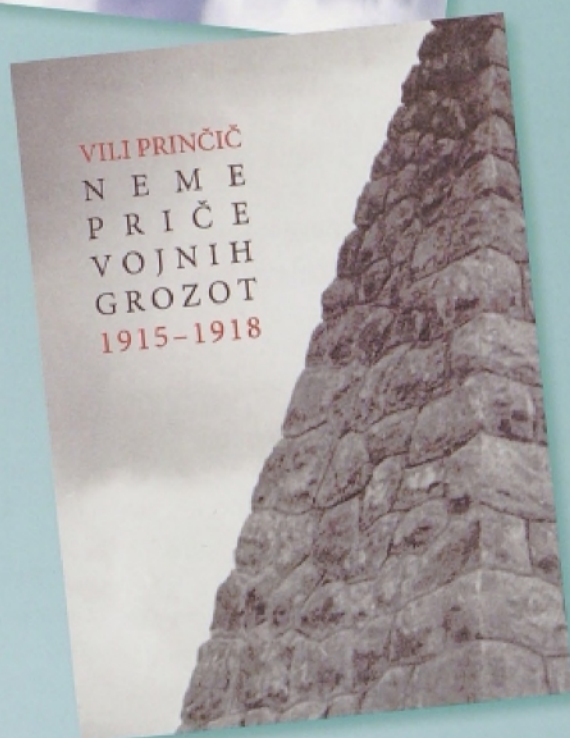
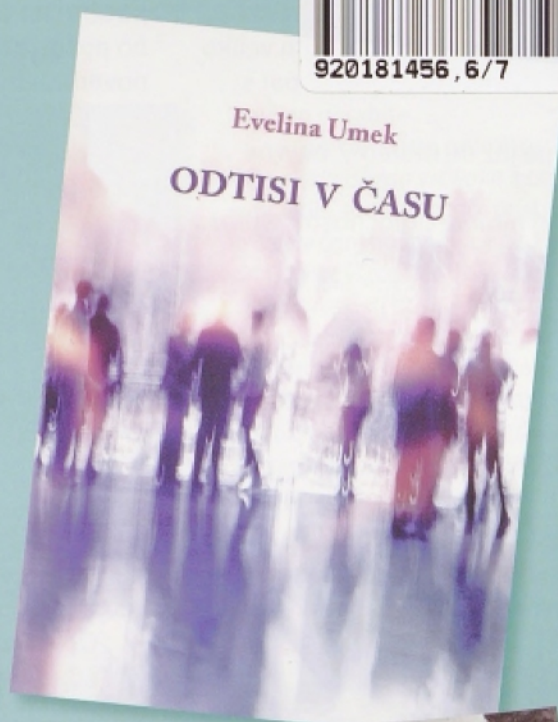
č 67

II 117 986 2018



920181456,6/7

COBISS



🌿 ZALOŽBA MLADIKA 🌿

Ul. Donizetti 3, 34133 Trst, Italija

tel. +39 040 3480818 • fax +39 040 633307

uprava@mladika.com • redakcija@mladika.com

www.mladika.com